

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Mlekiem Płynąca”

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014-2020

KRAINA
Mlekiem Płynąca

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
Operacja realizowana przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Mlekiem Płynąca” współfinansowana ze środków Unii Europejskiej i środków krajowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w ramach Poddziałania 19.1. Wsparcie przygotowawcze osi IV LEADER
Instytucja zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

SPIS TREŚCI

Rozdział I. Charakterystyka Lokalnej Grupy Działania.....	3
Forma prawna i nazwa stowarzyszenia.....	3
Obszar Lokalnej Grupy Działania	4
Potencjał LGD i grupy defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy	6
Doświadczenie LGD	8
Reprezentatywność LGD	10
Zasady funkcjonowania LGD i potencjał ludzki LGD	11
Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR	11
Rozdział III. Diagnoza obszaru i opis ludności.....	18
Uwarunkowania przestrzenne	19
Uwarunkowania gospodarcze i przedsiębiorczość	20
Zasoby pracy	21
Uwarunkowania działalności rolniczej	23
Działalność sektora społecznego	25
Problemy społeczne i dostęp do infrastruktury publicznej	26
Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	30
Rozdział IV. Analiza SWOT oraz konsultacje i badania związane	33
Rozdział V. Cele i wskaźniki	38
Rozdział VI. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.....	66
Rozdział VII. Plan działania	68
Rozdział VIII. Budżet LSR	68
Rozdział IX. Plan komunikacji.....	69
Rozdział X. Zintegrowanie.....	69
Rozdział XI. Monitoring i ewaluacja	74
Rozdział XII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.....	75
Wykaz wykorzystanej literatury	76
Załączniki	79
Załącznik 1 - Procedura aktualizacji LSR	79
Załącznik 2 - Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu	80
Załącznik 3 - Plan działania wskazujący harmonogram osiągnięcia wskaźników produktu	90
Załącznik 4 - Budżet LSR w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia.....	99
Załącznik 5 - Plan komunikacji LSR	100

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA

FORMA PRAWNA I NAZWA STOWARZYSZENIA

Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1303/2013, w latach 2014-2020 **rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS)** jest wspierany ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), określanej nazwą LEADER kierowany jest przez lokalne grupy działania (LGD), w których w skład wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców, przy czym na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne – określone zgodnie z przepisami krajowymi – ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49 % praw głosu. RLKS może być również wspierany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) lub Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR). Podstawowe reguły RLKS przewidziane są w Umowie Partnerstwa, przyjętej przez Komisję Europejską w dniu 23 maja 2014 r. będącej dokumentem określającym strategię interwencji funduszy europejskich w ramach trzech polityk unijnych: polityki spójności, wspólnej polityki rolnej (WPR) i wspólnej polityki rybołówstwa (WPRyb) w Polsce w latach 2014-2020. Kształt i sposób realizacji RLKS determinują zapisy następujących dokumentów programowych: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 oraz Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, stanowiący załącznik do uchwały 89/1021/2015 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 27 października 2015 r. Unijny pakiet legislacyjny, w którym określono ramy prawne i strategiczne wydatkowania środków wsparcia unijnego obejmuje w szczególności rozporządzenie podstawowe wydawane przez Parlament Europejski i Radę (UE) oraz rozporządzenia wykonawcze i delegowane wydawane przez KE (UE). Pośród rozporządzeń podstawowych należy wskazać rozporządzenie (UE) nr 1303/2013, rozporządzenie (UE) nr 1301/2013, rozporządzenie (UE) nr 1304/2013 oraz rozporządzenie (WE) nr 1305/2013. Na poziomie krajowym ramy określające warunki realizacji RLKS stanowią w szczególności następujące akty prawne i dokumenty: ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów operacyjnych polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020, ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności, ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Specyfiką nowego okresu programowania 2014-2020 RLKS są Wytyczne horyzontalne wydane na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy o zasadach realizacji programów operacyjnych polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 przez ministra właściwego do spraw rozwoju w celu zapewnienia jednolitego i zgodnego z prawem Unii Europejskiej sposobu realizacji programów operacyjnych oraz spełnienia wymagań określonych przez KE w niniejszym zakresie, a także zapewnienia prawidłowości realizacji zadań i obowiązków określonych ustawą wdrożeniową. Skierowane są one do instytucji uczestniczących w realizacji programów operacyjnych i stosowane przez te instytucje na podstawie właściwego porozumienia, kontraktu terytorialnego albo umowy oraz przez beneficjentów na podstawie umowy o dofinansowanie projektu lub decyzji o dofinansowaniu projektu. W oparciu o wytyczne horyzontalne Instytucja Zarządzająca RPOWP 2014-2020 opracowuje wytyczne programowe regulujące w sposób szczegółowy kwestie dotyczące wdrażanego przez nią Programu, z których wynikają prawa i obowiązki beneficjentów.

Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) opracowana i wdrażana przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Mlekiem Płynąca” (LGD) jest strategią wielofunduszową, czyli współfinansowaną z dwóch funduszy strukturalnych: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) realizującą cele Umowy Partnerstwa. Zgodnie z Umową Partnerstwa, LGD składa się z przedstawicieli władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych, gospodarczych oraz mieszkańców – zgodnie z art. 34 ust. 2 rozporządzenia (UE) 1303/2013. Władzami LGD są Walne Zebranie Członków, Rada, Zarząd, Komisja Rewizyjna. Siedzibą Stowarzyszenia jest Mały Płock. LGD zarejestrowane zostało w KRS w dniu 19 października 2015 r. numer KRS: 0000580181, NIP: 2910225872, REGON: 362774103. Nadzór nad stowarzyszeniem zgodnie z przepisami ustawy

z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U. 2015 rok, poz. 378) sprawuje Marszałek Województwa Podlaskiego.

OBSZAR LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA

Obszar działania LGD stanowi osiem gmin woj. podlaskiego, sześć gmin należących do powiatu kolneńskiego, gminy: Grabowo, Mały Płock, Turośl, Stawiski, Kolno oraz miasto Kolno oraz dwie gminy należące do powiatu łomżyńskiego, gmina Nowogród i Zbójna. Obszar LSR zamieszkały był na koniec 2013 roku przez 48 054 osoby, a jego powierzchnia wynosi 1,2 tys. km² i 122 tys. ha. Obszar LSR znajduje się w zachodniej części województwa podlaskiego, dlatego od północnego-zachodu graniczy z województwem warmińsko-mazurskim. Od południa sąsiaduje z gminami: Miastkowo, Łomża, Piątnica i Jedwabne. Od wschodu otoczona jest przez gminy: Przytuły, Wąsosz i Szczuczyn. Obszar LSR obejmuje trzy ośrodki miejskie – Kolno, Nowogród i Stawiski. Największą powierzchnię LSR zajmuje gmina wiejska Kolno, najmniejszą gmina wiejska Grabowo. Wskaźnik zaludnienia - 36osoby/km² wskazuje, że obszar LSR jest zdecydowanie słabiej zaludniony od średniej w województwie, która wynosi 59 os./km².

TABELA 1 PODZIAŁ TERYTORIALNY OBSZARU LSR

Lp.	Gmina	Powiat	Rodzaj gminy	Liczba ludności	Powierzchnia (ha)	Powierzchnia (km ²)
1.	Mały Płock	Kolneński	gmina wiejska	4 977	13 982	140
2.	Grabowo	Kolneński	gmina wiejska	3 640	12 859	129
3.	Kolno	Kolneński	gmina wiejska	8 791	28 228	281
4.	Stawiski	Kolneński	gmina miejsko-wiejska	6 404	16 555	166
5.	Turośl	Kolneński	gmina wiejska	5 164	19 879	199
6.	Kolno	Kolneński	gmina miejska	10 579	2 507	25
7.	Nowogród	Łomżyński	gmina miejsko-wiejska	4 139	10 121	101
8.	Zbójna	Łomżyński	gmina wiejska	4 360	18 580	186
Razem				48 054	122 711	1 227

Źródło danych: GUS BDL [dostęp 27.07.2014]

Miasto Kolno (gmina miejska) nie było w okresie programowania 2007-2013 objęte LSR ani nie uczestniczyło, jako partner Fundacji „Kraina Mlekiem Płynąca” realizującej program Leader w okresie programowania 2007-2013. Liczba ludności zamieszkującej miasto wynosiła na koniec 2013 roku 10,5 tys., a więc miasto nie spełniało warunków formalnych objęcia obszarem LSR w poprzednim okresie programowania, które ograniczało możliwość realizacji LSR na obszarach miejskich zamieszkałych przez nie więcej niż 5 tys. mieszkańców. W związku ze zmianą zasad wdrażania PROW 2014-2020 i możliwością realizacji LSR na obszarze gmin miejskich nie przekraczających 20 tys. mieszkańców, gmina miejska Kolno stała się członkiem LGD i obszar LSR w okresie programowania 2014-2020 został rozszerzony o obszar tej gminy członkowskiej. Zapewniona została zatem spójność przestrzenna obszaru LSR w ramach graniczących powiatów kolneńskiego i łomżyńskiego. Na poniższej mapie przedstawiono obszar LSR z podziałem na poszczególne gminy członkowskie LGD na mapie województwa podlaskiego.

MAPA 1 MAPA OBSZARU DZIAŁANIA LGD KRAINA MLEKIEM PŁYNĄCA

Źródło: Opracowanie własne

Obszar LSR jest spójny pod względem przestrzennym, ponieważ tworzą go gminy powiatu kolneńskiego oraz graniczące z nim gminy powiatu łomżyńskiego (Nowogród i Zbójna). Wcześniej wszystkie gminy członkowskie LGD należały do byłego województwa łomżyńskiego, a dzisiaj współtworzą podregion NTS III Łomżyński. Obszar jest również spójny pod względem kulturowym i społeczno-gospodarczym. Uczestnictwo w LGD JST i organizacji pozarządowych z powiatu łomżyńskiego jest podyktowane pozytywnymi doświadczeniami współpracy pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządowymi oraz tym, że procesy rozwoju nie zamykają się na poziomie powiatu, a wiele czynników rozwojowych sumuje się dopiero na poziomie ponadlokalnym. Spójność obszaru LSR potwierdziło również badanie ankietowe z mieszkańcami zlecone przez LGD. Wyniki badania ankietowego pokazują, że obszar działania LSR może być postrzegany jako region i powinien być tak postrzegany, jak również jako region współpracy władz samorządowych z organizacjami pozarządowymi jakimi są stowarzyszenia i fundacje; 80% badanych mieszkańców wskazało, że obszar LSR może być postrzegany jako region; jedynie 8,7% badanych było odmiennego zdania, dodatkowo 90% mieszkańców uczestniczących w badaniu CAWI wskazało, że czuje spójność kulturową z obszarem działania LGD i miejscem zamieszkania (badanie CAWI z mieszkańcami obszaru LSR, N=115).

POTENCJAŁ LGD I GRUPY DEFAWORYZOWANE ZE WZGLĘDU NA DOSTĘP DO RYNKU PRACY

Jednym z podstawowych celów LGD jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Inicjatywa utworzenia stowarzyszenia pojawiła się w 2013 roku, kiedy wydane zostało rozporządzenie (WE) 1303/2013 określające ramy organizacyjne wdrożenia Leader w okresie programowania 2014-2020. Głównymi inicjatorami utworzenia stowarzyszenia była Fundacja „Kraina Mlekiem Płynąca”, która wdrażała LSR w okresie programowania 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ 2004-2006. Powołanie stowarzyszenia było konieczne z uwagi na ograniczenie formalne wskazujące, że status LGD w okresie programowania 2014-2020 może uzyskać jedynie stowarzyszenie, w przeciwieństwie do okresu programowania 2007-2013 gdzie na terenach wiejskich LGD mogły tworzyć oprócz stowarzyszeń również związki stowarzyszeń i fundacje. Prace nad utworzeniem stowarzyszenia rozpoczęto od przeprowadzenia szerokiej akcji informacyjnej o celach i założeniach Osi 4 – Leader w okresie programowania 2014-2020. W grupie inicjatywnej istotną rolę odegrały samorządy ośmiu gmin członkowskich LGD, które z determinacją wspierały merytorycznie i organizacyjnie wszystkich członków grupy w procesie budowania partnerstwa.

Obecny, ale także przyszły, rozwój obszaru LSR jest silnie determinowany przez sytuację społeczno-gospodarczą regionu. Analiza danych statystycznych i badania obszaru zlecone przez LGD¹ pozwoliły na identyfikację grup defaworyzowanych mających utrudniony dostęp do lokalnego rynku pracy na obszarze LSR. Z uwagi na bezrobocie na obszarze LSR, które jest blisko na poziomie średniej w kraju (13% w 2013 roku) grupą defaworyzowaną są przede wszystkim osoby bezrobotne. W ramach tej grupy należy wskazać jednak pewne grupy szczególnie narażone na problem długotrwałego bezrobocia. W stosunku do tych grup przewiduje się realizację usług aktywizacji społeczno-zawodowej. Analiza danych z PUP powiatu kolneńskiego i łomżyńskiego pozwoliły na identyfikację grup defaworyzowanych. **Poniższe informacje zostały opracowane na podstawie indywidualnych rozmów z przedstawicielami Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej, którzy posiadają profesjonalną wiedzę z zakresu znajomości problemów społecznych. Ważny był również fakt, że dysponują z racji obowiązków zawodowych bardzo dobrą znajomością tych problemów w swoich gminach.**

Do grupy defaworyzowanej obszaru LSR zaliczyć należy **osoby bezrobotne poniżej 35 roku życia**. W tej grupie bezrobotnych notowany jest relatywnie wysoki poziom bezrobocia (obszar bezrobocia strukturalnego). Ludzie młodzi do 35 roku życia, stanowili ponad 30 proc. ogółu bezrobotnych powiatu kolneńskiego. Podobnie przedstawia się sytuacja młodzieży z powiatu łomżyńskiego gdzie, co czwarty bezrobotny z terenu powiatu nie miał ukończonych 35. lat życia. Należy dodatkowo stwierdzić, iż osoby młode stanowią ponad połowę wszystkich bezrobotnych z obszaru LSR, co jest szczególnie niepokojącym zjawiskiem biorąc pod uwagę, że są to osoby w wieku najbardziej produktywnym, zakładające rodziny i zagospodarowujące się. Osoby te posiadają bardzo często niedostateczne lub niedostosowane do aktualnych potrzeb rynku pracy kwalifikacje. Często są to osoby nieposiadające wciąż doświadczenia zawodowego. Dlatego też pracodawcy podchodzą do nich nieufnie. Charakterystyczna jest również niechęć do podejmowania własnej działalności gospodarczej związana z brakiem środków na rozpoczęcie działań. Wniosek dotyczący identyfikacji tej grupy defaworyzowanej na rynku pracy wynikał również z prowadzonych wcześniej analiz na zlecenie LGD². Grupa osób młodych, w znacznej mierze dobrze wykształconych jest dodatkowo narażona na problem migracji do innych ośrodków miejskich (Białystok, Olsztyn, Warszawa) i za granicę. Opierając się na obserwacjach przeprowadzonych w poszczególnych gminach, a także kontaktując się z nauczycielami z terenu LGD, zauważono iż powinna zostać stworzona oferta na zajęcia pozalekcyjne pozwalające rozwijać pasje dzieci na terenie ich własnych miejscowości bez konieczności dojazdu do miejsca zajęć – oferta spędzania czasu wolnego, dostosowana do specyfiki, zainteresowań gimnazjalistów z terenu poszczególnych gmin. Bezrobocie wśród młodzieży nie jest jedynie problemem braku pracy, ale także brakiem możliwości prawidłowego funkcjonowania społecznego i udziału w życiu

¹ Analiza aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych obszaru działania Fundacji „Kraina Mlekiem Płynąca” w kontekście prac przygotowawczych do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2015-2022, STREFAPLUS, Warszawa 2014.

² Por. Raport z badania oceny własnej (ewaluacji) wdrożenia LSR i funkcjonowania LGD „Kraina Mlekiem Płynąca” przygotowany został na podstawie zamówienia LGD w lipcu 2012 roku. Na zlecenie LGD Kraina Mlekiem Płynąca raport oceny własnej (ewaluacji) przygotował Michał Marciniak, ekspert ds. funduszy europejskich.

społeczności lokalnej. Młody człowiek, który nie posiada pracy w zwiększonym stopniu jest narażony na demoralizację, nałogi i uleganie różnym patologiom. Osoba młoda bez pracy to osoba potencjalnie zagrożona wykluczeniem społecznym. Wyniki badań LSR pokrywają się z wynikami analiz opracowanych przez Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, gdzie wskazuje się, że rekomendowaną formą wsparcia młodych osób na rynku pracy powinno być wspieranie przedsiębiorczości oraz wspieranie organizacji pozarządowych w pracy z młodzieżą ze środowisk wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym³.

Kolejną grupę defaworyzowaną stanowią **osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia** - na obszarze LGD mieszka 8 048 osób w wieku poprodukcyjnym, co stanowi 16% ludności obszaru LSR. Pośród tej grupy bezrobotnych notuje się negatywną tendencję wzrostową liczby bezrobotnych. Badania poczynione przez LGD pokazały, że osoby te posiadają duży potencjał i doświadczenie zawodowe, które z różnych przyczyn utraciły zatrudnienie. Bardzo trudno jest im powrócić na rynek pracy w związku z postrzeganiem ich przez pracodawców, jako mniej efektywnych i mało elastycznych. Często są to też osoby, które nigdy nie pracowały lub pracowały z wieloma przerwami. Wg opinii tej grupy przyczynami niskiej aktywności zawodowej osób powyżej 50 roku życia jest m.in. trudna sytuacja na rynku pracy. Wysokie bezrobocie, trudne warunki gospodarowania i wysokie koszty pracy wpływają na niską podaż nowych miejsc pracy. Ponadto dynamiczny rozwój nowych technologii powoduje, że bardzo często pracodawcy pozbywają się osób powyżej 50 roku życia, które tych technologii nie znają. Również na takie uwarunkowania wskazuje badanie *Wies czy globalna wioska*, przeprowadzone na zlecenie MKiDN w 2013 roku przez firmę Agrotec z Warszawy⁴.

Ostatnią grupą osób zidentyfikowaną na obszarze LSR jako grupa defaworyzowana są **osoby niepełnosprawne**. Wysoka stopa bezrobocia na terenie gmin członkowskich LGD, zapóźnienia w stosunku do kraju ale również regionu w rozwoju gospodarczym, a co za tym idzie brak ofert pracy, zwłaszcza dostosowanych do potrzeb i wymagań osób niepełnosprawnych stanowią główne przyczyny niskiej aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. W powiecie kolneńskim według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku mieszkało 3 589 osób niepełnosprawnych, w tym 1 758 w wieku produkcyjnym, w powiecie łomżyńskim 5 431, w tym 2 491 w wieku produkcyjnym. Osoby te są zaliczane przez PUP do grupy osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Zgodnie z wynikami konsultacji społecznych, sytuacja osób niepełnosprawnych na obszarze LSR jest trudna, brakuje bowiem przede wszystkim miejsc pracy dostosowanych do ich potrzeb i możliwości. Dodatkowo zmiany przepisów związanych z otrzymywaniem przez pracodawców dofinansowania PFRON jeszcze bardziej pogarszają ich sytuację⁵. Podczas konsultacji społecznych podkreślano, że nie poprawia sytuacji tych osób brak pełnej wiedzy o rzeczywistych problemach osób niepełnosprawnych, a także o skali zjawiska niepełnosprawności występującego na terenie LSR. Rozmówcy przyznawali, że brakuje źródeł informacji na temat osób niepełnosprawnych zamieszkałych w regionie. **Z dokonanej diagnozy problemów i potrzeb obszaru LSR wynika, iż wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych oraz usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami świadczonych w lokalnej społeczności i jest to bezwzględnie konieczne do zrealizowania w ramach danej lokalnej społeczności.** Potwierdzają te wnioski postulaty kierowane przez mieszkańców podczas konsultacji społecznych realizowanych przez LGD.

Wnioski wynikające z analiz prowadzonych przez LGD i konsultacji społecznych prowadzonych na etapie programowania LSR potwierdzają wyniki analiz dotyczących ubóstwa i marginalizacji społecznej mieszkańców województwa podlaskiego. Wyniki badań dotyczących ubóstwa jednoznacznie pokazują ogromną rolę zatrudnienia dla zmniejszenia prawdopodobieństwa zagrożenia ubóstwem. Ponadto najniższe dochody uzyskują gospodarstwa emerytów i rencistów, gospodarstwa utrzymujące się z niezarobkowych źródeł oraz rodziny niepełne. Zatem niezwykle ważne jest podjęcie działań mających na celu zwiększenie aktywności zawodowej tych grup społeczno-ekonomicznych poprzez m.in. promowanie elastycznych form zatrudnienia (zwłaszcza wśród kobiet pragnących powrócić na rynek pracy po przerwie związanej z wychowywaniem dziecka), - zatrudnienia w różnych grupach społeczno-

³ Por. Identyfikacja potrzeb i priorytetów osób młodych w zakresie ich aktywizacji edukacyjnej, zawodowej oraz społecznej w województwie podlaskim, Raport z badań, Białystok 2014, str. 77 i nast.

⁴ Zobacz więcej: <http://www.platformakultury.pl/artykuly/121634-raport-wies-czy-globalna-wioska.html>

⁵ Por. Raport Osoby niepełnosprawne w województwie podlaskim – edukacja, rynek pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2011

ekonomicznych, – promocja aktywizacji zawodowej zwłaszcza wśród emerytów, a także rodzin, których główne źródła utrzymania są inne niż zarobkowe (np. świadczenia społeczne), - projekty aktywizujące osoby biernie zawodowo, - kampania społeczna mająca na celu aktywizację społeczną i zawodową osób marginalizowanych tj. żyjących na skraju ubóstwa lub zagrożonych ubóstwem, m.in. emerytów, rencistów, gospodarstw utrzymujących się z niezarobkowych źródeł czy rodziny niepełne, - zmiany w polskim ustawodawstwie uwzględniające inne progi dochodowe w przypadku ubiegania się o zasiłki z pomocy społecznej przez rodziny niepełne, - władze państwowe, samorząd terytorialny, edukacja przedszkolna, szkolna, media lokalne i regionalne, -prowadzenie kampanii informacyjnej o możliwościach zatrudniania emerytów i osób starszych w wieku produkcyjnym oraz związanych z tym korzyści oraz związanych z tym korzyści dla pracodawców czy też tworzenie programów aktywizacyjnych dla osób bezrobotnych (tj. utrzymujących się z niezarobkowych źródeł). Istotny problem w kwestii aktywizacji zawodowej dotyczy zwłaszcza rodzin niepełnych, w których obowiązek wychowania i utrzymania członków rodziny spoczywa na jednym opiekunie. W takiej sytuacji niezwykle ważne jest zapewnienie pomocy tego typu osobom w możliwości zapewnienia godnego bytu swoim dzieciom. Pomoc taka mogłaby polegać na opracowaniu narzędzi wsparcia skierowanych tylko do rodzin niepełnych, uwzględniając m.in. zapewnienie opieki nad dziećmi, ulgi podatkowe czy mniejsze koszty związane z przedszkolem czy edukacją dzieci z rodzin niepełnych (po spełnieniu kryteriów, np. udokumentowania, iż kobieta czy też mężczyzna mający pod swoją opieką dzieci, faktycznie jest pozbawiony wsparcia drugiego rodzica w pełnieniu opieki nad dziećmi, tj. niepłacenie alimentów, itp.)⁶.

LGD zamierza w okresie programowania 2014-2020 oddziaływać na te grupy poprzez poprawę dostępu do zatrudnienia dla osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo, w tym szczególnie osób w trudnej sytuacji na rynku pracy, takich jak kobiety powracające na rynek pracy, osoby z niepełnosprawnościami i długotrwale bezrobotne. Działania LGD będą realizować Priorytet 3 Strategii Europa 2020 *Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną*. W Planie komunikacji LGD zaplanowane zostały metody komunikacji z tymi grupami oraz określone zostały rodzaje operacji, które będą im dedykowane wraz ze wskazaniem udziału finansowego takich operacji w budżecie LSR.

DOŚWIADCZENIE LGD

W okresie programowania 2007-2013 Fundacja „Kraina Mlekiem Płynąca” wdrażała Lokalną Strategię Rozwoju na obszarze siedmiu gmin członkowskich: Grabowo, Kolno, Mały Płock, Nowogród, Stawiski, Turośl i Zbójna. Diagnoza obszaru LGD oraz analiza SWOT pozwoliła na określenie wizji obszaru oraz wskazanie trzech celów ogólnych LSR 2007-2013: Wzrost atrakcyjności i konkurencyjności obszaru LGD w oparciu o lokalne zasoby (1), Rozwój kapitału społecznego (2) oraz Poprawa jakości życia na wsi (3). Celom ogólnym przypisano dziewięć celów szczegółowych oraz dziesięć przedsięwzięć. Według pomiaru wskaźników oddziaływania przez LGD zrealizowano LSR na poziomie prawie 100%. Wartości osiągnięte przez wskaźniki świadczą o poprawnie sformułowanym systemie monitorowania założonym w LSR⁷. Celom ogólnym przypisano sześć celów szczegółowych oraz dwanaście przedsięwzięć. Cele LSR były spójne z kierunkami wsparcia wskazanymi w *Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podlaskiego 2007-2013* oraz *Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku*. Pozytywną ocenę uzasadnia prawidłowe przygotowanie Fundacji „Kraina Mlekiem Płynąca” do pełnienia funkcji LGD, w konsekwencji do realizacji zadań w ramach osi Leader, jak też należyte wywiązywanie się z postanowień umowy o warunkach i sposobie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju zawartej z Samorządem Województwa Podlaskiego, przejawiające się w wysokim wykorzystaniu limitów finansowych. LGD dysponowała budżetem w ramach LSR 2007-2013 w kwocie 8 mln zł, z czego 6,5 mln zł na realizację działania 413. PROW Wdrożenie lokalnej strategii rozwoju, 1,3 mln na operacje w ramach działania 431. PROW Funkcjonowanie lokalnej grupy działania oraz 113 tys. zł na realizację działania 421. PROW Wdrożenie projektów współpracy. Fundacja „Kraina Mlekiem Płynąca” z sukcesem aplikowała w konkursie

⁶ Por. Ubóstwo i marginalizacja społeczna mieszkańców województwa podlaskiego - wielowymiarowa analiza, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku Obserwatorium Integracji Społecznej, Białystok 2013, str. 120 i nast.

⁷ Badanie ewaluacyjne wdrożenia Lokalnej Strategii Rozwoju i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania Fundacja Kraina Mlekiem Płynąca. Raport końcowy, STREFAPLUS, Warszawa 2015

ogłoszonym w 2012 roku przez Samorząd Województwa Podlaskiego na dodatkowe środki na wdrożenie LSR. **W okresie 2008-2015 LGD pozyskała również środki poza PROW z EFS, PUP oraz od gmin w wysokości blisko 102 tys. zł.**

Podstawowym miernikiem oceny, czy interwencja spełniła oczekiwania mieszkańców obszaru jest opinia środowiska lokalnego na temat działalności LGD. Wynik badania ex-post z mieszkańcami pokazują, że ponad 42% mieszkańców dostrzega widoczne rezultaty funkcjonowania Fundacji; tymczasem 16% mieszkańców było odmiennego zdania. Ocena efektów wdrożenia LSR pośród członków LGD wypada również bardzo dobrze, ponieważ wszyscy biorący udział w badaniu członkowie LGD ocenili, że aktualna lokalna strategia była zgodna z oczekiwaniami i potrzebami mieszkańców. Członkowie LGD uczestniczący w badaniu pozytywnie ocenili działalność organów stowarzyszenia, w szczególności biura LGD. Mieszkańcy pozytywnie ocenili zmiany jakie zaszły od 2009 roku w obszarze przedsiębiorczości mieszkańców w swojej okolicy. Żaden z ankietowanych nie wskazał na negatywną ocenę, a 34% badanych oceniło pozytywnie zmiany w obszarze przedsiębiorczości mieszkańców, natomiast 24% nie miało zdania na ten temat⁸. Badanie ex-post wdrożenia LSR wskazało na wysoki stopień trwałości, użyteczności i celowości udzielonej pomocy przez LGD w okresie programowania 2007-2013. Potencjał współpracy pomiędzy mieszkańcami, wiejskimi NGO's-ami, przedsiębiorcami i JST zbudowany dotychczas zostanie wykorzystany w nowej perspektywie na lata 2014-2020. Przewiduje się kontynuację działań LGD zmierzających do budowania kapitału społecznego na terenach wiejskich. Rozszerzony skład LGD o miasto Kolno pozwoli na realizację działań LGD na spójnym obszarze LSR obejmującym w szczególności cały powiat kolneński.

Lp	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
1.	Statut LGD	Zakres uregulowań zgodnie z Ustawą z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2015 poz.1393 z późn. zm). Statut reguluje m.in. następujące kwestie: wskazanie Marszałka Województwa jako organu nadzoru, uwarunkowania organu decyzyjnego – Rady odpowiedzialnej za wybór operacji oraz szczegółowe kwestie jej kompetencji i zasad reprezentatywności, określenie organu LGD kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji, zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.	Dokument wymaga przyjęcia uchwałą WZC.
2.	Regulamin Rady LGD	Dokument reguluje w szczególności, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego (sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach; zasady powoływania i odwoływania członków; zasady dotyczące zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesu wraz z obowiązkiem publikowania protokołów z posiedzeń organu decyzyjnego zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy; zasady w zakresie określania kworum i systemu głosowania; regulacje zapewniające zachowanie paritetu w poszczególnych głosowaniach organu decyzyjnego, gwarantującego, że co najmniej 50% głosów podczas dokonywania wyboru wniosków do dofinansowania, pochodzi od członków, którzy nie są przedstawicielami sektora publicznego; zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru (ocena wniosków, sposób podziału wniosków do oceny pomiędzy członków organu, zasady preselekcji operacji, jeśli dotyczy, zasady dokumentowania oceny); zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego; zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego; opis sposobu udostępniania procedur do wiadomości publicznej, podział	Zatwierdzenie regulaminu działania Rady wymaga przyjęcia uchwałą WZC.

⁸ Zobacz. Wyniki badania CAWI z mieszkańcami obszaru LSR, okres realizacji wrzesień 2014-czerwiec 2015, N=40

		zadań i zakres odpowiedzialności poszczególnych organów LGD w procesie oceny z uwzględnieniem przepisów prawa; opis organizacji naborów wniosków przy uwzględnieniu minimalnych wymogów określonych przepisami prawa (np. czas trwania naboru, tryb ogłaszania, termin rozpoczęcia naboru, miejsce składania wniosków); opis sposobu oceny zgodności operacji z LSR i wyboru operacji do finansowania, w tym postępowania w przypadku, gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów, a limit dostępnych środków nie pozwala na finansowanie wszystkich operacji; regulacje zapewniające stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru; zasady ustalania kwoty wsparcia dla danej operacji z uwzględnieniem przepisów prawa dla poszczególnych programów, z których planowane jest finansowanie LSR; opis sposobu informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (w tym warunki i sposób wniesienia protestu, termin na jego wniesienie zgodnie z art. 22 ustawy o rozwoju lokalnych kierowanym przez społeczność; zasady rozpatrywania protestu; wzory dokumentów np. karta oceny zgodności z Programem, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru. Regulamin Rady określa również zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.	
3.	Regulamin Zarządu LGD	Dokument reguluje w szczególności, podział zadań pomiędzy członków Zarządu, tryb zwoływania i prowadzenia posiedzeń, sposób głosowania i podejmowania uchwał, zasady protokołowania posiedzeń.	Przyjmowany uchwałą Zarządu
4.	Regulamin Komisji Rewizyjnej	Dokument reguluje w szczególności kompetencje członków Komisji Rewizyjnej, tryb zwoływania i prowadzenia posiedzeń, sposób głosowania i podejmowania uchwał, zasady protokołowania posiedzeń.	Zatwierdzenie regulaminu działania Zarządu wymaga przyjęcia uchwałą WZC
5.	Regulamin Biura LGD	Dokument reguluje w szczególności, zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, podział zadań pracowników biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, Wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy, a także przewidziano metody ich pomiaru. W Regulaminie Biura szczegółowo opisano metodę oceny efektywności świadczonego doradztwa i animacji	Zatwierdzenie regulaminu działania Biura wymaga przyjęcia uchwałą Zarządu.

REPREZENTATYWNOŚĆ LGD

Na koniec 2015 roku LGD liczyła 33 członków. Członkami Stowarzyszenia LGD Kraina Mlekiem Płynąca, są podmioty sektora publicznego w ilości 8 członków, gospodarczego w ilości 8 członków, społecznego w ilości 9 członków oraz osoby fizyczne działające na rzecz rozwoju obszaru objętego LSR w ilości 8 członków. Większość członków LGD i Rady, posiada doświadczenie w realizacji projektów na obszarze wiejskim. Swoje doświadczenie zdobyli przede wszystkim przy wdrażaniu projektów z programów SAPARD, ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”, PROW 2007 - 2013, RPOWP 2007 – 2013. Natomiast przedstawiciele sektora społecznego swoje doświadczenie zdobywali głównie przy realizacji projektów z zakresu kultury, turystyki i pomocy społecznej. Największe doświadczenie w realizacji projektów z udziałem środków unijnych posiada sektor publiczny, tj. gminy i powiat. Wszyscy przedstawiciele realizowali duże projekty infrastrukturalne (zaopatrzenie w wodę, odprowadzenie i oczyszczanie ścieków, budowa dróg), oraz mniejsze jak: kształtowanie centrów wsi, remonty świetlic wiejskich, domów kultury, budowa placów zabaw i boisk oraz projekty tzw. „miękkie”: wyrównywanie szans edukacyjnych, aktywizacja społeczna. Rada LGD liczy 15 członków, w tym Przewodniczący, Wiceprzewodniczący i Sekretarz; składa się z przedstawicieli poszczególnych sektorów w ilości, przedstawiciele władzy publicznej - 4, przedstawiciele lokalnych partnerów społecznych - 6, przedstawiciele lokalnych partnerów gospodarczych - 5.

Stowarzyszenie LGD „Kraina Mlekiem Płynąca” zrzesza 39 członków (dane na dzień 23 stycznia 2019 roku). W skład Rady LGD wchodzi przedstawiciele 3 sektorów oraz mieszkańcy w ilości: przedstawiciele władzy publicznej – 3 osoby, przedstawiciele lokalnych partnerów społecznych – 4 osoby, przedstawiciele sektora gospodarczego – 5 osób oraz 3 mieszkańców.

ZASADY FUNKCJONOWANIA LGD I POTENCJAŁ LUDZKI LGD

Do dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD należy zaliczyć: Statut Stowarzyszenia oraz Regulaminy Zarządu, Rady, Walnego Zebrania Członków, Komisji Rewizyjnej, Biura LGD. Poniżej zaprezentowano syntetyczną informację o sposobie uchwalania i aktualizacji wewnętrznych dokumentów LGD:

Stowarzyszenie zatrudnia wykwalifikowaną kadrę pracowników, posiadających odpowiednie kompetencje i zasoby do tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Posiadają niezbędne doświadczenie do zarządzania LGD, które umożliwią rzetelne, skrupulatne i profesjonalne wykonywanie zadań. Pracownicy na stanowiskach:

- **Kierownik Biura** ma doświadczenie we wdrażaniu projektów unijnych. Brał liczny udział w kurach i szkoleniach zarówno z zakresu realizacji projektów unijnych jak i np. Kurs Menedżera administracji. Posiada doświadczenie: w kierowaniu zespołem, we wdrażaniu LSR od 2006 roku, jak również wieloletnie doświadczenie w pracy na rzecz organizacji pozarządowych oraz realizacji projektów w ramach POKL, PROW 2007 – 2013.
- **Specjalista ds. realizacji zadań z zakresu funkcjonowania LGD** – posiada doświadczenie w pracy związanej z realizacją projektów unijnych w ramach PROW 2007 – 2013 oraz POKL 2007 – 2013. Uczestniczył w kursach i szkoleniach z zakresu tematyki pozyskiwania środków unijnych.

Wszystkie osoby zatrudnione w biurze LGD są zobowiązane do udzielania doradztwa wnioskodawcom i beneficjentom wsparcia w ramach LSR. Pomiar jakości doradztwa będzie weryfikowany na podstawie ankiety natomiast efektywność na podstawie wniosków, które były konsultowane z pracownikami biura przed złożeniem, a po złożeniu zostały ocenione jako zgodne z LSR. Pracownicy mają przewidzianą w obowiązkach animację lokalnej społeczności oraz współpracę z nią. Mając na uwadze konieczność zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego działań LGD przyjęty został **Plan szkoleń dla pracowników biura LGD i członków organu decyzyjnego**. Celem szkoleń jest stałe podnoszenie poziomu wiedzy i kwalifikacji członków organu decyzyjnego i pracowników biura LGD, które prowadzić będzie do coraz lepszej obsługi interesantów i doskonaleniu umiejętności koniecznych do wykonywania powierzonych zadań.

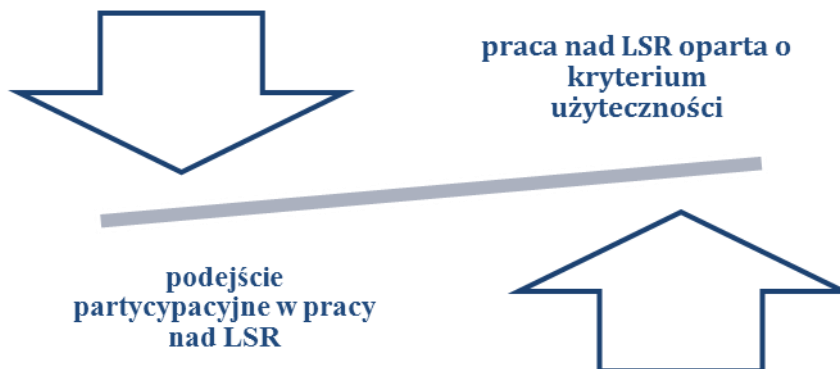
Ponadto doświadczenie we wdrażaniu Lokalnej Strategii Rozwoju oraz realizacji projektów finansowanych w ramach programów unijnych posiadają członkowie Zarządu LGD. Realizowali bądź współrealizowali projekty m.in. w ramach SAPARD, ZPORR, PROW 2007 – 2013 i RPOWP 2007 – 2013, jak i projekty w ramach środków krajowych np. programy rządowe. Posiadają wieloletnie doświadczenie w pracy z organizacjami pozarządowymi, jednostkami samorządu terytorialnego jak również przedsiębiorcami.

ROZDZIAŁ II. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Na wstępie zaznaczyć trzeba, iż konsultacje dotyczące potrzeb grup docelowych LSR rozpoczęły się już w 2014 roku, czyli jeszcze przed opublikowaniem kompletu aktów wdrożeniowych regulujących wydatkowanie środków w ramach PROW 2014-2020. Prace z mieszkańcami nad kształtem LSR trwały natomiast do grudnia 2015r. tj. terminu złożenia wniosku o wybór LSR na nowy okres programowania 2014-2020. Podstawą pracy LGD nad nową lokalną strategią rozwoju była analiza wyników badań ewaluacyjnych wdrożenia LSR 2007-2013, badań własnych zleconych przez LGD i dostępnej literatury w przedmiocie działania LGD (Szczegółowy wykaz literatury znajduje się w *Rozdziale LSR. Wykaz wykorzystanej literatury*). Konsultacje miały charakter proaktywny. W ramach pracy nad LSR wykorzystano wiele narzędzi partycypacyjnych oraz metod gromadzenia i analizy danych od mieszkańców i grup docelowych LSR. Zastosowano innowacyjne i skuteczne metod partycypacji społecznej. Ze względu na specyfikę pracy nad LSR wykorzystano głównie metody jakościowe tj. Indywidualne wywiady pogłębione, Zogniskowane wywiady

grupowe, Telefoniczne wywiady pogłębione, wywiady przeprowadzone za pośrednictwem Internetu, spotkania i warsztaty z grupami docelowymi LSR i przedstawicielami zidentyfikowanych na obszarze LSR grup defaworyzowanych, analizy korespondencji i wniosków kierowanych pisemnie do biura LGD, spotkania indywidualne z potencjalnymi wnioskodawcami w biurze LGD oraz pracę Zespołu ds. LSR. Każda grupa społeczna miała szansę wziąć udział w pracy nad LSR. **Kluczowym czynnikiem decydującym o skuteczności wybranych metod była otwartość LGD na współpracę z mieszkańcami i grupami docelowymi LSR, czyli zasada partycypacji. Kolejnym był sposób realizacji partycypacji w procesie tworzenia LSR o kryterium użyteczności.** Kryterium użyteczności dostarczyło zestawu założeń wyjściowych, natomiast partycypacyjny model pracy określił sposób realizacji pracy nad LSR na poziomie operacyjnym.

RYSUNEK 1. SCHEMAT PODEJŚCIA METODYCZNEGO DO OPRACOWANIA LSR

Źródło: opracowanie własne

Ze względu na charakter pracy nad LSR rozpoczęto pracę nad opracowaniem strategii od analizy wniosków i rekomendacji o charakterze ex-post z wdrożenia LSR 2007-2013. Podstawą partycypacyjnych metod pracy były zidentyfikowane najbardziej istotne oceny efektów i rezultatów osiągniętych w ramach realizacji interwencji publicznej w okresie programowania 2007-2013. **Innowacyjnością w działaniu LGD było zastosowanie triangulacji różnych narzędzi partycypacji społecznej oraz nowatorskie podejście do zasady partycypacji.** Triangulacja danych zastosowana w pracy nad LSR polegała na pozyskaniu i wykorzystaniu danych z różnych źródeł w tym samym celu jakim jest opracowanie LSR. Dzięki temu w sposób świadomy zminimalizowano ryzyko wpływu określonego kontekstu związanego z występowaniem użytych przez siebie danych. Ponadto wykorzystanie danych z różnych źródeł, daje możliwość większej obiektywizacji procesu badawczego, a także ustalenia relacji pomiędzy analizowanymi zjawiskami i ich uwarunkowaniami.

W tak rozumianej pracy nad LSR w postępowaniu LGD obowiązywała generalna *zasada dialogu*: jednym z naczelnych jej zadań było doprowadzenie do tego, aby każda grupa, wyróżniona ze względu na swe roszczenia (wymagania), troski (oczekiwania), dążenia lub zasoby, mogła je wyrazić oraz skonfrontować z tym, jak swoje problemy postrzegają inne grupy. Realizacji takiego podejścia służyło zastosowanie odpowiedniego zestawu narzędzi, zawierającego metody i techniki pozwalające na konfrontację różnych opinii/stanowisk oraz na wypracowywanie konsensusu wokół konkluzji i kształtu LSR jeszcze przed ostatecznym sformułowaniem dokumentu strategii. Działania LGD realizowane były zgodnie z **Planem włączenia społeczności lokalnej** gdzie wykorzystano co najmniej po pięć metod i narzędzi komunikacji z mieszkańcami na każdym z etapów pracy. Partycypacyjne metody konsultacji wykorzystywane były na każdym z poniższych etapów tworzenia LSR:

- 1) etap definiowania potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza);
- 2) etap określania celów i ustalania ich hierarchii;
- 3) etap poszukiwania rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii;
- 4) etap formułowania wskaźników realizacji LSR;
- 5) etap identyfikacji grup docelowych strategii.

Każda z grup docelowych LSR miała możliwość również wyrażenia swoich opinii podczas konsultacji Planu Komunikacji LSR, podczas **warsztatów strategicznych** w ramach posiedzenia Zespołu ds. LSR w dniu 18 grudnia 2015 r. w Małym Płocku. Na zlecenie LGD warsztaty przeprowadziła firma STREFAPLUS z Warszawy pt. „Komunikacji społeczna – istotny warunek zapewnienia jakości zarządzania planem strategicznym i skutecznej aktywizacji lokalnej społeczności w procesie planowania strategicznego - warsztaty strategiczne”. W szkoleniu udział wzięli dodatkowo przedstawiciele organizacji pozarządowych reprezentujących grupy defaworyzowane. Poniżej przedstawiono metody konsultacji wykorzystane podczas prac nad LSR.

LP.	ETAP PRACY NAD LSR	PARTYCYPACYJNE METODY KONSULTACJI WRAZ Z NAJWAŻNIEJSZYMI WNIOSKAMI
1.	Etap definiowania potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza)	<p>Podstawą formułowania potrzeb i problemów obszaru LSR była analiza wyników badania ewaluacyjnego mid-term i realizowanego w 2012 roku ex-post wdrożenia LSR zrealizowanego w czerwcu 2015 r. W ramach badania dokonano oceny opinii środowiska lokalnego na temat działalności, funkcjonowania oraz rozpoznawalności LGD. Ze względów praktycznych, podstawową metodą badania z mieszkańcami była technika CAWI, czyli wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (z jęz. ang. Computer-Assisted Web Interviewing). W badaniu internetowym udział wzięło 115 mieszkańców z obszaru gmin członkowskich LGD. Na etapie definiowania potrzeb obszaru korzystano również z wyników realizowanych podczas badań ewaluacyjnych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami Zarządu, Rady, studia przypadków (case study) wnioskodawców, którzy aplikowali za pośrednictwem LGD oraz analizę statystyczną ankiet przeprowadzonych przez biuro LGD dotyczących aktualizacji LSR. Badanie potrzeb mieszkańców obszaru LGD, przeprowadzone na użytek aktualizacji LSR, wykazało, że respondenci wskazują przede wszystkim na cztery bariery rozwojowe:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) związane z rozwojem infrastruktury technicznej i społecznej; 2) związane z rynkiem pracy; 3) związane z poziomem rozwoju gospodarczego; 4) związane z dostępnością do Internetu. <p>Dobrze ocenili współpracę z LGD wnioskodawcy, którzy korzystali z pomocy informacyjno-doradczej pracowników biura. Postulowali jednocześnie rozszerzenie zakresu instrumentów i kanałów promocji. Bardzo dobrym pomysłem działań promocyjnych są konkursy, wystawy i imprezy plenerowe, w tym działania skierowane do dzieci i młodzieży. Aby skutecznie dotrzeć z przekazem do tej ale też innych grup wiekowych postulowano wykorzystanie mediów społecznościowych. Wniosek uwzględniono opisując szczegółowo ten obszar w Rozdziale IX oraz Planie komunikacji. Na tym etapie pracy wykorzystano również metodę ankietową CAWI z partnerami LGD. W ramach badania zebrano kwestionariuszy 19 ankiet skierowanej do członków LGD. W badaniu z członkami fundacji udział wzięło większość osób, które nie pełnią funkcji statutowych LGD (63,2%), choć pośród uczestników badania były również osoby sprawujące funkcje statutowe. W ramach wniosków z badan własnych i ewaluacji wskazano na konieczność położenia większego nacisku w interwencji publicznej na wypracowania produktu mogącego przyjąć rangę lokalnego produktu turystycznego. Stanowi to bardzo ważną kwestię ze względu na znaczną konkurencyjność sąsiedzkich regionów. Wniosek został uwzględniony w Rozdziale III. Diagnoza obszaru LSR sformułowanie przedsięwzięcia LSR dotyczącego poniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru o dostępne formy wsparcia. Podczas spotkania z mieszkańcami gmin członkowskich LGD w miesiącach sierpień - wrzesień 2015 r. dokonano finalnej identyfikacji najważniejszych problemów, potrzeb, zasobów i potencjału obszaru LGD. Szczególną uwagę zwrócono m.in. na problem grup defaworyzowanych oraz odpływ osób młodych z gmin należących do LGD, wskazując jednocześnie, że ta grupa wiekowa powinna być traktowana</p>

LP.	ETAP PRACY NAD LSR	PARTYCYPACYJNE METODY KONSULTACJI WRAZ Z NAJWAŻNIEJSZYMI WNIOSKAMI
		<p>priorytetowo w strategii. Jako kolejne zagrożone wykluczeniem społecznym grupy defaworyzowane powinny być uznane w strategii osoby młode poniżej 35 roku życia, powyżej 50 roku życia i niepełnosprawne. Analiza aktualnych problemów obszaru LSR była przedmiotem spotkań i dyskusji, które odbyły się na 8 sesjach rad gmin członkowskich LGD w okresie od 30 maja do 26 czerwca 2014 r. gdzie przedstawiano słabe i mocne strony, zgłaszano projekty szczególnie inwestycyjne: budowa dróg, remont i modernizacja świetlic, ochrona zabytków, budowa infrastruktury turystycznej, oczyszczalni ścieków, miejsc spotkań mieszkańców. Wnioski uwzględniono w Rozdziale III. LSR Diagnoza. Podczas spotkania z przedstawicielami związku gmin wiejskich w dniu 29 października 2014 r. w Zbójnej. Wskazano na potrzebę zagospodarowania przestrzeni na szlaku rzek Pisa i Narew, rewitalizację terenu, wykorzystanie do celów turystycznych. Wspólna realizacja projektów. Praca nad identyfikacją problemów kontynuowana była podczas spotkania z samorządowcami 8 gmin członkowskich LGD. Spotkanie odbyło się w dniu 19.01.2015r. w siedzibie Fundacji w Małym Płocku. W spotkaniu udział wzięło 16 osób. Wskazano, że grupami tworzącymi LSR powinni być przedstawiciele 8 gmin, organizacji pozarządowych, mieszkańców, przedsiębiorców. Zaznaczono potrzebę uwzględnienia w LSR działań skierowanych do ludzi młodych. Wnioski uwzględniono w Rozdziale V LSR Cele i przedsięwzięcia.</p>
2.	Etap określania celów i ustalania ich hierarchii	<p>Podstawą do wskazania celów LSR były wnioski z analiz i badań zleconych przez LGD. Na potrzeby badań dokonywano wywiadów z beneficjentami środków LSR 2007-2013. W 2015 roku zrealizowano badanie <i>Analiza aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Kraina Mlekiem Płynąca działania w kontekście prac przygotowawczych do opracowania lokalnej strategii rozwoju na lata 2015-2022</i>. Głównym wnioskiem z badań była potrzeba intensyfikacji działań LGD na celach odnoszących się do negatywnych następstw zidentyfikowanych problemów: tj. brak rozwiniętego kapitału społecznego, korzystanie z oferty kulturalnej innych gmin, spowolnienie rozwoju gospodarczego na obszarach gorzej rozwiniętych oraz ich depopulacja, obniżenie jakości życia mieszkańców i problemy społeczne. Wnioski uwzględniono w dalszych pracach i konsultacjach społecznych. Podczas spotkania z samorządowcami 8 gmin z obszaru LSR omawiano proponowane kierunki działania LGD w okresie 2014-2020. Spotkanie odbyło się w dniu 3 maja 2015r. w siedzibie Fundacji w Małym Płocku. W spotkaniu uczestniczyło 12 osób. Na etapie określania celów i ustalania ich hierarchii LSR podjęto decyzję o powołaniu Zespołu ds. LSR. Pierwsze posiedzenie zespołu ds. LSR odbyło się w dniu 23 czerwca 2015 roku, na którym wskazano konieczność priorytetowego traktowania przedsiębiorców chcących rozwijać działalność na obszarze LSR z wykorzystaniem lokalnych zasobów i produktów lojalnych. Wniosek przyjęto wprowadzając kryteria innowacyjności w kryteriach wyboru na poziomie decyzji Rady LGD. W dniu 15 lipca 2015 r. odbyło się kolejne spotkanie z przedstawicielami samorządu, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców i mieszkańców. W spotkaniu udział wzięło 32 osób. Przedstawiciele instytucji sektora finansów publicznych zwrócili uwagę na konieczność zapewnienia spójności opisów diagnostycznych ze strategicznymi dokumentami na poziomie gmin członkowskich. W ramach pracy nad LSR uwzględniono wniosek dokonując ponownej analizy zapisów diagnozy. Więcej na temat zintegrowania LSR określono w Rozdziale X. LSR Zintegrowanie. W kolejnej ankiecie internetowej CAWI z mieszkańcami dokonano wskazania wag i priorytetów działania LGD w kolejnym okresie programowania. Ankieta została zamieszczona na stronie internetowej LGD w ostatnich dniach sierpnia 2015 r. Mieszkańcy uczestniczący w badaniu ankietowym przyznawali punkty w skali od 1 do 5, przy czym 1 oznaczało bardzo niski, a 5 bardzo wysoki</p>

LP.	ETAP PRACY NAD LSR	PARTYCYPACYJNE METODY KONSULTACJI WRAZ Z NAJWAŻNIEJSZYMI WNIOSKAMI
		<p>poziom oceny danego obszaru w analizie SWOT. W okresie sierpień - listopad wzięło udział 61 mieszkańców. Wagi poszczególnych obszarów analizy SWOT zostały wskazane w Rozdziale IV LSR. Analiza SWOT pozwoliła na wytypowanie celów i kierunków działania LGD. Kolejnym narzędziem pracy z mieszkańcami były spotkania konsultacyjne zrealizowane w każdej gminie wchodzącej w skład LGD od 13 sierpnia 2015 r. do 19 września 2015 r. odbyło się 12 spotkań, w których udział wzięło 311 osób. Przy konsultacjach wykorzystywano metody partycypacyjne polegające na wykorzystywaniu kreatywnej siły procesu grupowego i zapewniających aktywizację uczestników tj. burzy mózgow, meta planu. Podczas spotkań zwrócono uwagę na problem sezonowości zysków z turystyki i problem migracji osób młodych. Wniosek został uwzględniony poprzez identyfikację w diagnozie i analizie SWOT.</p>
3.	<p>Etap poszukiwania rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii</p>	<p>Podczas spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami w każdej z gmin członkowskich LGD określono listę problemów i propozycje ich rozwiązań. Spotkania odbyły się w gminach członkowskich LGD zarówno w 2014 i jak i 2015 roku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mały Płock -23 i 29.09.2014 - 68 osób • Gmina Kolno – 10.10.2015 - 46 osób • Zbójna – 8 spotkań w okresie od 29.09. do 19.11.2014 -134 osób • Stawiski – 5 spotkań od 27.08. do 06.11.2014– 128 osób • Nowogród – 10.12.2014 – 12 osób • Turośl - 6.11.2014 – 35 osób • Grabowo – 4.06.2014 - 17 osób i 21.08.2015 – 26 osób • Miasto Kolno - 31.08.2015 – 14 osób, 3.09.2015r. – 10 osób, 20.02.2015 - 22 osoby oraz 30.05.2015 r. - 19 osób <p>Przedsięwzięciem wartym kontynuowania jest inwestowanie w infrastrukturę rekreacyjną, które powinno polegać w pierwszej kolejności na budowie ścieżek rowerowych. Postulowano także realizację operacji z zakresu zachowania dziedzictwa. Postulaty uwzględniono formułując dedykowane temu zakresowi przedsięwzięcie w LSR. Wskazano również na zasadność promowania komplementarnych projektów z innymi projektami finansowanymi z programów unijnych. Wyniki badania z mieszkańcami i ankiet zbieranych podczas konsultacji społecznych zostały uwzględnione przy formułowaniu celów i przedsięwzięć LGD. Inicjatywy pokazały konieczność rozbudowy infrastruktury społecznej tzw. świetlice wiejskie. Na większości spotkań z udziałem samorządowców zwracano uwagę na problem migracji młodzieży, wskazując że ta właśnie grupa osób powinna być traktowana priorytetowo w strategii. Postulaty uwzględniono formułując dedykowane temu zakresowi przedsięwzięcie w LSR. W całym okresie programowania LSR funkcjonowało biuro LGD gdzie potencjalni wnioskodawcy zgłaszali swoje propozycje i zapytania odnośnie operacji planowanych do realizacji w ramach LSR. Odbywały się również spotkania indywidualne w biurze LGD. Odbyło się 8 konsultacji indywidualnych w Biurze LGD. Konsultacje z potencjalnymi beneficjentami odbywały się również drogą elektroniczną i telefoniczną - przeprowadzono 10 konsultacji telefonicznych i 18 konsultacji drogą elektroniczną (e-maile). Wskazano zapotrzebowanie na remonty świetlic, tworzenie gospodarstw agroturystycznych i potrzebę instalacji OZE, miejsc spotkań dla mieszkańców, tworzenie i rozwój działalności gospodarczej i usług dla ludności. Kolejną metodą pracy były warsztaty konsultacyjne z organizacjami pozarządowymi w dniu 12 maja 2015r. w siedzibie Fundacji w Małym Płocku. Udział wzięło 23 osoby. W spotkaniach uczestniczyli przedstawiciele Caritas Diecezji Łomżyńskiej, ośrodków pomocy społecznej, szkół, rolnicy, samorządowcy, kół gospodyń wiejskich, mieszkańcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na terenie LGD,</p>

LP.	ETAP PRACY NAD LSR	PARTYCYPACYJNE METODY KONSULTACJI WRAZ Z NAJWAŻNIEJSZYMI WNIOSKAMI
		<p>młodzież. W obszarze sfery społecznej najczęściej proponowane projekty to: imprezy integracyjne, zajęcia wyrównujące szanse rozwoju dzieci, wspieranie rozwoju organizacji pozarządowych, organizacja czasu wolnego seniorów, specjalistyczna opieka dla mieszkańców, szkolenia kierunkowe, zajęcia wyrównawcze i rozwijające kompetencje kluczowe dla dzieci, pomoc rodzinom z osobą zależną, realizacja Programu Aktywności Lokalnej, wyposażenia i modernizacja świetlic, zajęcia aktywizujące społeczności lokalne, szkolenia, pomoc osobom niepełnosprawnym, tworzenie świetlic z programami terapeutycznymi, wsparcie przedszkoli. W obszarze rolnictwa, gospodarki i przedsiębiorczości zaproponowano m. in.: rozwój produktu lokalnego, rozwój agroturystyki, rozwój usług dla ludności, rozwój i wsparcie przedsiębiorczości, organizację kursów doszkalających współpracę z partnerami zagranicznymi. Atrakcyjność turystyczna oraz zamieszkania obszaru LGD powtarzające się propozycje: odnawialne źródła energii, zagospodarowanie terenu i remonty świetlic, utworzenie centrów rekreacyjnych, urządzenie miejsc integracji mieszkańców, przebudowę i modernizację ośrodków wypoczynku, rozwój bazy noclegowej, wyposażenie placów zabaw i siłowni, w tym siłowni na świeżym powietrzu, utworzenie boisk sportowych, wydawnictwa promujące obszar LSR, renowację zabytków, utworzenie miejsc pamięci i izb regionalnych, budowę ścieżek rowerowych, zagospodarowanie terenów przy rzekach i zbiornikach wodnych, tworzenie domów opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi, kultywowanie tradycji, promocję turystyki, tworzenie szlaków turystycznych. Wnioski uwzględniono w Rozdziale V. Cele LSR. Ankiety dotyczące planów realizacji operacji w ramach LSR mieszkańcy wypełniali bezpośrednio w biurze LGD, gminach członkowskich oraz PUP. Propozycje przedsięwzięć do realizacji w ramach środków LSR zbierano również za pośrednictwem poczty e-mailowej LGD i ankiety internetowej Karta zadania/projektu do uwzględnienia w LSR 2014–2020. Strona internetowa LGD posłużyła również do konsultacji w zakresie zidentyfikowania problemów obszaru. Ostatnim etapem pracy w obszarze poszukiwania rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii było posiedzenie zespołu ds. LSR, spotkanie w dniu 25 września 2015r. poświęcone było omówieniu typów działań planowanych do realizacji w okresie 2014 – 2020 – 18 osób, przedstawicieli różnych sektorów. Posiedzenie poświęcone było wyborze działań planowanych do realizacji w okresie 2014 – 2020 oraz propozycji lokalnych kryteriów wyboru operacji.</p>
4.	Etap formułowania wskaźników realizacji LSR	<p>Wyniki badania ewaluacyjnego ex-post wdrożenia LSR w czerwcu 2015 r. dotyczyły również obszaru wskaźników LSR 2007-2013. Na podstawie analizy danych pozyskanych z wywiadów bezpośrednich z beneficjentami środków LSR (NGO's, JST) wskazano rekomendacje dotyczące większej operacjonalizacji wskaźników celów LSR i wykorzystania wskaźników bazujących na statystykach publicznych. Analiza wniosków z ankiet internetowych z członkami LGD CAWI podczas badania ex-post wdrożenia LSR pozwoliła na sformułowanie wniosku odnośnie wskaźników LSR, które powinny w większym zakresie pozwolić na monitorowanie postępu działań aktywizacyjnych i funkcjonowania LGD, a nie jedynie wdrożenia LSR. W wyniku analizy wniosków z konsultacji społecznych na tym etapie sformułowano zapisy Planu Komunikacji w zakresie doradztwa uwzględniającego pokazywanie dobrych przykładów działań finansowanych ze środków LSR. Kolejnym narzędziem pracy na etapie formułowania wskaźników LSR była Konferencja podsumowująca działania LGD zorganizowana w dniu 25 czerwca 2015r. W trakcie konferencji zorganizowano warsztaty partycypacyjne i zebrano informacje dot. potrzeb mieszkańców zrzeszonych w Kołach Gospodyń Wiejskich na obszarze LSR pod kątem ważności, priorytetów. Wskazano, że potrzeba jest zagospodarowania terenów przy świetlicach</p>

LP.	ETAP PRACY NAD LSR	PARTYCYPACYJNE METODY KONSULTACJI WRAZ Z NAJWAŻNIEJSZYMI WNIOSKAMI
		<p>wiejskich oraz remonty świetlic w celu poprawy warunków do działania Kół. Wnioskiem ze spotkań jest ustalenie, że wskaźniki produktu LSR mają pochodzić bezpośrednio od beneficjentów i nie powinny być wynikiem dodatkowych analiz zleconych przez LGD, lecz w prosty sposób wynikać bezpośrednio ze realizowanych projektów. Kolejne posiedzenie zespołu ds. LSR miało miejsce w dniu 16 października 2014 r. Wskazano, że wskaźnikiem rezultatu szkoleń podnoszących kwalifikacje powinny być pozyskane uprawnienia i certyfikaty a nie wyłącznie liczba osób które przeszła szkolenie. Na tym etapie pracy odbyły się również spotkania z kierownikami Ośrodków Pomocy Społecznej z terenu LGD dotyczące działań w szczególności dla osób defaworyzowanych. Uzyskano zapewnienie o możliwości korzystania z bieżących analiz opracowywanych przez OPS na potrzeby sprawozdawczości i monitoringu LSR. Na tym etapie pracy odbyło się spotkanie przedstawicieli LGD z niemieckim Lokalen Aktionsgruppe „Rund um den Drömling“ z miasta Oebisfelde, podczas którego wypracowano koncepcję projektu współpracy w ramach LSR 2014–2020. Określono założenia, cele i wskaźniki międzynarodowego projektu współpracy, który został ujęty w LSR.</p>
5.	Etap identyfikacji grup docelowych strategii	<p>W ramach analizy badań zleconych przez LGD i raportu ewaluacji ex-post w czerwcu 2015 r. zwrócono uwagę na rekomendacje dotyczące projektów współpracy LGD. W ocenie ewaluatora należy pozytywnie ocenić efektywność realizowanych projektów współpracy LSR. W latach 2009-2014 LGD realizowała dwa projekty współpracy. W ocenie ewaluatora wśród projektów współpracy brakowało jednak realizacji działań oddziałujących bezpośrednio na utrzymanie bądź tworzenie nowych miejsc pracy dzięki realizacji projektów współpracy. Potencjał i zasoby gmin LGD można bowiem wykorzystać w kształtowaniu gospodarki i animowaniu rozwoju przedsiębiorczości jako kontynuację projektów współpracy. Poszczególne projekty można zmodyfikować, przekładając je na konkretne produkty lokalne np. poprzez stworzenie oferty turystycznej oferowanej w biurach podróży w całej Polsce oraz w Internecie. Wniosek wykorzystano formułując projekty współpracy w okresie programowania 2014-2020. W ramach badania ewaluacyjnego ex-post w czerwcu 2015 r. realizowano badania kwestionariuszowe CAWI. W badaniu internetowym udział wzięło 115 mieszkańców z obszaru gmin członkowskich LGD. Mieszkańcy składali drogą internetową informacje, jakie projekty zamierzają realizować w przyszłym okresie programowania ze środków LGD i Leader. Każdy z wniosków obejmował krótki opis zamierzonych działań (konkretnych przedsięwzięć) i ich cel. Analiza wniosków dokonana została przez biuro LGD i zaprezentowana na posiedzeniu Zespołu ds. LSR. Na tym etapie pracy nad LSR wykorzystano metodę grup przedstawicielskich. Metoda ta polegała na zaproszeniu do konsultacji organizacji branżowych i przedstawicieli reprezentujących poszczególne środowiska. Ich wiedza i doświadczenie, często o charakterze eksperckim, sprawiła, że przedstawiane przez nich opinie były bardzo wartościowe. Podczas licznych spotkań z samorządowcami wskazywano działania skierowane do JST ustalono zasadność odstąpienia od finansowania projektów drogowych z LSR wskazując na dostępne środki bezpośrednio z PROW 2014-2020 w ramach konkursów ogłaszanych przez Urząd Marszałkowski. Na tym etapie odbyły się spotkania pracowników biura LGD z pracownikami GOPS. Podczas spotkań omawiano specyfikę osób korzystających z opieki społecznej w regionie. Pożądanym kierunkiem wsparcia powinno być wsparcie komplementarne z Aktywnymi Formami Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu realizowanymi w Klubie Integracji Społecznej. Pracy na etapie identyfikacji grup docelowych strategii służy spotkania z mieszkańcami</p>

LP.	ETAP PRACY NAD LSR	PARTYCYPACYJNE METODY KONSULTACJI WRAZ Z NAJWAŻNIEJSZYMI WNIOSKAMI
		<p>obszaru LSR realizowane w okresie sierpień - listopad 2015 r. w ramach Planu włączenia społeczności lokalnej w LSR. Podczas każdego ze spotkań zbierano karty planowanych przedsięwzięć gdzie identyfikowano oczekiwany zakres operacji. Analiza wniosków posłużyła do sformułowania zakresu przedsięwzięć LSR. W trakcie spotkań osoby zaliczane do grup defaworyzowanych za największy problem wskazywały trudności z odnalezieniem się na rynku pracy. W LSR priorytetowo zatem uwzględniono aktywizację zawodową grup defaworyzowanych. Jednocześnie zaproponowano metody rozwiązania problemu poprzez np. zaciśnięcie współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami i otoczeniem biznesu („zielone światło dla nowych miejsc pracy”), promocję rozwoju przedsiębiorczości i samo zatrudnienia, współpraca ze szkołami i instytucjami rynku pracy w celu dostosowywania profili kształcenia zawodowego do sytuacji na rynku pracy, czy wreszcie wzrost umiejętności i kompetencji młodzieży i innych grup w trudnym położeniu w celu zwiększenia ich szans na lokalnym rynku. Tworzenie nowych oraz aktywna polityka utrzymania istniejących miejsc pracy znalazła swoje zapisy zarówno w celach jak i budżecie LSR. Tym samym za jedną z grup odbiorców uznano mikro i małe przedsiębiorstwa działające na terenie LGD, oraz podmioty działające jako spółdzielnie socjalne i zbliżone do modelu inkubatorów przedsiębiorczości. Wysoką rangę należy przypisać też liderom/moderatorom przyczyniającym się aktywizacji, młodzieży, seniorów, niepełnosprawnych (animatory świetlic, asystenci osób starszych itp.). Na potrzeby konsultacji z mieszkańcami przygotowano broszury informacyjne pokazujące efekty projektów z okresu 2007-2013 i zachęcające do realizacji projektów w kolejnym okresie programowania. Broszury informacyjne udostępnione zostały również na stronie internetowej LGD. Wywiady w Radio Nadzieja. Prezes LGD wielokrotnie udzielała wywiadów w lokalnym radiu Nadzieja. Informowała o konsultacjach, o działaniach prowadzonych przez LGD, o możliwościach na pozyskanie środków w ramach nowej perspektywy. Zachęcała do aktywnego udziału w tworzeniu LSR. Informacje z wywiadów były również publikowane na stronie internetowej: lomzynskie24.pl. (m.in.: 18.12.2014r., 20.08.2015r.). Podsumowaniem pracy na etapie identyfikacji grup docelowych LSR było posiedzenie zespołu ds. LSR w dniu 29 listopada 2015 roku.</p>

Jak przedstawiono powyżej LGD wykorzystywało szeroki dobór partycypacyjnych metod konsultacji z grupami docelowymi LSR, w szczególności z mieszkańcami obszaru LSR na każdym etapie programowania LSR. Współpracę z mieszkańcami, przewidziano również na etapie wdrożenia LSR. Zmiana kryteriów wyboru operacji również będzie poddawana konsultacjom społecznym. LGD planuje także partycypacyjny udział mieszkańców w ewaluacji wdrożenia LSR.

ROZDZIAŁ III. DIAGNOZA OBSZARU I OPIS LUDNOŚCI

Analizę stanu istniejącego obszaru LSR opracowano na podstawie danych dostępnych w bazach GUS, dokumentów strategicznych województwa podlaskiego, powiatów kolneńskiego i łomżyńskiego oraz strategii rozwoju lokalnego i turystyki gmin członkowskich LGD. Ponadto analizie poddano informacje dostępne na stronach internetowych gmin członkowskich LGD oraz stron pokrewnych. Dane dostępne w bazach GUS przeanalizowano w przedziale czasowym 2007-2013. Identyfikacja i klasyfikacja problemów występujących na obszarze LSR istotnych z punktu widzenia LGD została opracowana z uwzględnieniem wniosków ze zrealizowanych na zlecenie LGD badań i analiz⁹. Tak sformułowana diagnoza obszaru została poddana konsultacjom z mieszkańcami obszaru LSR podczas spotkań zrealizowanych w każdej z gmin członkowskich LGD. W ramach pracy z mieszkańcami na etapie formułowania

⁹ Zobacz: *Badanie ewaluacyjne wdrożenia Lokalnej Strategii Rozwoju i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania Fundacja Kraina Mlekiem Płynąca*, STREFAPLUS Warszawa 2015, str. 7

obszarów analizy strategicznej wykorzystane zostały metody partycypacyjne - techniki heurystyczne, oparte na wykorzystywaniu kreatywnej siły procesu grupowego i zapewniających aktywizację uczestników tj. burzy mózgów, meta planu. Obecny, ale także przyszły, rozwój obszaru LSR jest silnie determinowany warunkami przestrzennymi, przyrodniczymi, historycznymi oraz kulturowymi. Potencjały środowiska naturalnego budują przewagi konkurencyjne obszaru LSR w zakresie rozwoju wiodących funkcji gospodarczych. Na tempo i kierunki rozwoju wpływ wywierają także wewnętrzne uwarunkowania społeczne, szczególnie długofalowe trendy demograficzne. Główny nacisk w perspektywie finansowej 2014 – 2020, położony będzie na tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozwiązywanie problemów społecznych. Wychodząc z klasycznej, ekonomicznej definicji rynku pracy (z jednej strony podaż miejsc pracy, natomiast z drugiej popyt na pracę reprezentowany przez różne grupy mieszkańców obszaru LSR) można w najbardziej przejrzysty sposób określić najważniejsze grupy docelowe, których udział we wdrażaniu i realizacji LSR będzie najistotniejszy. Są to: przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, jednostki sektora finansów publicznych, w tym przede wszystkim gminy i gminne jednostki organizacyjne oraz zidentyfikowane grupy defaworyzowane na rynku pracy. **Prowadzone analizy pozwoliły na wskazanie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszaru interwencji odnoszące się do tych grup.** Poniżej zaprezentowano uwarunkowania obszaru odnoszące się do tych grup.

UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE

Położenie obszaru LSR jest największą determinantą jego rozwoju. Obszar LGD znajduje się w zachodniej części województwa podlaskiego, dlatego od północnego-zachodu graniczy z województwem warmińsko-mazurskim. Obszar LSR znajduje się ok. 100 km od stolicy Województwa Podlaskiego - Białegostoku. **Położenie obszaru jest poza zasięgiem negatywnego oddziaływania dużych ośrodków miejskich i przemysłowych.** W stosunku do lat 2007-2013 obszar LSR został rozszerzony o miasto Kolno, **można zatem wskazać, że na uwarunkowania przestrzenne rozwoju będzie miała wpływ dotychczasowa dobra współpraca gmin członkowskich LGD oraz wymiana wspólnych doświadczeń w ramach Leader 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ realizowanego w latach 2004-2006.** Ze względu na specyfikę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego region zaliczany jest do obszaru tzw. Polski Wschodniej, a więc obszarów strategicznej interwencji państwa, na których będą podejmowane działania współfinansowane przez fundusze WRS na lata 2014-2020 w ramach wszystkich krajowych programów operacyjnych, w tym PROW 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020. **Szansą dla rozwoju obszaru LSR będą oprócz wsparcia PROW 2014-2020 Leader również działania RLKS wdrażanie w modelu bezpośrednim w ramach RPO WP 2014-2020.** Specyfiką obszaru LSR jest dodatkowo możliwość wsparcia projektów z Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 (PWT) w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa. W Polsce PWT obejmuje w szczególności podregiony głównie w województwie podlaskim, w tym podregion łomżyński i kolneński¹⁰ a zatem również gminy członkowskie LGD. **Położenie LGD stwarza możliwość wymiany doświadczeń i współpracy z regionami z innych państw.** Obszary te będą miały równe szanse ubiegania się o dofinansowanie ze środków PWT przeznaczonych na realizację projektów kulturowych, rozwoju usług transportowych i infrastruktury, w obszarze bezpieczeństwa i ochrony zdrowia oraz promocji zarządzania granicami oraz zarządzanie bezpieczeństwem, mobilnością i migracjami.

Stan dróg gminnych w powiecie kolneńskim najlepiej obrazują dane statystyczne o liczbie kilometrów dróg o nawierzchni twardej, twardej ulepszonej oraz nawierzchni gruntowej. **W powiecie kolneńskim w 2013 r. najwięcej było dróg o nawierzchni gruntowej, ponieważ aż 291,9 km.** Liczba dróg tego typu wzrosła od 2007 r. o prawie 20 km. **Najmniej natomiast jest dróg o nawierzchni twardej ulepszonej, ponieważ 214,6 km.** Dróg tego typu przybyło względem 2007 r. prawie dwukrotnie. W 2013 r. dróg o nawierzchni twardej było 223,1 km, co wzrosło o ok. 60 km względem 2007 r. **Stan techniczny dróg wymaga interwencji, podobnie jak poprawa bezpieczeństwa na drogach, ponieważ liczba ofiar wypadków w powiecie kolneńskim w roku 2013 (25,17), względem roku 2012 (12,53),**

¹⁰ Podregion Łomżyński obejmuje: powiat bielski, powiat hajnowski, powiat kolneński, Powiat łomżyński, powiat siemiatycki, powiat wysokomazowiecki, powiat zambrowski, powiat m. Łomża.

wzrosła niemal dwukrotnie¹¹. W powiecie łomżyńskim dróg o nawierzchni gruntowej jest zdecydowanie więcej, ponieważ 861 km, wskaźnik ten wzrósł dwukrotnie względem roku 2007. Dróg o nawierzchni twardej w 2013 r. było 215,2, a o nawierzchni twardej ulepszonej 199. Dane statystyczne pokazują jednak potrzebę realizacji dalszych działań w celu budowy i modernizacji dróg gminny i powiatowych. W tym kontekście zagrożeniem stanowić będzie niedostateczne wsparcie państwa w zakresie rozwoju transportu drogowego, tym także niedostateczne wsparcie struktur powiatowych w realizacji ich zadań z zakresu inwestycji drogowych. Podczas konsultacji społecznych mieszkańcy obszaru LSR zwracali szczególną uwagę na potrzebę poprawy jakości dróg lokalnych. Na skutek złego stanu jakości dróg ograniczane są bowiem połączenia busowe pomiędzy miejscowościami z obszaru LSR. **Zagrożeniem jest niedostateczne wsparcie państwa w zakresie rozwoju transportu drogowego, tym także niedostateczne wsparcie struktur samorządowych w realizacji ich zadań z zakresu inwestycji drogowych.** Obszar LGD nie posiada połączenia kolejowego. Przez teren opisywanych gmin przechodzą między innymi drogi krajowe nr 63 Perły – Giżycko – Kolno – Łomża – Zambrów – Siedlce – Sławatycze wojewódzka i nr 61 Warszawa – Augustów – Suwałki oraz drogi wojewódzkie nr 647 Stawiski – Kolno – Dęby i nr 648 Nowogród - Stawiski.

Na obszarze LSR występują liczne obiekty z pokryciem dachowym zawierającym azbest. Wielkość zagrożenia zdrowia zależna jest od rodzaju azbestu, wielkości włókien i ich stężenia w powietrzu oraz czasu narażenia. Największe zagrożenie stanowią włókna respirabilne, tzn. występujące w trwałej postaci w powietrzu i mogące przedostawać się z wdychanym powietrzem do pęcherzyków płucnych. Azbest wpływa szkodliwie na zdrowie człowieka i powinien zostać niezwłocznie eliminowany i zastępowany innymi materiałami. Zgodnie z *Programem usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu województwa podlaskiego (2008)* na terenie województwa podlaskiego znajduje się ok. 30,9 mln m² wyrobów zawierających azbest zabudowanych jako pokrycia dachowe i elewacje, z czego ponad 7% znajduje się na terenie powiatów kolneńskiego i łomżyńskiego. Na terenie powiatu kolneńskiego zinwentaryzowano występowanie prawie 2,2 mln m² wyrobów zawierających azbest. Najwięcej w gminie Grabowo (ponad 900 tys. m²) oraz Mały Płock (ponad 500 tys. m²). Najmniej natomiast w Mieście Kolno, niewiele ponad 13 tys. m². W powiecie łomżyńskim występuje ponad 2,3 mln m² wyrobów z azbestu, z czego w gminie Nowogród ponad 220 tys. m². Dla gminy Zbójna brak jest danych dotyczących ilości eternitu¹². Zasadne jest zatem wsparcie wymiany pokrycia dachowego z azbestu w celu usuwania wyrobów zawierających azbest i unieszkodliwianie odpadów azbestowych. **Obszar posiada potencjał do rozwoju OZE. Wykorzystanie potencjału odnawialnych źródeł energii uwarunkowane jest jednak ograniczeniami związanymi z ochroną środowiska.** Przykładem wykorzystania potencjału jest zrealizowana w 2013 roku w mieście Kolno inwestycja Podlasie Solar Park w Kolnie. W rolniczej okolicy, na terenach wyjałowionych powstała największa w Polsce farma solarna. Zamontowano 7 tysięcy paneli fotowoltaicznych, które mają za zadanie przerabiać światło na prąd elektryczny. Na obszarze LSR funkcjonują stacje transformatorowe o wystarczającej mocy do odbioru energii. Odbiorcy energii obsługiwani są przez stacje dystrybucyjne zlokalizowane w Kolnie i Stawiskach. W nowej perspektywie UE planowane jest wsparcie i promowanie odnawialnych źródeł energii oraz efektywności energetycznej. **Ze środków RPO WP 2014-2020 możliwe będzie wsparcie na instalacje OZE w gospodarstwach domowych (z wykorzystaniem energii słońca, wiatru oraz Ziemi) oraz budowa instalacji do produkcji biokomponentów i biopaliw.** Z uwagi jednak na ograniczone środki finansowe dostępne w LSR operacje te nie będą jednak finansowane w ramach RLKS.

UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Dominujący na obszarze LGD jest sektor prywatny, tworzą go w 96% mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do 9 osób. Oprócz tego działa 98 podmiotów średniej wielkości oraz 12 dużych, znajdujących się w gminach Nowogród, Stawiski, Turośl oraz Miasto Kolno. Struktura podmiotów gospodarczych wg. sekcji PKD 2007 świadczy o typowo rolniczym charakterze gmin należących do LGD. Najwięcej podmiotów, bo aż 478 należy do sektora handlu hurtowego i detalicznego oraz naprawy pojazdów, stanowią one prawie 28% wszystkich podmiotów gospodarczych. Ponad 19% przedsiębiorstw, czyli 329 zajmuje się budownictwem, a niewiele mniej, bo, 324 (ok. 19%) rolnictwem,

¹¹ Plan rozwoju miasta Kolno na lata 2015-2020, Gdańsk, maj 2015 r., projekt

¹² Powiatowy Plan gospodarki odpadami na lata 2011-2014 dla powiatu łomżyńskiego z perspektywą na lata 2015 – 2018, Łomża 2011 r.

leśnictwem, łowiectwem oraz rybactwem. Dominującym sektorem handlu związane jest funkcjonowanie targowisk. Targowiska działają na obszarze gmin: Grabowo (4 obiekty), Nowogród (1 obiekt), Stawiski (1 obiekt), Miasto Kolno (1). Roczne wpływy gmin z funkcjonujących targowisk są bardzo zróżnicowane, od 1,2 tys. zł w gminie Grabowo, przez 7,4 tys. zł w gminie Stawiski, aż do 75,1 tys. w gminie Nowogród. W celu oceny uwarunkowań dla obszaru działania LGD w obszarze przedsiębiorczości dokonano analizy wskaźnika przedsiębiorczości¹³. Wskaźnik przedsiębiorczości posłuży w okresie 2014-2020 do monitoringu długofalowego oddziaływania LGD w przyszłym okresie programowania na rozwój gospodarczy.

TABELA 2 WSKAŹNIK PRZEDSIĘBIORCZOŚCI DLA GMIN OBSZARU LGD W LATACH 2007-2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII)	2657	2734	2586	2714	2690	2812	2903
Liczba mieszkańców obszaru działania LGD	47739	47595	47415	48761	48584	48492	48054
Wskaźnik przedsiębiorczości	55,66	57,44	54,54	55,66	55,37	57,99	60,41

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie GUS BDL [dostęp 31.10.2014]

Wskaźnik przedsiębiorczości jest na niskim poziomie, co świadczy o małej aktywności i przedsiębiorczości lokalnej społeczności. W latach 2007-2010 wskaźnik rósł, natomiast w 2011 r. spadł, co może być związane z kryzysem gospodarczym. Najwyższy był w 2013 r., ponieważ ponad 60, może to świadczyć o procesie wychodzenia z kryzysu. Obszar LGD zgodnie z teorią dyfuzji biegunów wzrostu Perroux¹⁴ może wykorzystać natomiast potencjał Białegostoku oraz Łomży. Przede wszystkim konkurując z innymi miejscowościami satelickimi o mieszkańców i inwestorów. Konkurencja o nowych mieszkańców zwiększy dochody gmin, ponadto mieszkańcy posiadający kapitał pobudzą rozwój lokalnych usług. Natomiast konkurencja o inwestorów będzie możliwa dzięki wykorzystaniu bliskości Białegostoku, jako ośrodka o potencjale edukacyjnym, dobrze skomunikowanym, z dobrze wykształconą kadrą pracowników. **Szansą dla gmin LGD jest rozwój współpracy z innymi krajami i regionami Europy w dziedzinie kultury, przedsiębiorczości i oświaty, jak również upowszechnienie nowoczesnych technologii produkcyjnych i informatycznych.** Gminy obszaru LGD, aby móc konkurować z innymi obszarami muszą dążyć do poprawy jakości usług społecznych (lecznictwa i edukacji), doposażenia w infrastrukturę techniczną oraz wykształcenia mieszkańców. Zapewnienie większej dostępności do wysokiej jakości edukacji, na poziomie przedszkolnym¹⁵, jak i szkół kształcenia ogólnego możliwe będzie dzięki wsparciu z Działania 9.1 RPOWP 2014-2020. Program umożliwi również wsparcie wykorzystania TIK w szkołach i placówkach oświaty. W dziedzinie gospodarki istotną rolę odgrywają specjalne strefy ekonomiczne. **Na części obszaru LSR (na obrzeżach Nowogrodu) zlokalizowana ma zostać Podstrefa Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.** Na powierzchni ponad 25 ha mogą powstać zakłady przemysłowe, magazyny, które zapewnią pracę dla mieszkańców okolicznych miejscowości nie tylko z naszej, ale i z sąsiednich gmin. Mocną stroną obszaru są zatem tereny inwestycyjne. W ramach Działania 9.1 RPOWP 2014-2020 możliwe będzie wsparcie osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej w formie bezzwrotnych dotacji inwestycyjnych. Wsparciem w ramach LSR objęty zostanie zatem **rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców.**

ZASOBY PRACY

¹³ Wskaźnik przedstawia ilość podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 1000 mieszkańców. Na wartość wskaźnika będą miały wpływ następujące elementy: wykształcony kadra pracowników, rynek zbytu, atrakcyjne otoczenie do prowadzenia działalności gospodarczej, czyli sprawna administracja, przyjaźnie nastawiona społeczność lokalna, sprawna infrastruktura techniczna i społeczna oraz zachęty podatkowe

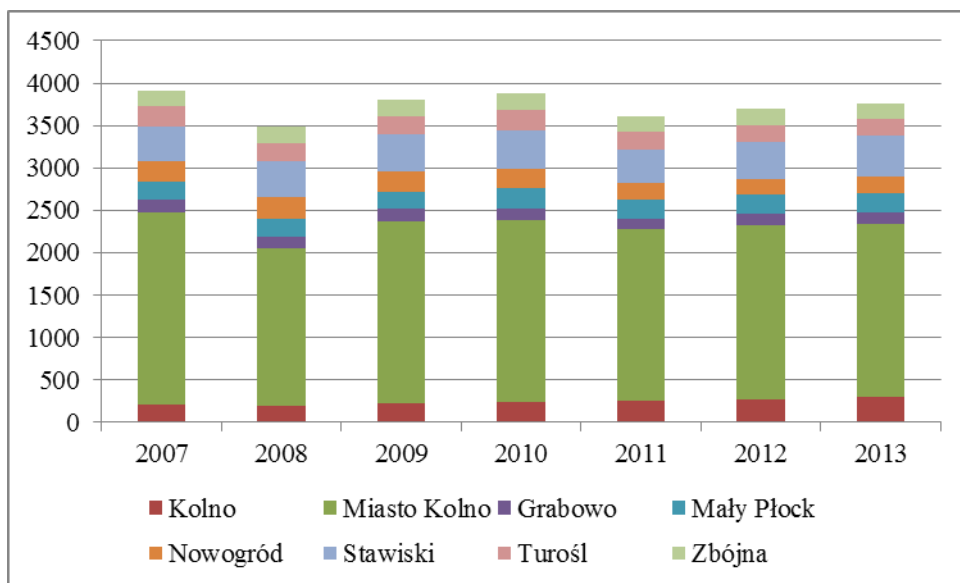
¹⁴ Początkowo teoria odnosiła się do dominujących na rynku podmiotów gospodarczych. Rozwój gospodarczy jest skoncentrowany w najbardziej rozwiniętych przedsiębiorstwach, przemysłach i sektorach, które stanowią tzw. bieguny wzrostu. Napędzają one rozwój, ale uzależniają od siebie inne, słabsze podmioty. Najważniejszą rekomendacją Perroux jest wzmacnianie przez sektor publiczny dotychczasowych biegunów i tworzenie nowych. Ponadto Perroux zalecał, aby władze rozwijały sieć komunikacyjną między dominującymi metropoliami i ich otoczeniem w celu przyspieszenia procesu rozprzestrzeniania się wzrostu gospodarczego. Podobne założenia posiada teoria Hirschmana zakładająca, że rozwój gospodarczy jest skoncentrowany w tzw. geograficznych centrach wzrostu.

¹⁵ Na konieczność poprawy jakości usług edukacyjnych, w tym również przedszkolnych wskazywali mieszkańcy podczas konsultacji.

W latach 2007-2013 zarówno w Polsce, województwie jak i na obszarze LGD wzrosła liczba pracujących. Na obszarze LGD w 2013 r. zatrudnionych było 3757 osób z czego 56% stanowiły kobiety. Jeżeli chodzi o zatrudnienie nie występuje w nim jednoznaczny trend, najmniejszą wartość osiągnęło w 2008 r., bo zaledwie 3481 os., a największą w 2010 r. 3883 os. W strukturze zatrudnionych dominują kobiety, których zatrudnienie w okresie badawczym wynosiło ok. 60%. **Należy jednak zauważyć, że zatrudnienie mieszkańców w znacznej mierze dotyczy miejsc pracy związanych z jednostkami budżetowymi gminy i powiatu.** Usługi na rzecz wsparcia zatrudnienia i rehabilitacji zawodowej możliwe będzie ze środków Działania 9.1 RPOWP 2014-2020.

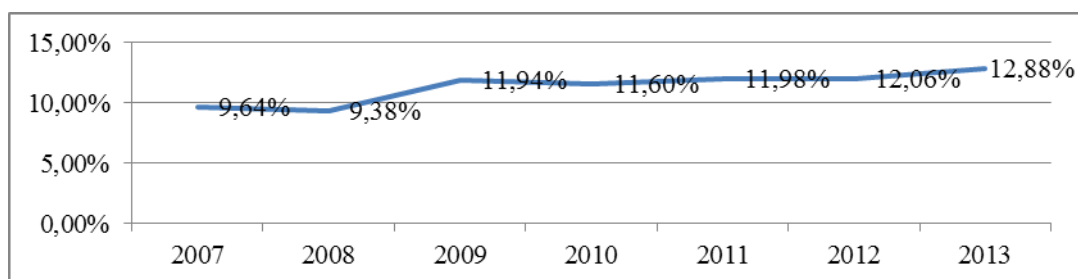
Stopa bezrobocia na obszarze LGD od 2005 r. do 2008 r. spadała z poziomu 12,79% do 9,38%, następnie w związku z kryzysem gospodarczym wzrosła do 13,35% w 2011 r. **W 2013 r. wskaźnik ten ponownie spadł do 12,88% i utrzymuje się na średnim poziomie w skali roku. W gminach członkowskich LGD wśród bezrobotnych dominują mężczyźni.** Blisko połowa bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR jest w mieście Kolno. Obszar LSR zdominowany jest jednak przez tereny wiejskie gdzie problemem jest tzw. ukryte bezrobocie. Badania zleczone przez LGD pokazują, że spadek aktywności zawodowej występuje głównie wśród osób młodych do 35 roku życia i starszych grupach wiekowych. Konsultacje społeczne pokazały, że pośród osób młodych wynika to przede wszystkim z podejmowania dalszej nauki, zaś osoby starsze stają się bierne z powodu wcześniejszej emerytury, choroby lub niesprawności. **Słabą stroną obszaru jest niekorzystna struktura osób bezrobotnych (osoby młode oraz długotrwale pozostające bez pracy, oraz nieposiadające kwalifikacji zawodowych) oraz bezrobocie ukryte na wsi. Poziom bezrobocia wśród osób młodych jest relatywnie wysoki.**

WYKRES 1 STRUKTURA BEZROBOCIA W GMINACH OBSZARU LGD W LATACH 2007-2013

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie GUS BDL [dostęp 31.10.2014]

WYKRES 2 STOPA BEZROBOCIA W GMINACH CZŁONKOWSKI LGD W LATACH 2007-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane na koniec 2013 r.

Badania prowadzone na zlecenie LGD pokazały, że ludność wiejska rzadziej się doszkała zawodowo, natomiast ludność miast częściej rejestruje się w urzędzie pracy. Porównywalny odsetek ludności wiejskiej i miejskiej próbuje

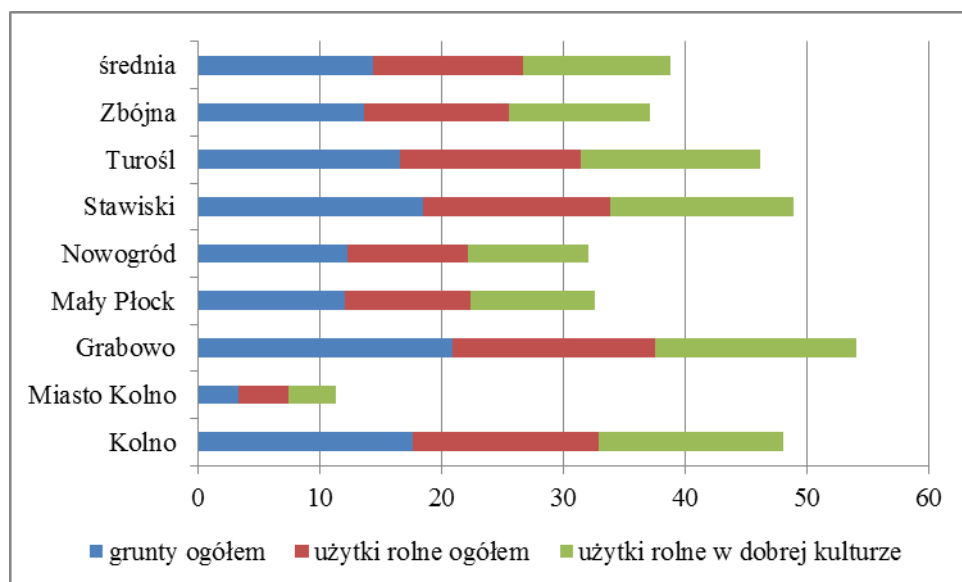
rozpocząć własną działalność gospodarczą. Bezrobocie na terenach wiejskich jest zjawiskiem trudniejszym do likwidacji niż w mieście, ponieważ w małych miejscowościach działa mniej zakładów pracy, jest gorsza infrastruktura techniczna, a ludność wiejska wykazuje często biernie i zachowawcze postawy na rynku pracy. Zagrożeniem jest dalszy rozwój szarej strefy pracy na terenach wiejskich oraz bierność i wycofanie z rynku pracy z nadzieją na świadczenia socjalne. Zasadna będzie zatem realizacja projektów z zakresu infrastruktury społecznej, w szczególności związanej z integracją społeczną oraz aktywizacją zawodową (centra integracji społecznej służące przygotowaniu do wejścia na rynek pracy, centra aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, modernizacja infrastruktury służącej wsparciu osób niepełnosprawnych itp.). Ważne będzie także wspieranie powstawania alternatywnych źródeł dochodu ludności rolniczej, doksztalcanie ludności wiejskiej oraz rozwój infrastruktury technicznej. Obszarem objętym wsparciem w ramach LSR będzie **wsparcie na rzecz zatrudnienia i rozwoju przedsiębiorczości oraz poprawa jakości usług edukacyjnych.**

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ

Przemysł obszaru podobnie jak przemysł województwa podlaskiego zdominowany jest przez produkcję i przetwórstwo artykułów rolno-spożywczych. Ponad 25% krajowej produkcji mleka pochodzi bowiem z województwa podlaskiego. **Obszar jest „zagłębiem mlecznym” z dużą powierzchnią użytków zielonych.** Do tych uwarunkowań odwołuje się nazwa LGD Kraina Mlekiem Płynąca. **Obszar posiada wysoką specjalizację w produkcji mleka i wysoką produktywnością i opłacalnością tej gałęzi rolnictwa. Poziom wyposażenia gospodarstw rolnych jest wysoki.** Konsultacje społeczne pokazały jednak, że w ocenie mieszkańców produkcja mleka nie jest to już tak bardzo dochodowa gałąź rolnictwa jak w latach ubiegłych. W ocenie mieszkańców bardzo duża jest bowiem zależność dochodów od warunków pogodowych, bardzo słabych gleb i zaniedbań w melioracji.

Gospodarstwa rolne na obszarze LGD są w większości związane są z sektorem prywatnym. Na obszarze LGD działalność w 2010 r. prowadziło 5 816 gospodarstw rolnych. **Średnia powierzchnia gruntów ogółem wynosi prawie 15 ha, średnia powierzchnia użytków rolnych ogółem wynosi ponad 12 ha, a użytków w dobrej kulturze ponad 12 ha.**

WYKRES 3 ŚREDNIA POWIERZCHNIA OGÓŁEM, UŻYTKÓW ROLNYCH OGÓŁEM I UŻYTKÓW ROLNYCH W DOBREJ KULTURZE W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH OBSZARU LGD W 2010 R. (PSR 2010 R.)

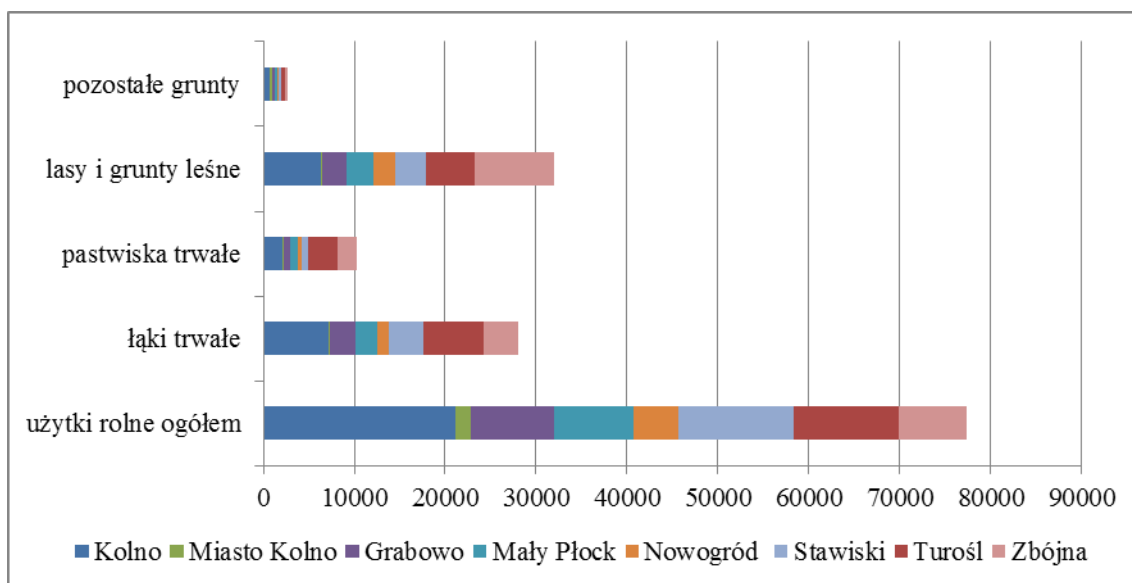

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 25.02.2014

Struktura użytkowania wskazuje na dominację sektora rolnictwa, gdyż łączna powierzchnia użytków rolnych stanowi 85% obszaru działania LGD. Łąki trwałe zajmują obszar ok. 31% gruntów ogółem, pastwiska ok. 12 %, a użytki zielone ok. 42%.

natomiast lasy 36%. Na uwagę zasługuje istniejący potencjał w postaci możliwości wykorzystania nieużytków rolnych i zasobów ludzkich do produkcji biomasy.

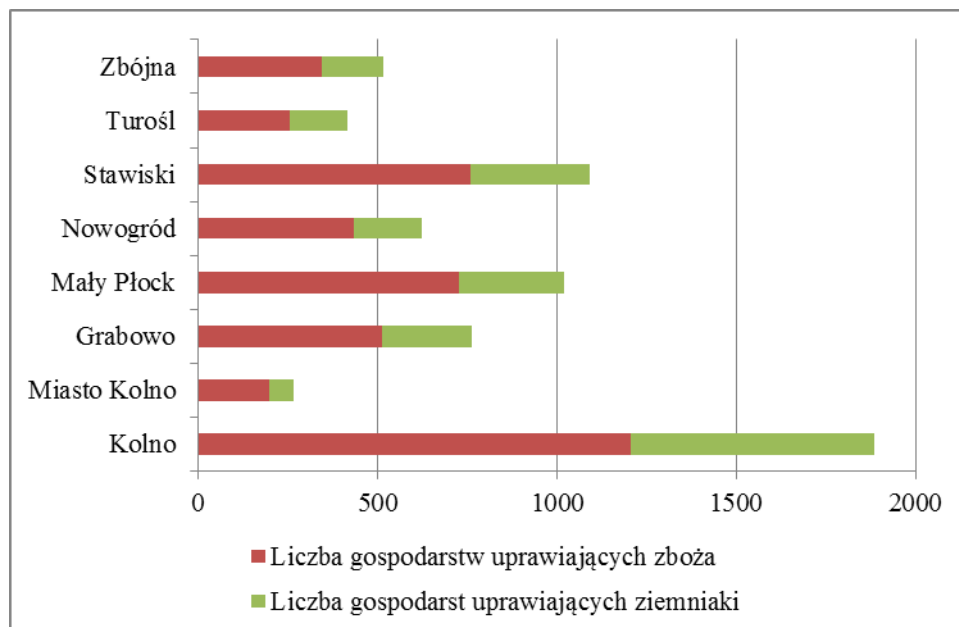
WYKRES 4 SZCZEGÓŁOWY PODZIAŁ UŻYTKOWANIA GRUNTÓW W GMINACH OBSZARU LGD W 2010 R. (PSR 2010 R.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 25.02.2014

Powierzchnię zasiewów dominujących upraw przedstawia poniższa tabela. Największa liczba gospodarstw rolnych, bo aż 4,3 tys., stanowiące ponad 90% liczby gospodarstw rolnych zajmuje się uprawą zboża. Uprawa zboża to prawie 80% powierzchni zasiewów w gminach. Około 45% gospodarstw rolnych zajmuje się uprawą ziemniaków, co stanowi niewiele ponad 3% powierzchni zasiewów w gminach na obszarze LGD.

WYKRES 5 POWIERZCHNIA ZASIEWÓW W GMINACH OBSZARU FUNKCJONALNEGO LSR W 2010 ROKU (PSR 2010)

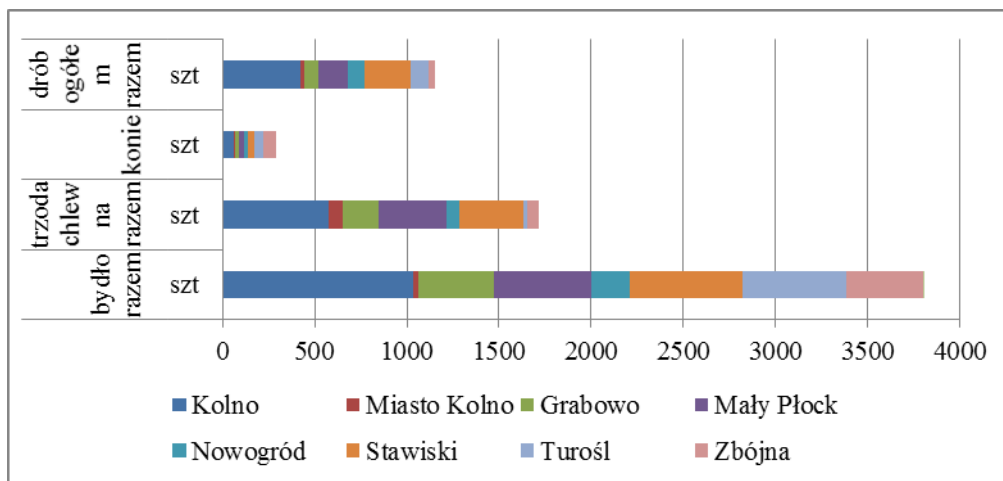
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 2.03.2014

Pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie LGD kształtuje się w następujący sposób: gospodarstwa najliczniej zajmują się hodowlą bydła, jest to 3 797 gospodarstw, w tym przede wszystkim krów, które są hodowane w 3 478 gospodarstwach. Łącznie na terenie LGD hodowane jest 85 881 sztuk bydła, w tym 46 101 krów. W 1 637

gospodarstwach hodowane jest łącznie 46 622 sztuki trzody chlewnej, w 283 gospodarstwach 689 koni, a w 1 152 gospodarstwach 257 042 sztuki drobiu.

WYKRES 6 POGŁOWIE ZWIERZĄT GOSPODARSKICH W GMINACH OBSZARU FUNKCJONALNEGO LSR W 2010 ROKU (PSR 2010)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 2.03.2014

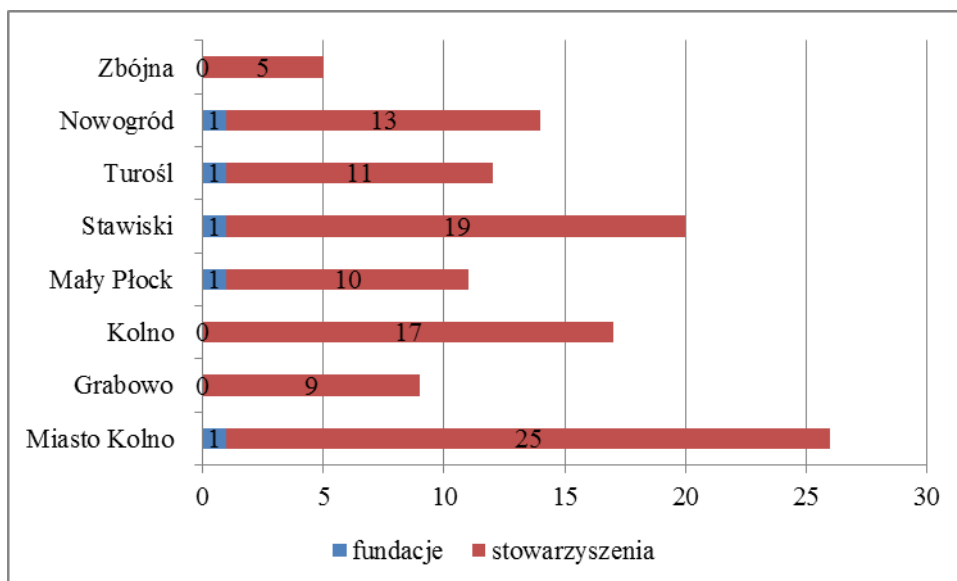
Rolnicy **unowocześniają swoje gospodarstwa** poprzez zakup środków trwałych oraz modernizację budynków gospodarczych. W związku z tym, iż ten dział gospodarki należy do wrażliwych, następuje również **powolny rozwój agroturystyki** i związana z tym produkcja zdrowej, tradycyjnie wytwarzanej żywności. Szansą dla gmin obszaru LGD są rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m. in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne. Zagrożeniem dla gmin może być jednak pogarszająca się sytuacja ekonomiczna w rolnictwie – ubożenie wsi i brak rynków zbytu na produkty rolne.

DZIAŁALNOŚĆ SEKTORA SPOŁECZNEGO

Na obszarze LGD działa 5 fundacji oraz 109 stowarzyszeń i organizacji społecznych. W Kolnie działają m. in. następujące organizacje pozarządowe: Stowarzyszenie Kolno 4x4, Stowarzyszenie Aktywnych Absolwentów „Zdeterminowani”, Towarzystwo „Jan z Kolna”, Towarzystwo Przyjaciół Borkowa, Kolneńskie Stowarzyszenie „Rodzina”, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Kolno „Integracja”. Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Edukacji, Kultury i Sportu. Rodzaj funkcjonujących organizacji świadczy o rozwiniętym kapitale społecznym, są to zarówno organizacje zrzeszające absolwentów, zachęcające do edukacji i uprawiania sportu jak i kultywujące lokalne tradycje. W Grabowie działa znacznie mniej organizacji - jedynie Stowarzyszenie Sportowo-Jeździeckie im. 10 Pułku Ułanów Litewskich. W Małym Płocku zarejestrowane są głównie gminne organizacje oraz Fundacja „Kraina Mlekiem Płynąca”. W Stawiskach poza gminnymi organizacjami typu OSP działają, te wspierające działalność sportową, oświatową i kulturalną. W gminie Turośl działa Turoślańskie Stowarzyszenie Wędkarskie oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły „Wspólna Sprawa”. W gminie Nowogród działają Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łomżyńskiej oddział w Nowogrodzie, Stowarzyszenie Przyjaciół Nowogrodu, stowarzyszenia - Koła Gospodyń Wiejskich w Mątewicy, Sławcu, Grądach, Chmielewie, Dzierzgach, Sulimach. W sądzie rejestrowym w Białymstoku oczekują wnioski stowarzyszeń koła gospodyń w Jankowie Skarbowie i Jankowie Młodzianowie. W gminie Zbójna działają jedynie organizacje z sektora publicznego¹⁶.

¹⁶ http://bazy.ngo.pl/search/wyniki.asp?wyniki=1&kryt_nazwa=&kryt_miasto=Zb%C3%B3jna&kryt_woj=10 [dostęp 23.07.2014]

WYKRES 7 ORGANIZACJE POZARZĄDOWE NA OBSZARZE LGD W 2013 R.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 3.03.2014

Lokalny sektor pozarządowy należy ocenić jako relatywnie słaby. Grupą docelową działań LSR będą zatem organizacje pozarządowe działające na obszarze LSR. Wsparciem w ramach LSR objęty zostanie rozwój sektora NGO. LSR zakłada realizację operacji w pełni lub częściowo realizowanych przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe na poziomie 35% budżetu LSR pochodzącego ze środków EFS i EFRR do roku 2018 i 50% do roku 2023.

PROBLEMY SPOŁECZNE I DOSTĘP DO INFRASTRUKTURY PUBLICZNEJ

Według danych GUS w roku 2012 w województwie podlaskim odnotowano wzrost odsetka osób zagrożonych ubóstwem relatywnym (procent osób w gospodarstwach domowych, w których wydatki wynosiły mniej niż 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych) do wartości 23% w stosunku do 2005 r. (19,8%), podczas gdy w Polsce wyniósł on 16,3%. Region plasuje się na 3 pozycji wśród wszystkich województw jako najbardziej zagrożony tym zjawiskiem. Ze względu na poziom wskaźników społeczno-gospodarczych zauważalne jest ponadto silne zróżnicowanie terytorialne. Co piąta gmina w Podlaskim cechuje się wysokim i bardzo wysokim stopniem zagrożenia ubóstwem. Poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa (oznaczającej kwotę, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej) żyło w 2013r. 10,7% mieszkańców województwa, a więc znacznie więcej niż średnio w kraju (7,2%). Również procent osób w gospodarstwach domowych, które przekroczyły granicę ubóstwa skrajnego (tzw. minimum egzystencji wyznaczające poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka) w województwie podlaskim jest wyższy niż w kraju (odpowiednio: 10,7% i 6,8%), chociaż również zmniejszył się od 2005 roku (13,6%). Według uzasadnienia wyboru celów tematycznych w świetle diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej z uwzględnieniem analizy wyzwań, potrzeb i potencjałów stanowiącego Załącznik do RPO WP 2014-2020 w województwie podlaskim istnieje silna korelacja w występowaniu zjawiska bierności zawodowej i wykluczenia społecznego. Mieszkańców wsi cechuje stosunkowo niska aktywność w zakresie kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych i mobilność zawodowa. Projekty skierowane na wsparcie do środowisk zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w szczególności do lokalnych społeczności na obszarach zdegradowanych objętych rewitalizacją odbywające się z wykorzystaniem m.in. instrumentów aktywnej integracji mogą uzyskać wsparcie dzięki środkom z Działania 9.1 PROW 2014-2020. RPOWP 2014-2020 oferuje również wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych, działań skierowanych do rodzin przeżywających trudności

opiekuńczo-wychowawcze oraz działań wspierających rozwój ekonomii społecznej. Dlatego szczególnie ważne są działania z zakresu aktywnej integracji ukierunkowane na zwiększanie szans na rynku pracy i w efekcie zatrudnienie¹⁷. **Z punktu widzenia potencjału rozwojowego obszaru niekorzystnym uwarunkowaniem jest stały odpływ jego mieszkańców (również ludzi młodych) do innych regionów w kraju (Białystok, Olsztyn, Warszawa), a także za granicę.** Problem ten dotyczy w znacznej mierze osób dobrze wykształconych (poniżej 35 roku życia).

TABELA 3 WSKAŹNIK MIGRACJI DLA OBSZARU LSR W LATACH 2007-2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Saldo migracji wewnętrznych	-278	-146	-229	-224	-208	-260	-296
Liczba mieszkańców obszaru LSR	47 739	47 595	47 415	48 761	48 584	48 492	48 054
Wskaźnik migracji	-5,82	-3,07	-4,83	-4,59	-4,28	-5,36	-6,16

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie GUS BDL [dostęp 31.10.2014]

Wskaźnik migracji dla gmin członkowskich LGD jest ujemny, w latach 2007-2013. wykazuje dodatkowo negatywny trend wzrostowy. Najniższą wartość wskaźnik osiągnął w 2013 r. Saldo migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób dla województwa podlaskiego wyniósł na koniec 2013 roku -2,1, podczas gdy w gminach członkowskich LGD -6,16. Wskaźnik wskazuje na niższą jakość życia na obszarze LSR niż średnia wojewódzka. Działania zaplanowane do realizacji przez LGD mają wpływ na migrację. **Stąla tendencja spadkowa w stanie ludności zamieszkującej obszar LSR jest głównie wynikiem migracji ludności do większych ośrodków miejskich (Białystok, Łomża).** Rozwinięta gospodarka, wysokiej jakości infrastruktura społeczna i techniczna oraz rozwinięty kapitał społeczny przyczynią się do poprawy wartości wskaźnika migracji. W województwie podlaskim w 2012 r. stopa bezrobocia wyniosła 14,7% i miała tendencję rosnącą, ponieważ wartość dla Polski wyniosła 13,4%. Wysoka stopa bezrobocia utrwala wykluczenie społeczne i potęguje ubóstwo. W roku 2012 poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa żyło 11,3% mieszkańców województwa (w kraju – 7,4%). Również procent osób w gospodarstwach domowych, które przekroczyły granicę ubóstwa skrajnego w województwie podlaskim jest wyższy niż w kraju (odpowiednio: 10,7% i 6,8%). Analizy poczynione przez LGD pozwalają na stwierdzenie, że szczególnie trudna sytuacja dotyczy rodzin czy gospodarstw domowych, w których występuje kumulacja bezrobocia, oznaczająca, iż więcej niż jedna osoba mogąca podjąć zatrudnienie, pozostaje poza rynkiem pracy. Jednostki te skazane są często na skrajne ubóstwo i trwałe wykluczenie. **Obszar posiada zasoby taniej i licznej siły roboczej.**

Na obszarze LGD na koniec 2013 roku 15,09% osób w gospodarstwach domowych korzystało ze środowiskowej pomocy społecznej, było to 2024 gospodarstw domowych, czyli 7 182 osób. Najwięcej takich osób jest w gminach Turośl i Zbójna, najmniej w gminie Grabowo. Placówka wsparcia dziennego działała w gminie Kolno w latach 2008-2010, oferowały one ok. 30 miejsc całodobowych i były wykorzystane w 100%. Powiaty kolneński i łomżyński miały w 2013 r. jeden z najwyższych wskaźników udziału osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Najwyższą wartość wśród powiatów osiągnął powiat łomżyński, jest to 13,9%. Spośród ponad 48 tys. mieszkańców obszaru LSR 7249 korzystało na koniec 2013 roku z ze środowiskowej pomocy społecznej. **Obszar LSR charakteryzuje się największym w woj. podlaskim poziomem osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Średnia dla obszaru LSR 15,09% jest znacząco wyższa niż średnia regionu objęta LSR wynosząca według danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego wynosi 12%.** Na koniec okresu programowania 2014-2020 szacuje się ograniczenie tej liczby do 429 osób, i spadek wartości wskaźnika o blisko 8% do poziomu 5,92%. Na podstawie danych i informacji pozyskanych z GOPS z terenu działania LGD przyjmuje się, że wśród tej grupy osób 1/3 osób dorosłych to osoby bezrobotne. Szacunki te zgodne są z danymi GUS raportu *Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2013 roku*, gdzie wskazuje się, że bezrobotni beneficjenci pomocy społecznej z gospodarstw ubogich stanowili 1/3 ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Odsetek ten rośnie do prawie 40% dla osób w wieku 35 lat i więcej (w oparciu o statystyki bezrobocia MPiPS), chociaż wśród bezrobotnych kobiet udział ubogich beneficjentek pomocy społecznej maleje do poziomu około 25-30% w grupie wieku 55 lat i więcej

¹⁷ Uzasadnienie wyboru celów tematycznych w świetle diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej z uwzględnieniem analizy wyzwań, potrzeb i potencjałów, Załącznik nr 1 do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020 projekt z dnia 8 kwietnia 2014 r.

– a więc tuż przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Podobne zjawisko zachodzi w przypadku mężczyzn. W LSR zaplanowano zatem, że wartości wskaźnika Liczba osób pracujących 6 miesięcy po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek) (C) wyniesie 25% wartości osób objętych wsparciem w ramach Programu tj. 107 osób na koniec realizacji LSR. **Główną przyczyną bierności zawodowej osób w wieku produkcyjnym są problemy zdrowotne, czyli choroba lub niepełnosprawność. Jest to także druga (po bezrobociu) pod względem częstości występowania przyczyna ubóstwa rodzin osób niepełnosprawnych lub chorych. Znaczny odsetek osób w wieku produkcyjnym to bierni zawodowo z powodu opieki nad dzieckiem lub inną osobą w rodzinie.**

Z dokonanej diagnozy problemów i potrzeb obszaru LSR wynika, iż wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych oraz usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami świadczonych w lokalnej społeczności i jest to bezwzględnie konieczne do zrealizowania w ramach danej lokalnej społeczności. W 2013 r. spośród ok. 2 mln rodzin korzystających z pomocy społecznej w Polsce - 242 tys. rodzin objętych było wsparciem z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Stanowiło to 12% ogólnej liczby klientów. Dane Rady Ministrów o realizacji w roku 2013 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2013 r. poz.135, ze zm.) pokazują, że w regionie podlaskim na 100 tys. ludności przypadało średnio jedynie 6,1 asystentów rodziny podczas gdy w tym samym okresie wskaźnik dla kraju wynosił 7,8. Jest to najniższy poziom po woj. opolskim (wartość wskaźnika na 2013 r. 5,6). Wyniki badań własnych LGD potwierdzają analizy i badania Podlaskiego Obserwatorium Polityki Społecznej¹⁸.

Jednym z ważniejszych wskaźników ubóstwa na poziomie gminy jest liczba mieszkańców (poszczególnych członków rodzin), którym przyznano świadczenie, w stosunku do liczby mieszkańców. Wskaźnik deprivacji lokalnej, liczony jako liczba korzystających z pomocy społecznej (beneficjentów) na 1000 mieszkańców gmin członkowskich LGD, jest przestrzennie zróżnicowany. Według danych GUS na koniec 2013 roku najwyższą wartość tego wskaźnika była w gminie Turośl - 259, najniższą natomiast w Mieście Kolno i gminie Grabowo, gdzie odpowiednio przypada 70 i 108 osób na każdy 1000 mieszkańców. **Wartość wskaźnika deprivacji lokalnej jest wyższa od średniej wojewódzkiej (64) i ponad dwukrotnie wyższa niż średnia dla kraju (52), a jego przeciętna wartość oscyluje wokół liczby 162 beneficjentów pomocy na 1000 mieszkańców ośmiu gmin tworzących LGD.**

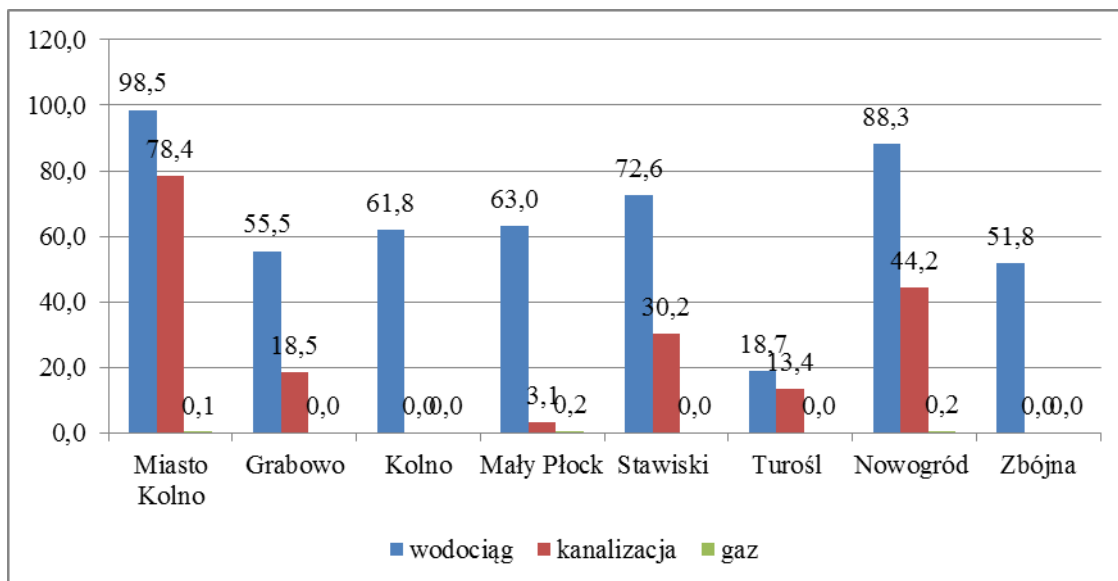
Na obszarze miast, a także w gminach wiejskich obszaru LSR, znajdują się obszary zdegradowane, charakteryzujące się zniszczoną, zaniedbaną infrastrukturą mieszkaniową, gorszą jakością przestrzeni publicznej, wieloma problemami społecznymi, upadkiem gospodarczym itd. Są to tereny śródmiejskie, stare dzielnice mieszkaniowe, tereny poprzemysłowe. Miejsca takie generują często występowanie negatywnych zjawisk, takich jak np.: bezrobocie, ubóstwo, przestępczość, problemy edukacyjne, brak uczestnictwa w życiu publicznym i kulturze, zniszczenie środowiska naturalnego, niski poziom obsługi komunikacyjnej, brak terenów publicznych. Zasadne jest "ożywienie" obszarów zdegradowanych, przywróceniu im użyteczności lub zmianie ich funkcji oraz poprawie ich stanu. Uwarunkowania przestrzenne obszaru LGD wpływają na konieczność rewitalizacji wybranych terenów obszaru LSR. Na potrzeby w zakresie rewitalizacji obszaru LGD wskazują również Lokalne Plany Rozwoju członkowskich LGD. Wsparcie w tym obszarze dostępne będzie dla JST w RPO WP 2014-2020 (Działanie 8.6).

Na obszarze LGD znajduje się łącznie ok. 13 tys. mieszkań. Najwięcej mieszkań znajduje się w Mieście Kolno, najmniej natomiast w gminie Grabowo. Wyposażenie mieszkań w instalacje jest na niskim poziomie. Średnio 80% mieszkań ma dostęp do instalacji wodociągowej, ok. 70% do łazienki oraz zaledwie niecałe 60% do instalacji centralnego ogrzewania. **Brak centralnego ogrzewania oraz wodociągów stanowi zagrożenie dla środowiska, wynikające z odprowadzania ścieków do gruntu oraz emisji zanieczyszczeń do powietrza z indywidualnych systemów grzewczych. Świadczy to również o niskiej jakości życia mieszkańców obszaru LGD.** Długość czynnej sieci wodociągowej w gminach LGD w 2013 r. wyniosła 656,8 km, od 2005 r. wzrosła ona o 43%. Dostęp do urządzeń sieciowych jest na niskim poziomie, z sieci wodociągowej średnio na terenie LGD korzysta zaledwie 63,8% ludności, z sieci kanalizacji 23,5%, a gazowej 0,1%. Doposażenie w urządzenia sieciowe najwyższe jest w gminach Miasto

¹⁸ Por. Raport Zagrożenie ubóstwem wśród osób pracujących w województwie podlaskim, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2013

Kolno – wodociągi 98,5%, kanalizacja 78,4%, Nowogród – wodociągi 88,3%, kanalizacja 44,2%, Stawiski – wodociągi 72,6%, kanalizacja 30,2%. W sieć kanalizacji niewyposażone są gminy Kolno oraz Zbójna, natomiast pod względem wyposażenia w sieć wodociągową najgorzej wypada Turośl. Zmiany w doposażeniu ludności w sieci instalacji następują w wolnym tempie. **Dostępność i jakość urządzeń infrastruktury technicznej należy uznać za niską, zwłaszcza jeżeli chodzi o skanalizowanie oraz oczyszczalnie ścieków. Lokalną infrastrukturę komunalną należy zatem uznać za niedostatecznie rozwiniętą.** Należy jednak wskazać, że wsparcie na realizację operacji dotyczących zaopatrzenia w wodę lub odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych nie będzie realizowane w ramach środków RLKS. Wsparcie będzie dostępne dla JST w ramach działania PROW 2014-2020 Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich.

WYKRES 8 KORZYSTAJĄCY Z INSTALACJI W % OGÓŁU LUDNOŚCI W GMINACH OBSZARU FUNKCJONALNEGO LSR W 2013 ROKU

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 24.08.2015

W gminach LGD występuje zapotrzebowanie na dostęp do Internetu szerokopasmowego. Największe zapotrzebowanie powyżej 10 zgłoszeń na 10 tys. mieszkańców jest w gminach: Turośl, Grabowo oraz Zbójna. Zapotrzebowanie średnie na poziomie 7,5 do 5 zgłoszeń na 10 tys. mieszkańców jest w gminie Stawiski oraz na poziomie 2,5 do 0,001 w gminie Kolno i Miasto Kolno. Gmina Mały Płock również wykazuje zapotrzebowanie na internet stacjonarny, co nie zostało jednak odnotowane we wskaźniku. Natomiast w gminie Nowogród nie odnotowano tego typu zapotrzebowania. W Małym Płocku oraz kilku najbliższych miejscowościach położonych w obrębie do 5 km. dostępna jest usługa dostępu do szerokopasmowego Internetu świadczona przez operatorów komercyjnych. Wyniki konsultacji społecznych z mieszkańcami pokazały, że znaczenie tego typu wykluczenia cyfrowego staje się drugorzędne. Można natomiast mówić o cyfrowym wykluczeniu innego typu: **zwiększającym się braku kompetencji komunikacyjnych mieszkańców obszaru LSR, pozwalających na kreatywne i zgodne z potrzebami społeczności wiejskich wykorzystanie cyfrowych technologii informacyjnych dla komunikacji wewnątrz społeczności lokalnych** i wykorzystanie tych technologii w celach poprawiających sytuację życiową użytkowników, a nie tylko dla rozrywki i kontaktów towarzyskich. Realizacja projektów z zakresu społeczeństwa informacyjnego w obszarze edukacji ekologicznej, turystyki oraz rozwoju kompetencji cyfrowych osób starszych możliwa będzie dzięki wsparciu RPO WP 2014-2020.

Na terenie LGD działa łącznie 20 bibliotek i filii, najwięcej w gminie Mały Płock, ponieważ 21% ogółu. W większości gmin poza gminą Stawiski w bibliotece znajdują się komputery dostępne dla czytelników z dostępem do internetu, łącznie na obszarze LGD znajduje się 45 komputerów tego typu. Średnio na obszarze LGD przypada 3 266 osób na 1 bibliotekę. Na obszarze LGD w 2013 r. zorganizowano łącznie 521 imprez, najwięcej odbyło się spotkań, wykładów i prelekcji, które miały miejsce głównie w gminie Mały Płock. Odbyło się ok. 80 występów zespołów amatorskich oraz

impresz turystycznych i sportowo-rekreacyjnych. Łącznie we wszystkich imprezach uczestniczyło ponad 68 tys. osób. Najwięcej osób uczęszczało na występy zespołów amatorskich (ponad 12 tys. osób) oraz występy artystów i zespołów zawodowych (ponad 20 tys. osób). Najwięcej uczestników imprez było w gminie Miasto Kolno, bo ponad 26 tys. osób.

W konsultacjach z lokalną społecznością zgłaszany był problem małej ilości obiektów rekreacyjno – sportowych.

Działalność kulturalna prowadzona jest przez 13 domów i ośrodków kultury, kluby i świetlice, zlokalizowane przynajmniej po jednej instytucji w każdej gminie. Organizują one większość z ponad 500 imprez odbywających się na obszarze LGD. W 8 gminach działa 35 zespołów artystycznych, do których należy około 361 osób oraz działają 42 koła, do których należy ponad 1000 osób. Najwięcej jest kół plastycznych (9) oraz turystycznych i sportowo-rekreacyjnych (7). Obszar LGD jest bardzo rozwinięty, jeżeli chodzi o działalność kulturalno-artystyczną. Posiada również aktywną i chętną do działania społeczność, która organizuje się w stowarzyszeniach i grupach hobbystycznych. Projekty z zakresu infrastruktury społecznej, których konieczność realizacji uzasadnia niniejszy rozdział umożliwiają środki RPOWP 2014-2020. Możliwe będzie wsparcie infrastruktury związanej z integracją społeczną i aktywizacją zawodową, deinstytucjonalizacją usług społecznych, modernizacją infrastruktury służącej osobom niepełnosprawnym (Działanie 8.6). Jednymi z obszarów wsparcia w ramach LSR będą: **rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja.**

UWARUNKOWANIA NATURALNE, TURYSTYCZNE I KULTUROWE

Szczególne warunki naturalne, bezpośrednie sąsiedztwo Puszczy Kurpiowskiej, skrzyżowanie tras wodnych i lądowych z północy na południe i ze wschodu na zachód, droga wodna z Warszawy na Mazury predestynują obszar LSR do pełnienia funkcji turystycznej. Obszar nie zachęca turystów i mieszkańców do wypoczynku w regionie, z uwagi na brak infrastruktury turystycznej w zakresie gospodarki regionu. **Gminy LSR charakteryzują się czystym, nieskażonym środowiskiem oraz bogatymi tradycjami kulturowymi.**

Charakterystycznym elementem obszaru LSR są dwie rzeki Pisa (prawobrzeżny dopływ Narwi) oraz Narew to rzeki tworzące niezwykle urokliwy turystyczny szlak wodny Polski Północno-Wschodniej, będący jednocześnie szlakiem tranzytowym łączącym Wisłę z systemem Wielkich Jezior Mazurskich. Obie rzeki należą do największych rzek nizinnych w Polsce, niestety, obecnie jedynie w nieznacznym stopniu wykorzystywanych w turystyce wodnej. Mają jednak ogromny potencjał do tego, by stać się jednym z najatrakcyjniejszych szlaków wodnych w Polsce. Konsultacje społeczne z mieszkańcami pokazały jednak problem **slabej rozpoznawalności obszaru LSR – brak marki lokalnej i marketingu terytorialnego.**

Obszar LSR jest terenem o bogatych walorach przyrodniczych w obszarze funkcjonalnym Zielonych Płuc Polski, obejmującym najcenniejsze pod względem przyrodniczym i najczystsze pod względem ekologicznym tereny północnowschodniej Polski. **Obszar charakteryzuje się zachowanym tradycyjnym wiejskim krajobrazem rolniczym i kulturowym. Walory naturalne obszaru LSR obejmują takie elementy, jak: obfitość wód powierzchniowych (jeziora, sieć rzek), występowanie obszarów chronionych (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerwy), lesistość terenu (występowanie dużych kompleksów leśnych), strukturę użytkowania gruntów oraz inne walory (urozmaicone ukształtowanie terenu). Zagrożeniem dla prowadzenia lokalnej polityki rozwoju jest niska świadomość ekologiczna i zdrowotna mieszkańców.**

Obszar LSR znajduje się w obrębie klimatu chłodnego z krótkim okresem wegetacyjnym, co stwarza trudne warunki dla rozwoju rolnictwa oraz turystyki. W poszczególnych porach roku występują zmiany w układzie wiatrów, jednak nie wykazują większych odchyień od układu średniego rocznego. Latem, jesienią i zimą dominują wiatry z kierunku południowo-zachodniego. Średnia prędkość wiatru na obszarze LGD waha się od 2,5 do 4 m/sek. Największe prędkości wiatrów występują w okresie zimy, zaś najmniejsze w miesiącach letnich.

Powierzchnia obszarów leśnych zajmuje 26% powierzchni gmin członkowskich LGD. Lasy i grunty leśne na terenie LGD wg danych na 2013 r. zajmowały powierzchnię 32 tys., ha, w tym 14 tys. ha to lasy prywatne. Największą lesistość ma gmina Zbójna (46%), najmniejszą miasto Kolno (4,9%). Powierzchnia obszarów leśnych zwiększa się, podobnie jak udział lasów należących do prywatnych właścicieli. Dominują tu lasy na siedliskach boru świeżego, boru

mieszanego świeżego oraz lasu mieszanego, ze zdecydowaną przewagą sosny w różnych klasach wieku. Bory sosnowe mają pozytywny wpływ na organizm człowieka, dzięki wydzielanym olejkom eterycznym, co można wykorzystać przy rozwoju turystyki. Siedliska wilgotne występują głównie w dnach dolin i zagłębieniach. Dominują drzewostany olszowe i brzożowe w różnym wieku. Są to lasy wilgotne i olsy, niekorzystne dla rekreacji – zbyt wilgotne i niedostępne. Udobienie obszarów możliwe jest poprzez budowę odpowiedniej infrastruktury – pomostów, kładek.

Obszar LGD położony jest na obszarze zlewni rzeki Narwi, która jest prawobrzeżnym dopływem Wisły. Głównym dopływem Narwi na charakteryzowanym terenie jest rzeka Pisa, mająca ujście do Narwi, powyżej mostu drogowego w Nowogrodzie. **Pisa jest odbiornikiem ścieków komunalnych i przemysłowych z Pisz oraz spływów zanieczyszczeń z terenów wykorzystywanych rolniczo i turystycznie, co stanowi zagrożenie dla gmin LGD.** Pisa na całej długości wynoszącej 87 km jest szlakiem żeglownym wykorzystywanym przez kajaki oraz jachty żaglowe. Szerokość rzeki wynosi od około 20 metrów przy wypływie z jeziora Roś do ponad 30 m przy ujściu do Narwi. Pisa na całej długości silnie meandruje i jest dość głęboka i czysta. Jest to jedyna rzeka w tej części Europy, która płynie od początku do końca w kierunku południowym. Ze względu na to, że rzeka jest stosunkowo krótka i jest bezpośrednio połączona z Wielkimi Jeziorami Mazurskimi, wahania poziomu wody w ciągu roku są niewielkie. Na szlaku ulokowanych zostało wiele miejsc biwakowych, stąd łatwo podzielić szlak kajakowy na dowolne odcinki¹⁹. W ramach tego obszaru istotne będzie wsparcie ze środków Działania 8.6 RPOWP 2014-2020 na rzecz ochrony bioróżnorodności i klimatu. Dzięki środkom z tego Działania możliwa będzie realizacja projektów rozwijających infrastrukturę związaną z właściwym ukierunkowaniem ruchu turystycznego na obszarach cennych przyrodniczo m. in. szlaki turystyczne, mała infrastruktura turystyczna, z zastrzeżeniem, że projekty będą bezpośrednio i silnie związane z promowaniem biologicznej i przyrodniczej różnorodności (wraz z działaniami z zakresu edukacji ekologicznej).

Na obszarze LSR znajdują się liniowe projekty turystyczne „Pisa – Narew” i „Szlak wodny Króla Stefana Batorego - Zalew Zegrzyński – Niemen” na rzekach Pisa i Narew. Tutaj znajduje się również jedna z największych atrakcji turystycznych - założony w 1927 roku Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie im. Adama Chętnika. Skansen jest jednym z dwóch najstarszych w naszym kraju muzeów na wolnym powietrzu. Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie ma charakter parku etnograficznego. Nie odtwarza układów przestrzennych wsi, a tylko prezentuje tradycyjne budownictwo drewniane. Jego założycielem był Adam Chętnik - etnograf i działacz społeczny. Kolejną atrakcją turystyczną zlokalizowaną na terenie LGD jest szlak rowerowy „Kraina Mlekiem Płynąca”. Przez obszar LSR przebiega również Szlak Melchiora Wańkowicza. Szlak ten nawiązuje do trasy jaką w czerwcu 1935 r. przebył Melchior Wańkowicz ze swoją córką, co zostało opisane w książce „Na tropach Smętka”²⁰. **Na obszarze wytyczone zostało wiele szlaków turystycznych również ze środków PROW 2007-2013, oczekiwania w tym obszarze pozostają jednak aktualne również na kolejny okres programowania.**

Na terenie obszaru LSR znajdują się liczne wartościowe obiekty stanowiące o dziedzictwie kulturowym obszaru LSR. Do atrakcji turystycznych terenu zaliczyć należy: Szlaku schronów bojowych z II wojny światowej. Między 5 a 10 września 1939 r. okolice Nowogrodu były areną zaciętych walk. Pamiątką tamtych dni jest zespół kilkunastu schronów bojowych, rozrzuconych w dolinie rzeki pomiędzy Szablakiem a hotelem "Zbyszko" w Nowogrodzie. Najbardziej znany i najłatwiejszy do odnalezienia jest schron przy moście drogowym. Szczególnie warte uwagi są unikalne dwie sosny zrosnięte ze sobą na wysokości 4 m rosnące przy drodze Mały Płock - Wygrane - Rakowo (ok. 1 km za wsią Wygrane). We wsi Józefowo znajduje się cmentarz żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej. Nekropolia wymaga renowacji i stałych nakładów na prace konserwatorskie. Jedną z atrakcji turystycznych obszaru LSR jest pięciohektarowy zalew umiejscowiony przy międzynarodowej trasie nr 61 niedaleko Stawisk. Brzegi zalewu porośnięte są trzciną. Przy zejściu do wody znajduje się drewniany pomost, prowadzący nas przez środek zalewu. To idealne miejsce dla miłośników wędkarstwa. Teren nad zalewem otoczony jest kompleksami leśnymi. W miejscu tym odpoczywają mieszkańcy miasta i sąsiednich gmin. Kolejną atrakcją jest Kościół w Porytem, który związany jest

¹⁹ Kaylon – turystyka aktywna: <http://www.kaylon.pl/narew> [dostęp 25.02.2014]

²⁰ Turystyka odwiedziły urzekające regiony, publikacja powstała w ramach projektu współpracy pn. „Turystyka – odwiedzamy urzekające regiony”

z nazwiskiem Kossaków. Tutaj 16 lipca 1884 roku odbył się ślub Wojciecha Kossaka malarza batalisty, z Marią Kisielnicką ziemianką z parafii Poryte. We wsi Grabowo zachował się dwór, wzniesiony dla Antoniego Wagi w latach 1852 – 1865. Obok dworu rozciąga się wciąż piękny park krajobrazowy, założony około roku 1850. Szczególną ozdobą tego miejsca jest sztuczny kanał oraz staw z wyspą, na której w roku 1925 wzniesiona została, na planie koła, murowana kolumnowa altana, która mimo upływu lat nie straciła swego uroku. Na obszarze gminy Grabowo zachowały się również bunkry stanowiące odcinek radzieckiej linii obronnej tzw. Linii Mołotowa, powstałej w latach 1939-41. W gminie Kolno znajduje się tu „Stary Dwór” w Czerwonem. Gmina usiana jest również schronami i bunkrami – pozostałymi po II wojnie światowej. W gminie Turośl uwagę przybywających gości, zwraca drewniany XIX – wieczny wiatrak "koźlak", dzisiaj Izba Regionalna, w której zgromadzonych jest około 500 eksponatów w postaci dawnych narzędzi przedstawiających historię i życie Kurpiów. Spichlerz z lat dwudziestych XX wieku jest siedzibą Gminnego Ośrodka Kultury. Gmina Turośl leży w obszarze Kurpiowskiej Puszczy Zielonej i obejmuje 21 wsi. Atrakcyjne rejonu to obszar jeziora Łacha i rezerwat przyrody "Ciemny Kąt" z relikami dawnych puszczańskich drzewostanów. Szczególną atrakcją są również odbywające się cyklicznie imprezy, takie jak: "Turoślańskie Prezentacje Kulturalne" (druga niedziela lipca), czy "Kartoflisko" (druga niedziela września). W okresie Świąt Wielkanocnych wyplatane są słynne kurpiowskie palmy niesione w kwietną niedzielę w procesji oraz farbowane woskiem i naturalnymi barwnikami pisanki. W okresie Bożego Narodzenia wszyscy chętni spotykają się w GOK-u aby uczyć się ról i przygotować kostiumy kolędników, którzy tuż po świętach idą po wsi "Z Herodem" i "Z Gwiazdą". Atrakcją gminy Zbójna jest rezerwat „Kanistan”. W rezerwacie tym jest jeden z największych i najlepiej zachowanych w Puszczy Kurpiowskiej bagienny las olszowy o charakterystycznej kępiastej strukturze. Drzewostan olszu ma domieszkę brzozy omszałej, świerka i jarzębiny. Na terenie Puszczy Kurpiowskiej jest to jedyny rezerwat o tak dużej wartości przyrodniczej i sprawy melioracji na jego obrzeżach winny być podporządkowane zachowaniu tego przyrodniczego obiektu w naturalnym stanie. Na obszarze znaleźć możemy szlak grodów mazowieckich (Mały Płock, Nowogród, Łomża, Wizna). Zbiornik zaporowy „Wykrot”, znajdujący się w rejonie miejscowości o tej samej nazwie dzierżawiony przez mazowiecki Okręg PZW stanowi potencjał do rozwoju wędkarstwa. Sławne osoby, których historia powiązana jest z obszarem LSR, to Wojciech Kossak, prof. Simona Gabriela Kossak oraz płk. Stanisław Steczkowski. Kolejnym znanym mieszkańcem obszaru LSR był Akiba Rubinstein jeden z największych szachistów świata. Uznawany jest za jednego z prekursorów nowoczesnej gry pozycyjnej. Rubinstein uważany jest dzisiaj za jednego z największych klasyków szachów²¹. Na obszarze LSR urodzili się Antoni i Jakub Wagowie, słynni polscy przyrodnicy oraz Adam Chętnik – miłośnik i badacz kultury kurpiowskiej, autor książek poświęconych Kurpiom Kurpi Zielonych, założyciel Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie. Jednym z wyzwań gmin członkowskich LGD jest zarządzanie dziedzictwem kulturowym obszaru LSR. Zasadne będzie wsparcie władz samorządowych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym rozumianym jako planowany proces ochrony i wykorzystania dziedzictwa w rozwoju gospodarczym i społecznym gminy. Zwłaszcza, że stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa kulturowego jest zły, co może negatywnie oddziaływać na turystykę. Środki wsparcia na rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej oraz projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego możliwe będą do realizacji w ramach Leader PROW 2014-2020 i Oś VIII Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej RPO WP 2014-2020. Nowa perspektywa finansowa to jeszcze większy akcent na kwestie środowiskowe. Jednym z najważniejszych celów do spełnienia w latach 2014-2020 są kwestie środowiskowe i dostosowanie do zmian klimatu. **Możliwie będzie również pozyskanie środków unijnych na ochronę środowiska.** Warunkiem jednak i podstawą pozyskania dodatkowych środków w nowej perspektywie finansowej będzie opracowanie przez gminy i miasta planów niskoemisyjnych.

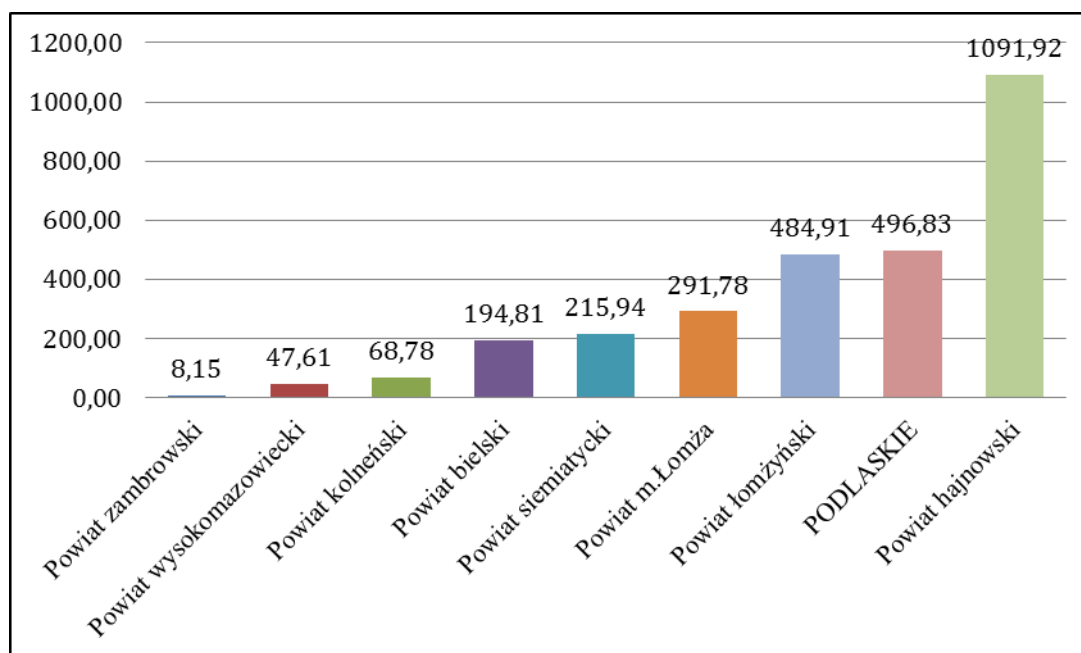
Obszar LSR charakteryzuje się przeciętnym potencjałem i niską atrakcyjnością turystyczną wyrażoną w wartości wskaźnika Schneidera. Wartość wskaźnika Schneidera dla powiatu kolneńskiego w 2013 roku wyniósł 68,78, co stanowi jedynie 13% średniej wojewódzkiej (496,83). Korzystniej prezentuje się intensywność turystyczna powiatu łomżyńskiego (484,91), która odpowiada średniej województwa podlaskiego. Wartość wskaźnika osiągnięta przez powiat kolneński jest jedną z najniższych w podregionie łomżyńskim. Jednak warto zwrócić uwagę na pozytywne

²¹ Władysław Korcz, Akiba Rubinstein, Wydawnictwo Sport i Turystyka, 1989

trend wzrostu wartości wskaźnika w powiecie kolneńskim. W niektórych powiatach wskaźnik odnotowuje tendencję spadkową, tak jak w powiecie łomżyńskim.

WYKRES 9 INTENSYWNOŚĆ RUCHU TURYSTYCZNEGO DLA POWIATÓW PODREGIONU ŁOMŻYŃSKIEGO I WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO W 2013 ROKU

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych GUS, dane z dn. 29.07.2014

Aby turystyka mogła się rozwijać niezbędna jest infrastruktura - porty, przystanie, plaże, kąpieliska, pola namiotowe, hotele, gospodarstwa agroturystyczne, punkty obsługi turystów i inne obiekty ułatwiające żeglarzom i wodniakom podróż. **Obszar LSR charakteryzuje się bogactwem etnograficznym na które składają się elementy sztuki i tradycji Kurpiowszczyzny, Podlasia i Mazowsza.** W sytuacji braku wyraźniej tożsamości kulturowej i tradycji historycznych społeczności Podlasia, tym silniej przyciąga i intryguje wciąż żywa tradycja kurpiowska, z jej gwarą, rękodziełem, pieśniami i tradycyjnymi obrzędami. **Coroczne organizowane festiwale i imprezy okolicznościowe związane są z kulturą kurpiowską. Cechą charakterystyczną obszaru LSR jest atrakcyjna mozaika oferty kulinarnej, którą tworzą wpływy kilku regionów, w tym Kurpi, Podlasia, Mazowsza, kuchni kresowej.** Konieczne dla wykorzystania tego potencjału będzie umiejętne połączenie wysokiej jakości składników zaczerpniętych z kultury slow food'u i najwyższej jakości produktów lokalnych. **Szansą dla rozwoju gmin obszaru LSR jest rozwój turystyki rekreacyjnej (wypoczynkowej) na obszarach wiejskich i turystyki przyrodniczej.** Wsparciem w ramach LSR objęte zostaną: **poprawa jakości turystyki oferowanej przez obszar LSR, ochrona bioróżnorodności oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego obszaru LSR.**

ROZDZIAŁ IV. ANALIZA SWOT ORAZ KONSULTACJE I BADANIA ZWIĄZANE

Analiza SWOT obejmuje rozpoznanie sił i słabości (analiza wewnętrzna) oraz obecnych i przyszłych zmian w jej otoczeniu, czyli jego szans i zagrożeń (analiza zewnętrzna). Prezentowana poniżej procedura SWOT jest syntezą przedstawionego wcześniej opisu stanu i tendencji rozwojowych obszaru LSR zawartych w diagnostycznej części opracowania.

Podstawą analizy SWOT były wnioski i rekomendacje z raportu końcowego z projektu *Analiza aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Kraina Mlekiem Płynąca działania w kontekście prac przygotowawczych do opracowania lokalnej strategii rozwoju na lata 2015-2020*, Warszawa, 2014. Analiza SWOT dla obszaru LSR wypracowana została w toku dyskusji z mieszkańcami obszaru W okresie od 13 sierpnia do 19 września 2015 roku odbyło się 12 spotkań konsultacyjnych na obszarze gmin LSR z udziałem 311 osób. W ramach pracy z mieszkańcami na etapie formułowania obszarów analizy strategicznej wykorzystane zostały metody

partycypacyjne - techniki heurystyczne, oparte na wykorzystywaniu kreatywnej siły procesu grupowego i zapewniających aktywizację uczestników tj. burzy mózgów.

Opinia mieszkańców obszaru, co do preferowanych kierunków rozwoju wyrażona została w badaniu CAWI z mieszkańcami, N=115, które realizowane było od maja 2013 do lipca 2015 r. Druga ankieta internetowa CAWI, N=19 przeprowadzona została z partnerami fundacji, badanie trwało od listopada 2014 r. do czerwca 2015 r. Mieszkańcy w badaniu wykazali, że najważniejsze obszary wymagające wsparcia w przyszłym okresie planistycznym to: poprawa jakości życia mieszkańców, rewitalizacja, aktywizacja społeczności lokalnej, wzrost atrakcyjności i konkurencyjności gmin, ochrona dziedzictwa kulturowego, poprawa jakości infrastruktury technicznej oraz rozwój turystyki. Analiza SWOT poddana została konsultacjom z mieszkańcami obszaru za pośrednictwem ankiety internetowej zamieszczonej na stronie internetowej www.krainamlekiemplynaca-leader.pl. Ocena dokonywana była na skali od 1 do 5 punktów, przy czym 1 oznacza będzie bardzo niski poziom, a 5 bardzo wysoki poziom oceny danego obszaru w analizie SWOT. Odcieniami kolorów zaznaczono obszary, które otrzymały najwyższe i wysokie wartości punktowe.

Wnioski z konsultacjami z mieszkańcami obszaru poddane zostały ocenie i analizie przez specjalnie powołany w celu opracowania LSR na lata 2014-2020 zespół ds. strategii. Przedmiotem pracy zespołu ds. strategii m.in. jest partycypacyjna diagnoza obszaru i analiza SWOT. Tak uporządkowana analiza obszaru LSR stanowi podstawę sformułowania celów i priorytetów rozwoju, które z kolei powinny być zinstrumentalizowane w postaci wiązki celów strategicznych. Analiza SWOT obejmuje analizę:

- **MOCNYCH STRON**, tj. uwarunkowań wewnętrznych (endogenicznych), czyli elementów rzeczywistości obszaru LSR mających pozytywny charakter z punktu widzenia jej przyszłego rozwoju.
- **SŁABYCH STRON**, tj. uwarunkowań wewnętrznych o negatywnym charakterze.
- **SZANS**, tj. uwarunkowań zewnętrznych (egzogenicznych) o charakterze pozytywnym; jako szanse uwzględnione zostały te zagadnienia, których źródła leżą poza obszarem LSR lub poza zakresem kompetencji władz publicznych działających na jej obszarze.
- **ZAGROŻEŃ**, tj. uwarunkowań zewnętrznych mających negatywny wpływ na dalszy rozwój obszaru LSR.

Poniżej zaprezentowano tabelaryczną matrycę logiczną powiązań diagnozy obszaru i ludności oraz analizy SWOT (tabela):

TABELA 4 ANALIZA SWOT OBSZARU LSR

MOCNE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA	SŁABE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA
„Zagłębie mleczne” i duża powierzchnia użytków zielonych	Uwarunkowania działalności rolniczej	4,2	Niekorzystna struktura osób bezrobotnych (osoby młode oraz długotrwale pozostające bez pracy, oraz nieposiadające kwalifikacji zawodowych) oraz bezrobocie ukryte na wsi	Problemy społeczne i dostęp do infrastruktury publicznej	3,9
Dobre warunki naturalne, Puszcza Kurpiowska, Obszar Chronionego Krajobrazu Równiny Kurpiowskiej i Doliny Dolnej Narwi	Warunki przyrodnicze i zasoby naturalne	4,3	Niska dostępność i jakość urządzeń infrastruktury technicznej	Problemy społeczne i dostęp do infrastruktury publicznej	3,5
Znaczna liczba wytyczonych szlaków turystycznych	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,0	Relatywnie wysoki poziom bezrobocia szczególnie wśród osób młodych	Zasoby pracy	3,8
Dostępność taniej i licznej siły roboczej na terenach wiejskich	Zasoby pracy	3,5	Słabość lokalnego sektora pozarządowego	Działalność sektora społecznego	3,7
Czyste, nieskażone środowisko, bogactwo lasów, czyste wody i bogate tradycje kulturowe, z ciągle żywą gwarą kurpiowską oraz kultywowaniem sztuki ludowej	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	4,0	Niewystarczająca ilość obiektów rekreacyjno – sportowych	Problemy społeczne i dostęp do infrastruktury publicznej	3,8
Bogactwo etnograficzne - elementy sztuki i tradycji Kurpiowszczyzny, Podlasia i Mazowsza	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	4,1	Mała aktywność i przedsiębiorczość lokalnej społeczności	Uwarunkowania gospodarcze i przedsiębiorczość	3,7
Coroczne festiwale i imprezy	Problemy społeczne i	3,9	Zatrudnienie mieszkańców głównie	Uwarunkowania	3,8

okolicznościowe	dostęp do infrastruktury publicznej		w jednostkach budżetowych gminy i powiatu	gospodarcze i przedsiębiorczość	
Położenie poza zasięgiem negatywnego oddziaływania dużych ośrodków miejskich i przemysłowych	Uwarunkowania przestrzenne	4,1	Przeciętny potencjał i niska atrakcyjność turystyczna wyrażoną w wartości wskaźnika Schneidera	Uwarunkowania turystyczne i kulturowe	3,2
Obszary z zachowanym tradycyjnym wiejskim krajobrazem rolniczym i kulturowym	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	4,0	Brak infrastruktury turystycznej w zakresie gospodarki regionu	Uwarunkowania turystyczne i kulturowe	3,6
Atrakcyjna mozaika oferty kulinarnej na szlaku, którą tworzą wpływy kilku regionów, w tym Kurpi, Podlasia, Mazowsza, kuchni kresowej	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,5	Słaba rozpoznawalność obszaru – brak marki lokalnej i marketingu terytorialnego	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,6
Wysoki poziom nowoczesnego usprzętowania gospodarstw rolnych	Uwarunkowania działalności rolniczej	3,8	Zły stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa kulturowego mogących stanowić potencjalną atrakcję turystyczną	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,8
			Znaczny odsetek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	Problemy społeczne i dostęp do infrastruktury publicznej	3,9

SZANSE	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA	ZAGROŻENIA	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA
Możliwość pozyskania środków zewnętrznych poza PROW 2014-2020 i RPO WP 2014-2020, również z PO Polska Wschodnia 2014-2020 i Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, a także innych	Uwarunkowania przestrzenne	3,8	Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna w rolnictwie - ubożenie wsi i brak rynków zbytu na produkty rolne	Uwarunkowania działalności rolniczej	3,7

funduszy krajowych i unijnych.					
Współpraca gmin członkowskich LGD, wymiana wspólnych doświadczeń w ramach Leader 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ 2004-2006	Uwarunkowania przestrzenne	3,6	Odływ ludzi młodych, lepiej wykształconych do ośrodków miejskich (Białystok, Olsztyn, Warszawa)	Uwarunkowania przestrzenne	4,1
Możliwość pozyskiwania środków unijnych na ochronę środowiska	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,7	Zanieczyszczenie wód powierzchniowych odpadami i ściekami	Warunki przyrodnicze i zasoby naturalne	3,6
Rozwój współpracy z innymi krajami i regionami Europy w dziedzinie kultury, oświaty, przedsiębiorczości	Uwarunkowania gospodarcze i przedsiębiorczość	3,2	Niska świadomość ekologiczna i zdrowotna mieszkańców	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,7
Rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne	Uwarunkowania działalności rolniczej	3,9	Dalszy rozwój szarej strefy pracy na terenach wiejskich oraz bierność i wycofanie z rynku pracy z nadzieją na świadczenia socjalne	Zasoby pracy	3,7
Potencjał rozwoju turystyki rekreacyjnej (wypoczynkowej), na obszarach wiejskich i przyrodniczej	Uwarunkowania naturalne, turystyczne i kulturowe	3,7	Brak kompetencji komunikacyjnych mieszkańców obszaru LSR, pozwalających na kreatywne i zgodne z potrzebami społeczności wiejskich wykorzystanie cyfrowych technologii informacyjnych dla komunikacji wewnątrz społeczności lokalnych	Problemy społeczne i dostęp do infrastruktury publicznej	3,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie partycypacyjnej diagnozy obszaru LSR i konsultacji społecznych

Przeprowadzona analiza SWOT jednoznacznie wskazuje, że obszar LSR charakteryzuje się spójnością uwarunkowań przestrzennych, kulturowych i historycznych. Obszar zróżnicowany jest jednak pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i intensywności turystyki. Analiza SWOT pokazała, że działania LGD powinny skupić się na wykorzystaniu mocnej strony obszaru jakimi są dobre warunki naturalne, Puszcza Kurpiowska, Obszar Chronionego Krajobrazu Równiny Kurpiowskiej i Doliny Dolnej Narwi. Słabą stroną obszaru na której powinna skupić się aktywność LGD jest relatywnie wysoki poziom bezrobocia szczególnie wśród osób młodych w połączeniu ze zidentyfikowanym problemem zatrudnienia mieszkańców głównie w jednostkach budżetowych gminy i powiatu. W tym obszarze realizowane będą działania skierowane na rozwój przedsiębiorczości. Szansą rozwojową obszaru LSR są rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne.

Kolejnym potencjalnym kierunkiem interwencji LGD powinno być oddziaływanie na problem znacznego odsetka osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Poziom ten jest wyższy niż średnia regionalna i krajowa. Na ten problem możliwe będzie oddziaływanie środkami EFS powierzonymi LGD w ramach RLKS. Konfrontując mocne i słabe strony z czynnikami zewnętrznymi (szanse i zagrożenia) należy zwrócić uwagę na istotne zagrożenie dla obszaru jakim jest odpływ ludzi młodych, lepiej wykształconych do ośrodków miejskich (Białystok, Olsztyn, Warszawa) oraz dalszy rozwój szarej strefy pracy na terenach wiejskich oraz bierność i wycofanie z rynku pracy z nadzieją na świadczenia socjalne.

Wyniki analizy SWOT wskazują również na specyfikę obszaru jakim jest występowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych LSR. Pośród słabych stron wskazywany jest szczególnie zły stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa kulturowego mogących stanowić potencjalną atrakcję turystyczną. Dalszy rozwój infrastruktury społecznej może być odpowiedzią na zidentyfikowaną słabą stroną jaką jest niekorzystna struktura osób bezrobotnych (osoby młode oraz długotrwale pozostające bez pracy, oraz nieposiadające kwalifikacji zawodowych) oraz bezrobocie ukryte na wsi. Szansą dla obszaru LSR w tym zakresie działań będzie możliwość pozyskania środków zewnętrznych w ramach PROW 2014-2020, Podstawowe usługi i rozwoju wsi, Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020, RPO WP 2014-2020, RLKS oraz Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020.

ROZDZIAŁ V. CELE I WSKAŹNIKI

Prace nad wypracowaniem celów LSR oparte zostały o partycypacyjną metodologię tworzenia lokalnej strategii rozwoju opisaną w *Poradniku PULS rozwoju, czyli Pozytywnie Ułożona Lokalna Strategia rozwoju* opracowanym przez FAPA w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w 2015 roku. Cele i przedsięwzięcia LSR zostały bezpośrednio powiązane z diagnozą i stanowią wynik konsultacji społecznych z mieszkańcami na podstawie prowadzonych badań i analiz zleconych przez LGD. Szczegółowy opis konsultacji został opisany w *Rozdziale II. Partycypacyjny charakter LSR. Cele i przedsięwzięcia LSR są zgodne ze wszystkimi celami PROW 2014-2020 i Leader, celu szczegółowego 6B - Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich w ramach priorytetu 6 „wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich”*. Wybór celów i przedsięwzięć jest uzasadniony w odniesieniu do diagnozy problemów, grup docelowych i obszarów interwencji wskazanych w Rozdziale 2. Diagnoza - opis obszaru i ludności.

CEL OGÓLNY 1. LSR POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI LOKALNEJ GOSPODARKI I TWORZENIE MIEJSC PRACY skierowany jest do osób fizycznych, bezrobotnych i mieszkańców chcących założyć własną firmę. Drugą grupą docelową są MŚP zamierzające rozwinąć działalność w oparciu o lokalne zasoby. Operacje realizowane w ramach celu ogólnego 1 LSR. odnoszą się będą również do celu dodatkowego Leader 6A – *Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy*. *CEL OGÓLNY 2. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW* skierowany jest do JST, instytucji kultury której organizatorem jest JST, NGO's oraz inne podmioty wskazane w rozporządzeniu MRiRW w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w

ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Operacje wspierane w ramach LSR wykorzystywać mają trendy w turystyce polegające na poznawaniu własnego kraju, tradycji i kultury. Wsparcie infrastruktury turystycznej będzie szczególnie pozytywnie oddziaływać na zidentyfikowany problem sezonowości dochodów związanych z branżą turystyczną. Uzasadnieniem do realizacji operacji w ramach celu ogólnego jest również oczekiwanie ze strony mieszkańców obszaru LSR umożliwienia większej aktywności w obszarze kultury i wykorzystania wybudowanych lub wyremontowanych świetlic i innych obiektów na cele kulturalne. Operacje realizowane w ramach celu ogólnego 2 LSR. odnoszą się będą poza celem podstawowym Leader 6B do celu dodatkowego 6C – *zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich i poprawianie ich jakości*. Powiązanie to nastąpić będzie poprzez udostępnienie zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich.

TABELA 5 WYKAZANIE ZGODNOŚCI CELÓW LSR Z CELAMI EFRROW, W RAMACH KTÓRYCH PLANOWANE JEST FINANSOWANIE LSR

Cele LSR PROW 2014-2020 EFRROW realizujący RLKS	Cel ogólny 1 LSR POPRAWA KONKURENCYJN OŚCI LOKALNEJ GOSPODARKI I TWORZENIE MIEJSC PRACY	Cel ogólny 2 LSR POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	
	Cel szczegółowy 1.1. Rozwój innovacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców	Cel szczegółowy 2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury publicznej dla poprawy jakości życia mieszkańców	Cel szczegółowy 2.2. Zachowanie i gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych
6B – Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich	X	X	X
3A – Poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno spożywczym przez systemy zapewnienia jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów i organizacje międzybranżowe	X		
6A - Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy	X		X
6C - Zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich i poprawianie ich jakości		X	

Źródło: Opracowanie własne

Cele LSR Kraina Mlekiem Płynąca zgodne są również z celami wskazanymi w **Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020**, które mają być realizowane przez LGD w ramach **RLKS**. Zgodnie z RPO WP 2014-2020, LSR finansowana będzie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Osi priorytetowej VIII. INFRASTRUKTURA DLA USŁUG UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ, działanie 8.6 Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego oraz Osi priorytetowej IX. ROZWÓJ LOKALNY, działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego. LGD realizować będzie w ramach LSR cele przewidziane dla środków EFS i EFRR w ramach RPO WP 2014-2020. *CEL OGÓLNY 3. NIWELOWANIE RÓŻNIC W DOSTĘPIE DO USŁUG SPOŁECZNYCH I ZATRUDNIENIA NA OBSZARACH OBJĘTYCH LSR W RAMACH ŚRODKÓW EFRR* realizować będzie cel realizowany ze środków EFRR Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych Lokalną Strategią Działania (działanie 8.6 RPO WP 2014-2020). *CEL OGÓLNY 4. ROZWÓJ REWITALIZACJI SPOŁECZNEJ I KSZTAŁTOWANIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO W RAMACH ŚRODKÓW EFS* realizować będzie Cel realizowany ze środków EFS Wzrost partycypacji społecznej w realizacji lokalnych strategii rozwoju (działanie 9.1 RPO WP 2014-2020).

W poniżej załączonej matrycy pokazano logiczne powiązanie diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT, celów i wskaźników LSR oraz PROW 2014-2020 i RPO WP 2014-2020/SZOOP 2014-2020. W rubryce ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE wskazano obszary wymienione w Analizie SWOT zaliczone do mocnych i słabych stron, które są szczególnie ważne dla społeczności lokalnej. Z kolei, w rubryce CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW wskazano szanse lub zagrożenia odpowiadające zidentyfikowanym problemom społeczno-gospodarczym mogące mieć wpływ na skuteczność oddziaływania środków LSR. Niezależnie od obszarów wskazanych w Analizie SWOT w rubryce dotyczącej czynników zewnętrznych wprowadzono zidentyfikowane czynniki mogące mieć wyłącznie wpływ na osiągnięcie założonych wartości docelowych wskaźników.

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIĘ	DZIAŁANIĘ PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Mała aktywność i przedsiębiorczość lokalnej społeczności.	1. Poprawa konkurencyjności lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy 50% 19.2 PROW	1.1. Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców 50% 19.2 PROW	1.1.1. NOWE INNOWACYJNE ŹRÓDŁA DOCHODU 50% 19.2 PROW	1. Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa (w tym grupy defaworyzowane) 2. Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa.	Liczba utworzonych lub utrzymanych miejsc pracy (ogółem)	Zwiększenie się poziomu przedsiębiorczości wśród mieszkańców	19.2 PROW (2)	Możliwość pozyskania środków zewnętrznych poza PROW 2014-2020 i RPO WP 2014-2020, również z PO Polska Wschodnia 2014-2020 i Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, a także innych funduszy krajowych i unijnych. Rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne Współpraca gmin członkowskich LGD, wymiana wspólnych doświadczeń w ramach Leader 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ 2004-2006 Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna w rolnictwie - ubożenie wsi i brak rynków zbytu na produkty rolne

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIA	DZIAŁANIA PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Niska dostępność i jakość urządzeń infrastruktury technicznej; Słabość lokalnego sektora pozarządowego; Niewystarczająca ilość obiektów rekreacyjnych – sportowych Przeciętny potencjał i niska atrakcyjność turystyczna wyrażona w wartości wskaźnika Schneidera	2. Poprawa jakości życia mieszkańców 50% 19.2 PROW 100% 19.3 PROW	2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury publicznej dla poprawy jakości życia mieszkańców 35% 19.2 PROW	2.1.1. ODNOWA WSI I MIAST 35% 19.2 PROW	Liczba nowych, lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub, rekreacyjnej lub kulturalnej.	Osoby korzystające z obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej	Spadek salda migracji.	19.2 PROW (6)	Możliwość pozyskania środków zewnętrznych poza PROW 2014-2020 i RPO WP 2014-2020, również z PO Polska Wschodnia 2014-2020 i Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, a także innych funduszy krajowych i unijnych. Potencjał rozwoju turystyki rekreacyjnej (wypoczynkowej) i przyrodniczej, na obszarach wiejskich. Współpraca gmin członkowskich LGD, wymiana wspólnych doświadczeń w ramach Leader 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ 2004-2006. Odpływ ludzi młodych, lepiej wykształconych do ośrodków miejskich (Białystok, Olsztyn, Warszawa). Brak kompetencji komunikacyjnych

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIE	DZIAŁANIA PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Słaba rozpoznawalność obszaru – brak marki lokalnej i marketingu terytorialnego		2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych 15% 19.2 PROW 100% 19.3 PROW	2.2.1. PROMOCJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA LOKALNEGO 15% 19.2 PROW 100% 19.3 PROW	1. Liczba operacji obejmujących remont lub wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury (zachowanie dziedzictwa lokalnego). 2. Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR. 3. Liczba wydarzeń służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji obszaru LSR lub produktów i usług lokalnych. 4. Liczba zrealizowanych projektów współpracy, w tym współpracy międzynarodowej	1. Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i i obiektu. 2. Liczba uczestników wydarzeń służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji obszaru LSR lub produktów i usług lokalnych.		19.2 PROW (5) 19.2 PROW (8) 19.3 PROW	mieszkańców obszaru LSR, pozwalających na kreatywne i zgodne z potrzebami społeczności wiejskich wykorzystanie cyfrowych technologii informacyjnych dla komunikacji wewnątrz społeczności lokalnych.

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIE	DZIAŁANIA PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Brak infrastruktury turystycznej w zakresie gospodarki regionu; Zły stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa kulturowego mogących stanowić potencjalną atrakcję turystyczną	3. Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych LSR 100% 8.6 EFRR	3.1. Rozwój infrastruktury na obszarach objętych LSR 100% 8.6 EFRR	3.1.1. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA 50% 8.6 EFRR	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem	Spadek salda migracji.	RPO WP 2014-2020, działanie 8.6. typ projektów 8	Możliwość pozyskania środków zewnętrznych poza PROW 2014-2020 i RPO WP 2014-2020, również z PO Polska Wschodnia 2014-2020 i Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, a także innych funduszy krajowych i unijnych. Współpraca gmin członkowskich LGD, wymiana wspólnych doświadczeń w ramach Leader 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ 2004-2006
			3.1.2. REWITALIZACJA 50% 8.6 EFRR	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	Liczba osób korzystających z wspartych obiektów/przestrzeni na zrewitalizowanych obszarach.		RPO WP 2014-2020, działanie 8.6. typ projektów 9	

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIE	DZIAŁANIA PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<p>Niekorzystna struktura osób bezrobotnych (osoby młode oraz długotrwale pozostające bez pracy, oraz nieposiadające kwalifikacji zawodowych) oraz bezrobocie ukryte na wsi.</p> <p>Relatywnie wysoki poziom bezrobocia szczególnie wśród osób młodych; Zatrudnienie mieszkańców głównie w jednostkach budżetowych</p>	<p>4. Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego</p> <p>100% 9.1 EFS</p>	<p>4.1. Niwelowanie różnic w dostępie do zatrudnienia na obszarach objętych LSR 15% 9.1. EFS</p>	<p>4.1.1 WSPARCIE NA RZECZ ZATRUDNIENIA I ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI 15% 9.1. EFS</p>	<p>Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie</p>	<p>Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udziałonych z EFS środków w na podjęcie działalności gospodarczej</p>	<p>Zmniejszenie się liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej.</p>	<p>RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów 3</p>	<p>Możliwość pozyskania środków zewnętrznych poza PROW 2014-2020 i RPO WP 2014-2020, również z PO Polska Wschodnia 2014-2020 i Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, a także innych funduszy krajowych i unijnych.</p> <p>Rozwój współpracy z innymi krajami i regionami Europy w dziedzinie kultury, oświaty, przedsiębiorczości</p> <p>Współpraca gmin członkowskich LGD, wymiana wspólnych doświadczeń w ramach Leader 2007-2013 i Schematu I i II Leader+ 2004-2006</p>
		<p>4.2. Poprawa jakości usług edukacyjnych 20% 9.1 EFS</p>	<p>4.2.1. USŁUGI EDUKACYJNE 20% 9.1 EFS</p>	<p>1. Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowym i zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej.</p>	<p>1. Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują doposażenie</p>			<p>RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów 4, 5</p>

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIE	DZIAŁANIA PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
gminy i powiatu. Znaczny odsetek osób korzystających z pomocy społecznej				2. Liczba szkół i placówek systemu oświaty wyposażone w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych. 3. Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie. 4. Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych lub umiejętności uniwersalnych w programie.	do prowadzenia zajęć edukacyjnych 2. Liczba dzieci objętych w ramach programu które zwiększyły swoje szanse edukacyjne			
		4.3. Poprawa jakości usług społecznych 65% 9.1 EFS	4.3.1. USŁUGI SPOŁECZNE 65% 9.1 EFS	1.Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objęte wsparciem w programie. 2.Liczba	1.Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, pracuj		RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów 6, 8, 9	

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIE	DZIAŁANIA PROWADZANE W 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
				osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczone w interesie ogólnym w programie.	ących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek			
			4.3.2. Funkcjonowanie LGD EFS	1. Liczba osobodni szkoleń dla pracowników w LGD 2. Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD 3. Liczba miesięcy zapewnionego funkcjonowania biur LGD			Fundus z Wiodący (Koszty Bieżące)	
			4.3.3. Animacja społeczności lokalnej EFS	1. Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa. 2. Liczba spotkań informacyjnych – konsultacyjnych LGD z	1. Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udziale indywi		Fundus z Wiodący (Aktywizacja)	

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIE	DZIAŁANIE PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
				mieszkańcami.	dualnego doradztwa w zakresie			
					ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD. 2.Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjnych – konsultacyjnych. 3.Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez			

ZIDENTYFIKOWANE PROBLEMY / WYZWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE	CELE OGÓLNE	CELE SZCZEGÓLNE	PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	PRODUKTY	REZULTATY	ODDZIAŁYWANIA	DZIAŁANIA PROW 2014-2020 ORAZ RPO WP 2014-2020	CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ I OSIĄGNIĘCIE WSKAŹNIKÓW
1	2	3	4	5	6	7	8	9
					LGD.			

Poniżej zaprezentowano opis poszczególnych przedsięwzięć wskazanych w LSR:

PRZEDSIĘWZIĘCIA 1.1.1. NOWE INNOWACYJNE ŹRÓDŁA DOCHODU

Cel ogólny 1. Poprawa konkurencyjności lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy

Cel szczegółowy 1.1. Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców

Przedsięwzięcie będzie finansowane z PROW 2014-2020, poddziałanie 19.2. określone w § 2 ust 1 pkt 2) Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (zwane dalej: rozporządzenie LSR). Beneficjentami operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa będą osoby fizyczne zgodnie z przepisami rozporządzenia LSR Beneficjentami operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa będą MSP z obszaru działania LSR. Wysokość premii ustalono na podstawie analizy danych historycznych z okresu 2007-2013 działania 311 PROW *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* oraz uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru LSR. Mając na uwadze uproszczenie zasad wsparcia przeznaczanego dla MSP w okresie programowania 2014-2020 związanych z koniecznością stworzenia i utrzymania miejsca pracy można spodziewać się większego zainteresowania tym rodzajem wsparcia. Celem Przedsięwzięcia jest szczególnie wsparcie zakładania działalności gospodarczych oraz rozwijania firm. **Premia na rozpoczęcia działalności**

gospodarczej wynosić będzie 50 tys. zł na jedną operację. Planuje się przeznaczyć część środków na operacje dedykowane grupie(-om) defaworyzowanej (-ym) poprzez utworzenie miejsca pracy. Planuje się wyodrębnić kwotę 500 tys. zł na takie nabory. **Wsparcie dla operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa wyniesie do 300 tys. zł.** Poziom zwrotu kosztów kwalifikowanych w ramach operacji określony został w rozporządzeniu LSR
Sposób finansowania: Projekty konkursowe

PRZEDSIĘWZIĘCIA 2.1.1. ODNOWA WSI I MIAST

Cel ogólny 2. Poprawa jakości życia mieszkańców

Cele szczegółowe 2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury publicznej dla poprawy jakości życia mieszkańców

Przedsięwzięcie będzie finansowane z PROW 2014-2020, poddziałanie 19.2. *określone w § 2 ust 1 pkt 6) rozporządzenia LSR* W ramach przedsięwzięcia wspierany będzie rozwój infrastruktury turystycznej, stworzenie bazy do uprawiania zróżnicowanych form turystyki, oraz rozwój różnych form infrastruktury służącej rekreacji i kultury. Realizowane będą szczególnie inwestycje w świetlice wiejskie, place zabaw, siłownie plenerowe, ścieżki rowerowe, ogólnodostępne obiekty rekreacyjne, boiska służące różnym formom rekreacji i wypoczynku oraz inne operacje służące zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej. Beneficjentami wsparcia będą podmioty określone w rozporządzeniu LSR. Operacje powinny być spójne z dokumentacją planistyczną gminy lub lokalną strategią rozwoju gminy lub planem rozwoju miejscowości. Koszty kwalifikowane obejmować będą koszty budowy przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych; koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji oraz koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji. Poziom zwrotu kosztów kwalifikowalnych w ramach operacji określony został w rozporządzeniu LSR. *Sposób finansowania:* Projekty konkursowe.

PRZEDSIĘWZIĘCIA 2.2.1. PROMOCJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA LOKALNEGO

Cel ogólny 2. Poprawa jakości życia mieszkańców

Cel szczegółowy 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych

Przedsięwzięcie będzie finansowane z PROW 2014-2020, poddziałanie 19.2. *określone w § 2 ust 1 pkt 5) i pkt 8) rozporządzenia LSR* Poziom zwrotu kosztów kwalifikowalnych w ramach operacji określony został w rozporządzeniu LSR. Beneficjentem będą osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, gminy, instytucje kultury (dla której organizatorem jest JST) oraz parafie i związki wyznaniowe.

W zakresie zachowanie dziedzictwa lokalnego, zakres obejmować będzie kultywowanie oraz rozwój dziedzictwa kulturalnego regionu, w tym zwłaszcza w zakresie zachowania obrzędów, tradycji, ginących zawodów, itp. oraz troski o zabytki kultury materialnej i niematerialnej. W ramach wsparcia możliwa będzie między innymi renowacja ołtarza czy organów. Zakres obejmować będzie również wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz zagospodarowania ich czasu wolnego poprzez udział w zajęciach edukacyjnych lub kulturalnych. Zakres operacji polegać będzie na zachowaniu lokalnego dziedzictwa kulturowego przez odbudowę, renowację, restaurację albo remont lub oznakowanie obiektów ważnych dla społeczności lokalnej wpisanej do rejestru zabytków bądź objętych ewidencją zabytków. Możliwa będzie też realizacja operacji w zakresie remontu lub wyposażenia istniejących muzeów czy innych obiektów pełniących ich funkcje, kultywowanie: miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów, języka regionalnego i gwary, tradycyjnych zawodów i rzemiosła, prowadzenie badań nad obszarem wdrażania LSR. W szczególności realizowane będą projekty aktywizujące mieszkańców, obejmujące obszar LSR i wykorzystujące nowe środki komunikacji i promocji.

W zakresie promocji obszaru objętego LSR promowane będą walory turystyczne obszaru LSR, które będą stanowić wkład w rozwój gospodarczy regionu. Planuje się organizację i realizację wydarzeń specyficznych dla obszaru LSR dotyczących kultury i tradycji. Beneficjentami wsparcia będą podmioty określone w rozporządzeniu LSR. Przedmiot

wsparcia obejmować będzie działania kulturalne i społeczne, mapy, wydawnictwa, foldery i witryny internetowe itp. odnoszące się do historii, kultury oraz walorów turystycznych obszaru LSR. W obszarze promowania realizowane będą projekty promujące produkty lub usługi lokalne; wydarzenia specyficzne dla LSR; publikacje inne materiały informujące miejscowości, obiekty ważne lub charakterystyczne dla obszaru LSR.

Sposób finansowania: Projekty konkursowe i projekty współpracy.

PRZEDSIĘWZIĘCIA: 3.1.1. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Cel ogólny 3. Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych LSR

Cele szczegółowe: 3.1. Rozwój infrastruktury na obszarach objętych LSR

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie projektów typu 8. Projekty z zakresu infrastruktury społecznej/ obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej.** Projekty z zakresu infrastruktury społecznej obejmować będą:

- infrastruktura związana z integracją społeczną oraz aktywizacją zawodową, m.in. przebudowa, remont, modernizacja, adaptacja oraz wyposażenie istniejących obiektów infrastruktury społecznej z przeznaczeniem na warsztaty, kluby i centra integracji społecznej służące przygotowaniu do wejścia na rynek pracy, świetlice środowiskowe, centra aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, świadczące usługi z zakresu aktywizacji dzieci i młodzieży ze środowisk najuboższych zagrożonych dziedziczeniem ubóstwa
- infrastruktura związana z deinstytucjonalizacją usług społecznych takich jak opieka nad osobami zależnymi, tj. dziećmi do lat 3, osobami starszymi, osobami (w tym dziećmi) z niepełnosprawnością, osobami chorymi psychicznie
- modernizacja infrastruktury służącej wsparciu osób niepełnosprawnych, łączącej funkcje rehabilitacyjne, terapeutyczne, noclegowe - projekty uwzględniające deinstytucjonalizację usług

Interwencja zaplanowana w LSR ze środków EFRR ma charakter uzupełniający do interwencji planowanej do współfinansowania ze środków EFS, tzn. realizuje przede wszystkim cele o charakterze społecznym określone w RPO WP 2014-2020. Beneficjentem mogą być podmioty wskazane w RPO WP 2014-2020 i SOOP RPO WP 2014-2020 JST, ich jednostki organizacyjne, organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe i parafie. **Maksymalny % poziom dofinansowania UE wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu 85%. Projekty objęte pomocą publiczną – zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie zasadami.** Ostateczny poziom dofinansowania - podany w ogłoszeniu

o konkursie. *Sposób finansowania:* *Projekty konkursowe.*

PRZEDSIĘWZIĘCIA: 3.1.2. REWITALIZACJA

Cel ogólny 3. Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych LSR

Cele szczegółowy 3.1. Rozwój infrastruktury na obszarach objętych LSR

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie projektów typu 9. Rewitalizacja małej skali.** Projekty z zakresu rewitalizacji obejmować będą rewitalizację małej skali:

- projekty mające na celu uporządkowanie i zagospodarowania przestrzeni publicznej; projekty służące poprawie bezpieczeństwa publicznego; przebudowa i adaptacja zdegradowanych obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji, kulturalnych, społecznych, edukacyjnych;
- projekty mające na celu ulepszenie estetyki oraz nadania walorów funkcjonalnych przestrzeni
- projekty służące udostępnieniu terenów dla mieszkańców

Beneficjentem będą podmioty wskazane w RPO WP 2014-2020 i SZOOP RPO WP 2014-2020. Zgodnie z kontraktem terytorialnym i zapisami SZOOP RPO WP 2014-2020 projekt rewitalizacyjny będzie rozumiany jako projekt w rozumieniu art. 2 pkt 18 ustawy (tj. przedsięwzięcie zmierzające do osiągnięcia założonego celu określonego wskaźnikami, z określonym początkiem i końcem realizacji, zgłoszone do objęcia albo objęte współfinansowaniem UE jednego z funduszy strukturalnych albo Funduszu Spójności w ramach programu operacyjnego), wynikający z programu rewitalizacji, tj. zaplanowany w programie rewitalizacji i ukierunkowany na osiągnięcie jego celów (patrz: pkt 5 ppkt 1 lit. f Załącznika do *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*) albo logicznie powiązany z treścią i celami programu rewitalizacji (patrz: pkt 5 ppkt. 1 lit. g Załącznika do *Wytycznych*), zgłoszony do objęcia albo objęty współfinansowaniem UE z jednego z funduszy strukturalnych albo Funduszu Spójności w ramach programu operacyjnego. Wynikanie projektu rewitalizacyjnego z programu rewitalizacji oznacza zatem albo wskazanie (wymienienie) go wprost w programie rewitalizacji albo określenie go w ogólnym (zbiorczym) opisie innych, uzupełniających rodzajów działań rewitalizacyjnych. **Interwencja zaplanowana w LSR ze środków EFRR ma charakter uzupełniający do interwencji planowanej do współfinansowania ze środków EFS, tzn. realizuje przede wszystkim cele o charakterze społecznym określone w RPO WP 2014-2020. Podwyższenie poziomu dofinansowania z 85% do 95% możliwe jest jedynie w przypadku projektów spełniających powyższą definicję.** *Sposób finansowania:* Projekty konkursowe.

PRZEDSIĘWZIĘCIA 4.1.1. WSPARCIE NA RZECZ ZATRUDNIENIA I ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Cel ogólny 4. Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego

Cel szczegółowy 4.1. Niwelowanie różnic w dostępie do zatrudnienia na obszarach objętych LSR

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego. Adresatami wsparcia będzie społeczność lokalna zamieszkująca obszary objęte realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie projektów typu 3. Bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej.** Grupę docelową stanowią osoby poniżej 35 roku życia, bezrobotne, poszukujące pracy i nieaktywne zawodowo, znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, tj. osoby starsze po 50 roku życia, kobiety, osoby z niepełnosprawnością, osoby długotrwale bezrobotne oraz osoby o niskich kwalifikacjach. Wsparcie realizowane będzie w formie dotacji inwestycyjnej. Maksymalna kwota dotacji dla jednego podmiotu stanowi sześciokrotność przeciętnego wynagrodzenia w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 28 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. **Maksymalna wysokość wsparcia została ograniczona do wysokości 40 tys. zł. Maksymalny % poziom dofinansowania UE wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu 95%.** *Sposób finansowania:* Projekty konkursowe.

PRZEDSIĘWZIĘCIA 4.2.1. USŁUGI EDUKACYJNE

Cel ogólny 4. Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego

Cel szczegółowy 4.2. Poprawa jakości usług edukacyjnych

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego. Adresatami wsparcia będzie społeczność lokalna zamieszkująca obszary objęte realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie projektów typu 4. Zapewnienie większej dostępności wysokiej jakości edukacji przedszkolnej 5. Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego na obszarach objętych realizacją LSR.** Wsparcie obejmować będzie działania w ramach typu operacji 4e tj. Wsparcie na rzecz kształtowania i rozwijania u dzieci kompetencji kluczowych (porozumiewania się w językach obcych, matematycznych, podstawowych kompetencji naukowo-technicznych, informatycznych) oraz właściwych postaw/umiejętności niezbędnych na rynku pracy (umiejętność uczenia się, kreatywność, innowacyjność, inicjatywność,

przedsiębiorczość oraz praca zespołowa) w szczególności: realizacja projektów edukacyjnych w OWP, realizacja dodatkowych zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, realizacja zajęć rozwijających uzdolnienia, organizacja kółek zainteresowań, warsztatów, laboratoriów, nawiązanie współpracy z otoczeniem zewnętrznym OWP w celu realizacji programów edukacyjnych. Kolejnym typem wsparcia będzie wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego na obszarach objętych realizacją LSR (bez względu na wyniki edukacyjne szkoły) m.in. w szczególności poprzez realizację następujących typów projektów w ramach typu operacji 5a tj. wsparcie na rzecz kształtowania i rozwijania u uczniów lub słuchaczy kompetencji kluczowych (porozumiewania się w językach obcych, matematycznych, podstawowych kompetencji naukowo-technicznych, informatycznych) niezbędnych na rynku pracy oraz właściwych postaw/umiejętności (umiejętność uczenia się, kreatywność, innowacyjność, inicjatywność, przedsiębiorczość oraz praca zespołowa), w tym w szczególności: realizacja projektów edukacyjnych, doradztwo edukacyjno-zawodowe, realizacja dodatkowych zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, realizacja zajęć rozwijających uzdolnienia, pomoc stypendialna.

W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje w ramach typu 5d tj. Wsparcie na rzecz zwiększenia wykorzystania TIK w szkołach i placówkach systemu oświaty poprzez:

- wyposażenie szkół lub placówek systemu oświaty w nowoczesne pomoce dydaktyczne oraz narzędzia TIK niezbędne do realizacji programów nauczania w szkołach lub placówkach systemu oświaty, w tym zapewnienie odpowiedniej infrastruktury sieciowo-usługowej;
- podnoszenie kompetencji cyfrowych nauczycieli wszystkich przedmiotów, w tym w zakresie korzystania z narzędzi TIK zakupionych do szkół lub placówek systemu oświaty oraz włączenie narzędzi TIK do nauczania przedmiotowego;
- kształtowanie i rozwijanie kompetencji cyfrowych uczniów lub słuchaczy, w tym z uwzględnieniem bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni i wynikających z tego tytułu zagrożeń;
- programy rozwijania kompetencji cyfrowych uczniów lub słuchaczy poprzez naukę programowania.

Maksymalny % poziom dofinansowania UE wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu 95%. Sposób finansowania: *Projekty konkursowe.*

PRZEDSIĘWZIĘCIA 4.3.1. USŁUGI SPOŁECZNE

Cel ogólny 4. Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego

Cel szczegółowy 4.3. Poprawa jakości usług społecznych

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego. Adresatami wsparcia będzie społeczność lokalna zamieszkująca obszary objęte realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie projektów typu 6. Projekty aktywności lokalnej – wsparcie skierowane do środowisk zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, 8. Usługi na rzecz wsparcia zatrudnienia i rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w ramach ZAZ i WTZ, 9. Wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych oraz usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami świadczonych w lokalnej społeczności.** Wsparcie obejmować będzie działania w ramach typu operacji 6 tj. Projekty aktywności lokalnej²² – wsparcie skierowane do środowisk zagrożonych

²² OPS i PCPR realizuje program aktywności lokalnej w formie lokalnego programu pomocy społecznej, o których mowa w art. 110 ust. 10 oraz art. 112 ust. 13 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w szczególności do lokalnych społeczności na obszarach zdegradowanych objętych rewitalizacją odbywające się z wykorzystaniem m.in. instrumentów aktywnej integracji:²³

- 6a) Instrumenty aktywnej integracji o charakterze społecznym, których celem jest przywrócenie lub wzmocnienie kompetencji społecznych, zaradności, samodzielności i aktywności;
- 6b) Instrumenty aktywnej integracji o charakterze zawodowym, których celem jest pomoc w podjęciu decyzji dotyczącej wyboru lub zmiany zawodu, wyposażenie w kompetencje i kwalifikacje zawodowe oraz umiejętności pożądane na rynku pracy;
- 6c) Instrumenty aktywnej integracji o charakterze edukacyjnym, których celem jest wzrost poziomu wykształcenia lub jego dostosowanie do potrzeb rynku pracy, (łącznie z działaniami w zakresie aktywizacji zawodowej);
- 6d) Instrumenty aktywnej integracji o charakterze zdrowotnym, których celem jest wyeliminowanie lub złagodzenie barier zdrowotnych utrudniających funkcjonowanie w społeczeństwie lub powodujących oddalenie od rynku pracy.

Kolejnym typem operacji będą usługi na rzecz wsparcia zatrudnienia i rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w ramach ZAZ i WTZ poprzez:

- 8a) Zwiększenie liczby osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych w istniejących ZAZ oraz objęcie tych osób usługami aktywnej integracji; wsparcie osób z niepełnosprawnościami dotychczas zatrudnionych w ZAZ nową ofertą w postaci usług aktywnej integracji ukierunkowaną na przygotowanie tych osób do podjęcia zatrudnienia poza ZAZ;
- 8b) Wsparcie usługami aktywnej integracji nowych osób w istniejących WTZ; wsparcie dotychczasowych uczestników WTZ nową ofertą w postaci usług aktywnej integracji²⁴.

Kolejnym typem operacji będzie wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych oraz usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami²⁵ świadczonych w lokalnej społeczności, w szczególności poprzez²⁶:

- 9a) Wsparcie dla tworzenia i funkcjonowania miejsc świadczenia usług opiekuńczych w formie stałych lub krótkookresowych miejsc pobytu dziennego lub stałych lub krótkookresowych miejsc pobytu całodobowego (o ile stanowią formę usług świadczonych w lokalnej społeczności);
- 9b) Świadczenie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, o których mowa w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej²⁷;
- 9c) Świadczenie usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami lub rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami.²⁸

²³ Usługi reintegracji społecznej i zawodowej realizowane przez CIS i KIS są uznawane za kompleksową usługę aktywnej integracji, obejmującą aktywną integrację społeczną i zawodową

²⁴ Wsparcie powinno być ukierunkowaną na przygotowanie uczestników WTZ do podjęcia zatrudnienia i ich zatrudnienie: w ZAZ, na otwartym lub chronionym rynku pracy lub w przedsiębiorczości społecznej.

²⁵ Wsparcie jest adresowane w pierwszej kolejności do osób z niepełnosprawnościami i osób niesamodzielnych, których dochód nie przekracza 150% właściwego kryterium dochodowego (na osobę samotnie gospodarującą lub na osobę w rodzinie), o których mowa w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Korzystanie z usług asystenckich lub opiekuńczych osobom niespełniającym kryterium dochodowego, o którym mowa powyżej mogą umożliwiać kryteria rekrutacji określone przez beneficjenta lub przez LGD i zaakceptowane przez IZ RPO, które uwzględniają w szczególności sytuację materialną osób niesamodzielnych oraz ich opiekunów faktycznych, rodzaj usług i specyfikę grupy docelowej. Decyzja o przyznaniu osobie niesamodzielnej lub jej opiekunom usług asystenckich lub opiekuńczych jest poprzedzana każdorazowo indywidualną oceną sytuacji materialnej i życiowej (rodzinnej i zawodowej) danej osoby niesamodzielnej oraz opiekunów faktycznych tej osoby. W przypadku osób niespełniających kryterium dochodowego, o którym mowa powyżej, istnieje również możliwość częściowej lub całkowitej odpłatności za usługi asystenckie lub opiekuńcze na zasadach określonych przez beneficjenta skorelowanych z zasadami dotychczas stosowanymi przez beneficjenta lub przez LGD i zaakceptowane przez IZ RPO. Zasady odpłatności uzależnione są w szczególności od sytuacji materialnej osób niesamodzielnych i ich opiekunów faktycznych, rodzaju usługi i specyfiki grupy docelowej. Stosowanie odpłatności w projekcie musi być zaplanowane we wniosku o dofinansowanie, a odpłatności te stanowią wkład własny w projekcie.

²⁶ IZ RPO dopuszcza realizację typu 9) a) jako usługę społeczną w ramach RLKS jedynie w przypadku, gdy z dokonanej diagnozy problemów i potrzeb wynika, iż jest to bezwzględnie konieczne do zrealizowania w ramach danej lokalnej społeczności

²⁷ W ramach działań wspierających opiekunów faktycznych w opiece nad osobami niesamodzielnymi możliwe jest kształcenie, w tym szkolenie i zajęcia praktyczne oraz wymiana doświadczeń dla opiekunów faktycznych, zwiększających ich umiejętności w zakresie opieki nad osobami niesamodzielnymi, poradnictwo, w tym psychologiczne oraz pomoc w uzyskaniu informacji umożliwiających poruszanie się po różnych systemach wsparcia, z których korzystanie jest niezbędne dla sprawowania wysokiej opieki i ociążenia opiekunów faktycznych, a także sfinansowanie usługi asystenckiej lub usługi opiekuńczej w celu umożliwienia opiekunom faktycznym funkcjonowania społecznego, zawodowego lub edukacyjnego.

Maksymalny % poziom dofinansowania UE wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu 95%. Sposób finansowania: *Projekty konkursowe.*

PRZEDSIĘWZIĘCIA 4.3.2. FUNKCJONOWANIE LGD

Cel ogólny 4. Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego

Cel szczegółowy 4.3. Poprawa jakości usług społecznych

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego. Adresatami wsparcia będzie społeczność lokalna zamieszkująca obszary objęte realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie funkcjonowania biura LGD przez cały okres realizacji LSR oraz finansowanie szkoleń dla pracowników i organów LGD.**

PRZEDSIĘWZIĘCIA 4.3.3. ANIMACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Cel ogólny 4. Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego

Cel szczegółowy 4.3. Poprawa jakości usług społecznych

Przedsięwzięcie będzie finansowane z RPOWP 2014-2020, Działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego. Adresatami wsparcia będzie społeczność lokalna zamieszkująca obszary objęte realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. **W ramach przedsięwzięcia planuje się zapewnienie usług doradczych dla potencjalnych beneficjentów wsparcia w ramach LSR oraz organizację spotkań informacyjno – konsultacyjnych dotyczących realizacji LSR. finansowanie szkoleń dla pracowników i organów LGD.**

Przyjęte przedsięwzięcia LSR stanowią sekwencję interwencji planowanych do przeprowadzenia w ramach realizacji LSR. W sposób szczególny można wskazać na etapowość i sekwencyjność projektów przewidzianych do realizacji w przedsięwzięciu. Produktem przedsięwzięć będą szkolenia podnoszące kompetencje zawodowe i dające nowe umiejętności zawodowe i społeczne, doradztwo z zakresu tworzenia i wdrażanie społecznych projektów nakierowanych na kultywowanie wartości środowiska przyrodniczego. Osoby przeszkolone będą następnie mogły zdecydować się na podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności gospodarczej. W ramach przedsięwzięcia **NOWE INNOWACYJNE ŹRÓDŁA DOCHODU** planuje się zakładanie firm w branżach szczególnie istotnych dla obszaru. Przewiduje się preferencję dla operacji innowacyjnych i tworzących nowe miejsca pracy poza wymagane minimum w przepisach prawa szczegółowo regulujących zasady udzielania wsparcia. W tym obszarze LSR oferować będzie wsparcie w ramach przedsięwzięcia **WSPARCIE NA RZECZ ZATRUDNIENIA I ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**. Wsparciem funkcjonujących przedsiębiorstw na obszarze LSR będą projekty infrastrukturalne i nie tylko wykorzystujące komercyjnie potencjał przyrodniczy obszaru LSR w ramach przedsięwzięcia **NOWE INNOWACYJNE ŹRÓDŁA DOCHODU** gdzie oferowane będzie wsparcie na rozwój MSP. Wsparciem dla MSP będą następnie projekty promocyjne realizowane w ramach przedsięwzięcia **PROMOCJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA LOKALNEGO**. Beneficjenci projektów realizowanych w ramach LSR będą korzystać następnie

²⁸ Wsparcie usług asystenckich prowadzi każdorazowo do zwiększenia liczby miejsc świadczenia usług asystenckich prowadzonych przez danego beneficjenta w stosunku do danych z roku poprzedzającego rok rozpoczęcia realizacji projektu. Liczba miejsc świadczenia usług asystenckich jest zwiększana wyłącznie w ramach usług świadczonych w lokalnej społeczności lub w celu umożliwienia osobom przebywającym w opiece instytucjonalnej, tj. w placówkach opiekuńczo-pobytowych, przejście do usług świadczonych w lokalnej społeczności. Wsparcie dla usług asystenckich odbywa się poprzez zwiększenie liczby asystentów funkcjonujących w ramach nowych podmiotów lub podmiotów istniejących, z zastrzeżeniem o którym mowa powyżej.

z infrastruktury technicznej i społecznej sfinansowanej w ramach przedsięwzięcia ODNOWA WSI I MIAST, NOWA INFRASTRUKTURA NA TERENIE LSR oraz REWITALIZACJA. Infrastruktura zrealizowana w ramach środków LSR będzie wykorzystywana następnie do realizacji operacji przewidzianych w przedsięwzięciach: USŁUGI EDUKACYJNE oraz USŁUGI SPOŁECZNE. Podkreślenia wymaga, że w ramach działań informacyjnych i promocyjnych LGD Planu Komunikacji zaplanowano informowanie o efektach zrealizowanych projektów (dobre przykłady), co zapewni konieczną wymianę informacji w celu skorzystania z efektów zrealizowanych uprzednio operacji przez inną grupę docelową lub innego wnioskodawcę. Zapewniony zostanie tym samym efekt rozlewania (ang. *spill-over*) funduszy publicznych²⁹. **LGD przewidziało liczne cele szczegółowe odnoszące się do różnych metod i zaangażowaniem różnych sektorów i partnerów.** Przykładem takiego przedsięwzięcia jest WSPARCIE NA RZECZ ZATRUDNIENIA I ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI skierowane do osób bezrobotnych które następnie będą korzystać z wsparcia w ramach przedsięwzięcia USŁUGI SPOŁECZNE gdzie realizowane będą usługi aktywnej integracji, obejmującej aktywną integrację społeczną i zawodową. Celem projektów realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia będzie podniesienie kapitału społecznego poprzez wspieranie partnerstw w działaniach aktywizujących przedsiębiorczość lokalną i rozwój mikroprzedsiębiorstw. Prowadzone będą działania zorientowane na zwiększenie aktywności sektora społecznego w społeczności lokalnej (szkolenia, warsztaty, wizyty studyjne, spotkania informacyjne. Projekty realizowane w ramach LSR zapewnią integrację osób młodych i starszych z obszaru poprzez realizację wspólnych przedsięwzięć również w ramach PROMOCJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA LOKALNEGO. Celem realizowanych działań odnoszących się do różnych sektorów i partnerów będzie podniesienie aktywności gospodarczej i rozwoju mikroprzedsiębiorstw na terenie LGD. Realizacja operacji wspartych w ramach tego celu zapewni **integrację sektora gospodarczego i sektora społecznego oraz podmiotów publicznych.** Produktem tych operacji będą właśnie materiały, które pozwolą dotrzeć z informacją do różnych odbiorców i grup społecznych oraz sektorów. Realizacja celu integrować będzie branże gospodarcze związane z wykorzystaniem turystycznym i okołoturystycznym obszaru tj. gastronomia, udzielanie noclegów, drobne usługi okołoturystyczne.

Każdy z rodzajów wskaźników produktu, rezultatu oraz oddziaływania odpowiada bezpośrednio przyjętym celom szczegółowym oraz ogólnym. Wskaźniki spełniają kryteria S.M.A.R.T., tj., kryteria *Trafności, Adekwatności, Spójności, Użyteczności oraz Efektywności.* Wskaźniki produktu mierzą fizyczne efekty (produkty usług) będące wynikiem pojedynczych operacji składających się na przedsięwzięcia. Wskaźnik produktu został skonstruowany w taki sposób, aby dawał wprost informację o postępach w realizacji przedsięwzięć. Wskaźniki oddziaływania służą ocenie osiągnięcia celów ogólnych strategii. Wskaźniki te dobrane zostały w taki sposób, aby określały zmiany w środowisku makroekonomicznym i makrosołecznym LGD. Wskaźniki oddziaływania mierzą konsekwencje poszczególnych operacji wykraczając poza bezpośrednie, natychmiastowe efekty dotyczące bezpośrednich beneficjentów oraz adresatów znajdujących się w otoczeniu. W tabelach wskazano mierzalne, przejrzyste wskaźniki. Do każdego wskaźnika są podane źródła danych i okresy pomiaru, wartość bazowa oraz termin osiągnięcia wartości docelowych. W Regulaminie biura LGD zapewniono mechanizmy właściwej kontroli jakości danych i walidacji statystycznej wskaźników w okresie wdrożenia LSR. Informacje na potrzeby systemu monitoringu wskaźników pozyskane zostaną z kilku źródeł. W przypadku wskaźników oddziaływania ze statystyk publicznych, ogólnodostępnych, czyli z danych GUS. Informacje do kontrolowania postępu w przypadku wskaźników produktu pozyskiwane będą bezpośrednio od beneficjentów wspartych w wyniku realizacji LSR. Beneficjenci w umowach zawieranych z LGD zobowiązani zostaną do sprawozdawania stopnia osiągniętych przez nich wskaźników. Niektóre z zebranych przez LGD informacji będą wymagały przetworzenia w celu określenia wartości wskaźników. Wskaźniki oddziaływania będą wyliczane corocznie przez biuro LGD na podstawie danych GUS za dany rok. Dane do wskaźników produktu pozyskiwane będą od beneficjentów, którzy zobowiązani zostaną umową do systematycznej sprawozdawczości z osiągniętych wskaźników obowiązkowych. W ramach biura LGD prowadzona będzie sprawozdawczość rzeczowa i finansowa oraz monitoring. Postęp osiągania wartości wskaźników przedstawiany będzie w rocznych sprawozdaniach zamieszczanych do

²⁹ Por. Efekt rozlewania się (ang. *spill-over*) oznacza dyfuzję czy też rozprzestrzenianie się działań podjętych w pewnej sferze lub na pewnym obszarze na kolejne sfery i obszary. Podejście to jest pochodną filozofii zaproponowanej przez J. Monneta, który opowiadał się za stopniowym przechodzeniem do kolejnych etapów współpracy opartej na wcześniejszych osiągnięciach.

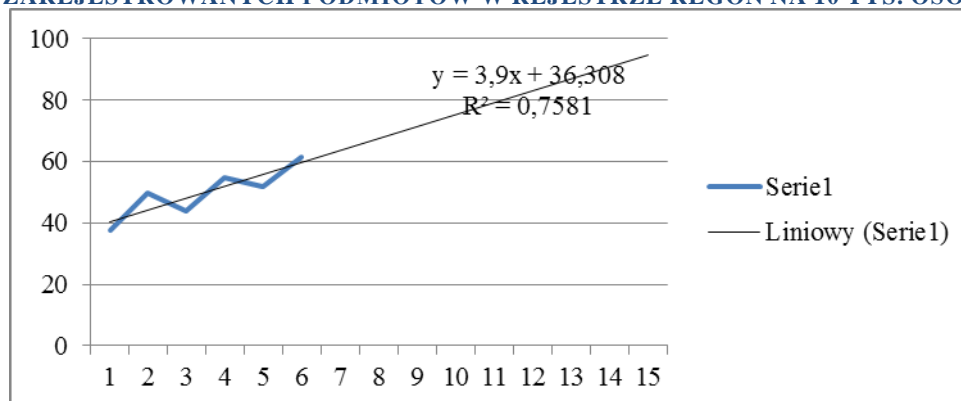

publicznej informacji. Do szacowania wskaźników LSR wykorzystano – tam gdzie było to możliwe – doświadczenia poprzednich okresów programowania funduszy UE, szczególnie LSR z poprzedniego okresu programowania 2007-2013.

Stan początkowy wskaźników oddziaływania określony został w sposób adekwatny do tego, jak będzie robiło to biuro LGD, czyli został zaczerpnięty z danych GUS. Szacowania wartości docelowej dokonano w oparciu o dane dostępne w zasobach statystyki publicznej, wykorzystując do tego celu metodę przedłużenia trendu logarytmicznego. Wskaźniki produktu z założenia mają przyjętą wartość zero, jednak beneficjent będzie zobowiązany do określenia wartości wskaźnika istniejącego w chwili rozpoczęcia projektu. Wartość docelowa wskaźników oddziaływania oszacowana została poprzez zastosowanie modelowania statystyczno-matematycznego z uwzględnieniem poziomu alokacji na realizację LSR. **Modelowanie matematyczno-statystyczne umożliwiło oszacowanie wartości docelowej wskaźników oddziaływania:**

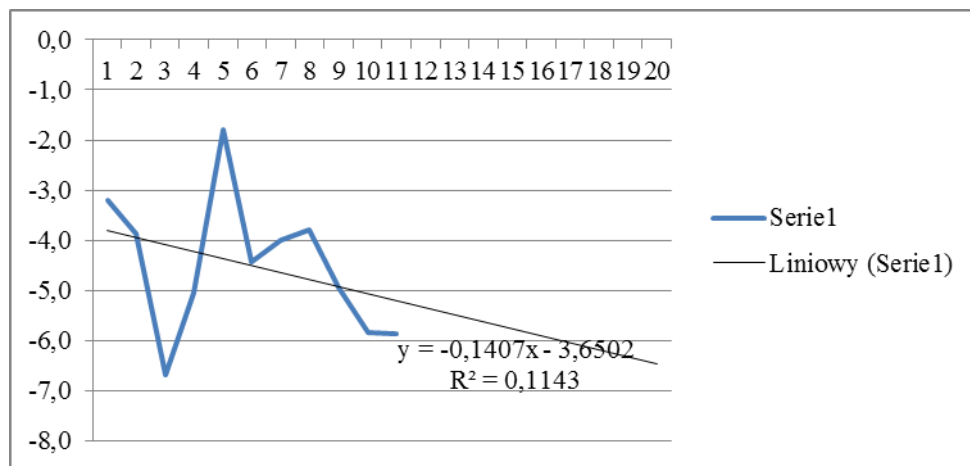
- dla celu ogólnego 1 LSR Wskaźnik przedsiębiorczości, Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców. Wartość wskaźnika wyliczona na podstawie modelowania matematyczno-statystycznego to 91. Ze względu na wartość wsparcia z LSR zakłada się, że wartość docelowa wskaźnika będzie wyższa i wyniesie 100.
- dla celu ogólnego 2. LSR oraz celu ogólnego 3 LSR. wskaźnik salda migracji. Saldo migracji na 1000 osób wartość wskaźnika wyliczona na podstawie modelowania matematyczno-statystycznego to -6. Wartość ta zostanie przyjęta na poziomie -2, ze względu na oddziaływanie LSR.
- dla celu ogólnego 4 LSR wskaźnik Odsetek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, wartość wskaźnika wyniesie 10%, bowiem o 5,92% zmianie ulegnie zmniejszeniu wartość wskaźnika.

WYKRES 10 METODOLOGIA SZACOWANIA WSKAŹNIKA ODDZIAŁYWANIA LICZBA NOWO ZAREJESTROWANYCH PODMIOTÓW W REJESTRZE REGON NA 10 TYS. OSÓB

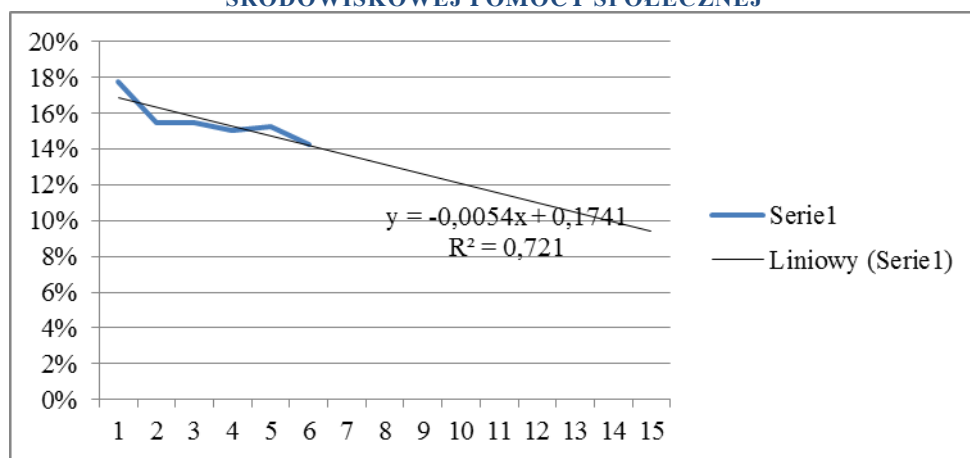
Źródło: opracowanie własne

WYKRES 11 METODOLOGIA SZACOWANIA WSKAŹNIKA ODDZIAŁYWANIA SALDO MIGRACJI NA 1000 OSÓB

Źródło: Opracowanie własne

WYKRES 12 METODOLOGIA SZACOWANIA WSKAŹNIKA ODSETEK OSÓB KORZYSTAJĄCYCH ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ

Źródło: Opracowanie własne

1.0	CEL OGÓLNY 1	POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI LOKALNEJ GOSPODARKI I TWORZENIE MIEJSC PRACY						
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców						
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
w1.0	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	szt.	62	100	GUS			
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
w1.1	Liczba utworzonych lub utrzymanych miejsc pracy (ogółem)	szt.	0	36	Sprawozdania końcowe beneficjentów			
				Wskaźniki produktu				
Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji	Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/sposób pomiaru	
					Początkowa 2013 rok	Końcowa 2023 rok		
1.1.1.	NOWE INNOWACYJNE ŹRÓDŁA DOCHODU	Mieszkańcy obszaru LSR, MSP, grupy defaworyzowane	KONKURS	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa (w tym grupy defaworyzowane)	szt.	0	44 (w tym 8 w ramach dodatkowych środków)	Sprawozdania końcowe beneficjentów
				Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	0	9 (w tym 1 w ramach dodatkowych środków)	Sprawozdania końcowe beneficjentów
SUMA ŚRODKÓW NA CEL 1. LSR			3 660 000 zł					
2.0	CEL OGÓLNY 2	POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW						
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Rozbudowa i modernizacja infrastruktury publicznej dla poprawy jakości życia mieszkańców						

2.2		Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych						
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	<i>Stan początkowy 2013 rok</i>	<i>Plan 2023 rok</i>	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>		
w2.0	Saldo migracji na 1000 osób		Saldo migracji wewnętrznych/1000 mieszkańców	-6	-2	Opracowanie własne na podstawie GUS		
		<i>Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych</i>	<i>Jednostka miary</i>	<i>Stan początkowy 2013 rok</i>	<i>Plan 2023 rok</i>	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>		
w2.1	Osoby korzystające z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, kulturalnej		os.	0	30 000	Sprawozdania końcowe beneficjentów		
w2.2.1	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty		os.	0	30 000	Sprawozdania końcowe beneficjentów		
w2.2.1	Liczba uczestników wydarzeń służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji obszaru LSR lub produktów i usług lokalnych		os.	0	20 000	Sprawozdania końcowe beneficjentów		
				Wskaźniki produktu				
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						Początkowa 2013 rok	Końcowa 2023 rok	
2.1.1.	ODNOWA WSI I MIAST	Mieszkańcy obszaru LSR	<i>KONKURS</i>	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej	szt.	0	30	Sprawozdania końcowe beneficjentów
2.2.1.	PROMOCJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA LOKALNEGO	Mieszkańcy obszaru LSR NGO, partnerzy społeczni	<i>KONKURS</i>	Liczba operacji obejmujących remont lub wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury (zachowanie	szt.	0	8	Sprawozdania końcowe beneficjentów

				dziedzictwa lokalnego).				
			<i>KONKURS</i>	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	szt.	0	8	Sprawozdania końcowe beneficjentów
			<i>PROJEKTY WSPÓŁPRACY</i>	Liczba wydarzeń służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji obszaru LSR lub produktów i usług lokalnych	szt.	0	16	Sprawozdania końcowe beneficjentów
				Liczba zrealizowanych projektów współpracy, w tym współpracy międzynarodowej	szt.	0	3	Dane własne LGD
SUMA ŚRODKÓW NA CEL 2. LSR				3 300 000 zł				

3.0	CEL OGÓLNY 3	NIWELOWANIE RÓŻNIC W DOSTĘPIE DO USŁUG SPOŁECZNYCH I ZATRUDNIENIA NA OBSZARACH OBJĘTYCH LOKALNĄ STRATEGIĄ ROZWOJU				
3.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Rozwój infrastruktury na obszarach objętych LSR				
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>
w3.0		Saldo migracji na 1000 osób	Saldo migracji wewnętrznych/1000 mieszkańców	-6	-2	Opracowanie własne na podstawie GUS

		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
w3.1.1	Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem		%	15,09	5,92	Opracowanie własne na podstawie GUS		
w3.1.2.	Liczba osób korzystająca z wspartych obiektów/przestrzeni na zrewitalizowanych obszarach		os.	0	25 000	Badania własne LGD		
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu				
				Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						Początkowa 2013 rok	Końcowa 2023 rok	
3.1.1	INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	Mieszkańcy obszaru LSR, NGO, partnerzy społeczni	<i>KONKURS</i>	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	szt.	0	9 (w tym 2 w ramach dodatkowych środków)	Sprawozdania końcowe beneficjentów
3.1.2.	REWITALIZACJA	Mieszkańcy obszaru LSR	<i>KONKURS</i>	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	ha	0	4,6 (w tym 1 w ramach dodatkowych środków)	Sprawozdania końcowe beneficjentów
SUMA ŚRODKÓW NA CEL 3. LSR				8 397 613 zł				
4.0	CEL OGÓLNY 4	ROZWÓJ REWITALIZACJI SPOŁECZNEJ I KSZTAŁTOWANIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO						
4.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	<i>Niwelowanie różnic w dostępie do zatrudnienia na obszarach objętych LSR</i>						
4.2		<i>Poprawa jakości usług edukacyjnych</i>						
4.3		<i>Poprawa jakości usług społecznych</i>						
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
w4.0.	Odsetek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej		%	15,09	10%	GUS		
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2013 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
w4.1	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z		szt.	0	18	Sprawozdania końcowe beneficjentów		

	EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej							
w4.2	Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują doposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych		szt.	0	7	Sprawozdania końcowe beneficjentów		
w4.2	Liczba dzieci objętych w ramach programu które zwiększyły swoje szanse edukacyjne		os.	0	90	Sprawozdania końcowe beneficjentów		
w4.3.1	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)(C)		os.	0	107	Badanie własne LGD		
w.4.3.3	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD		os.	0	60	Dane własne LGD		
w4.3.3	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych		os.	0	1200	Dane własne LGD		
	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD		os.	0	1080	Dane własne LGD		
Przedsięwzięcia			Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu			Źródło danych/sposób pomiaru
					nazwa	Jednostka miary	Wartość	
			początkowa 2013 rok	końcowa 2023 rok				
4.1.1.	WSPARCIE NA RZECZ ZATRUDNIENIA I ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Mieszkańcy obszaru LSR	<i>KONKURS</i>	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	os.	0	18	Sprawozdania końcowe beneficjentów
4.2.1.	USŁUGI EDUKACYJNE	Mieszkańcy obszaru LSR NGO, partnerzy społeczni		Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej	os.	0	143	Sprawozdania końcowe beneficjentów

		Mieszkańcy obszaru LSR NGO, partnerzy społeczni	<i>KONKURS</i>	Liczba szkół i placówek systemu oświaty wyposażonych w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	szt.	0	7	Sprawozdania końcowe beneficjentów
		NGO, partnerzy społeczni		Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	os.	0	50	Sprawozdania końcowe beneficjentów
		NGO, partnerzy społeczni		Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych lub umiejętności uniwersalnych w programie	os.	0	70	Sprawozdania końcowe beneficjentów
4.3.1.	USŁUGI SPOŁECZNE	Mieszkańcy obszaru LSR NGO, partnerzy społeczni	<i>KONKURS</i>	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	os.	0	350	Dane własne LGD, Sprawozdania końcowe beneficjentów
				Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie	os.	0	79	Sprawozdania końcowe beneficjentów
4.3.2.	FUNKCJONOWANIE LGD	Osoby zaangażowane we wdrażanie	<i>KOSZTY BIEŻĄCE</i>	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	szt.	0	24	Dane własne LGD

		LSR		Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	szt.	0	74	Dane własne LGD
				Liczba miesięcy zapewnionego funkcjonowania biura LGD	m-c	0	90	Dane własne LGD
4.3.3.	ANIMACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ	Mieszkańcy obszaru LSR, Beneficjenci aplikujący o wsparcie w ramach operacji LSR	AKTYWIZACJA	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	szt.	0	200	Dane własne LGD
				Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	szt.	0	70	Dane własne LGD
SUMA ŚRODKÓW NA CEL 4. LSR				8 891 596 zł				

ROZDZIAŁ VI. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

Procedury wyboru i oceny operacji stanowią część Regulaminu Rady. Projekt Regulaminu był konsultowany w ramach LGD, ale również szerzej podczas konsultacji LSR z mieszkańcami obszaru. Podstawowym celem procedur wyboru i oceny jest stworzenie sprawnych mechanizmów oceny i wyboru operacji przez Radę, zgodnych z obowiązującymi przepisami i wykorzystującymi doświadczenia wyniesione z poprzedniego okresu funkcjonowania Rady w ramach PROW 2007-2013. Przyjęte procedury wyboru operacji zakładają, w szczególności:

- wybór operacji przez Radę, której skład odpowiada wymogom trójsektorowości, w składzie jest osoba młoda do 35 roku życia i kobieta,
- zastosowanie mechanizmów gwarantujących utrzymanie zasady parytetów przy wyborze operacji dotyczących sektora publicznego i pojedynczych grup interesu, w tym celu wprowadzono rejestr interesu członków organu decyzyjnego,
- zapewnienie, że wyniki oceny i wyboru operacji przez Radę będą podawane do publicznej wiadomości po zakończeniu pracy Rady,
- zastosowanie mechanizmów gwarantujących wyłączenie członków Rady z oceny operacji w przypadku wystąpienia ich powiązań lub konfliktu interesów z wnioskodawcą zarówno na wniosek członka Rady oraz z uzasadnionych przyczyn na wniosek Przewodniczącego Rady,
- stosowanie transparentnych, obiektywnych, jasnych i nie zmienianych w trakcie naboru kryteriów ocen wniosków,
- umożliwienie wnioskodawcom składanie protestów od decyzji Rady,
- wprowadzenie zasad ustalania przez Radę kwot wsparcia poszczególnych operacji
- określenie wzorów dokumentów np. karta oceny zgodności z Programem, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru.

Procedury wyboru operacji określają poza tym sposób i zasady postępowania Rady na wszystkich etapach oceny zgodności operacji z LSR i PROW 2014-2020 oraz ustalania list operacji wybranych, w tym rozstrzygania o miejscu na liście gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów lub w przypadku wystąpienia znaczącej rozbieżności w wysokości przyznanych punktów. **Interwencja zaplanowana w LSR ze środków EFRR ma charakter uzupełniający do interwencji planowanej do współfinansowania ze środków EFS, tzn. realizuje przede wszystkim cele o charakterze społecznym określone w RPO WP 2014-2020. W kryteriach wyboru operacji premiuje się dodatkowo operacje z EFRR realizujące więcej niż dwa cele o charakterze społecznym określone RPO WP 2014-2020.**

Przyjęte kryteria wyboru operacji promują innowacyjność, tworzenie miejsc pracy, większe od wymaganego zaangażowanie wkładu własnego wnioskodawcy, wpływ operacji na poprawę stanu środowiska oraz realizację celów i wskaźników LSR. **W LSR doprecyzowano pojęcie innowacyjności zdefiniowane w PROW 2014-2020.** Przez innowacyjność będzie rozumiane zastosowanie lub wprowadzenie nowych lub ulepszonych produktów, procesów (technologii), metod organizacji lub marketingu poprzez praktyczne wykorzystanie lokalnych zasobów unikalnych i charakterystycznych na obszarze LSR (przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych). Innowacyjne może być ich nietypowe, niestandardowe wykorzystanie czy promocja.

Punkty przyznawane są poza tym dla operacji zwiększających atrakcyjność turystyczną obszaru, wykorzystujących jego walory przyrodnicze (te zagadnienia, związane z lepszym wykorzystaniem potencjału turystycznego obszaru zostały szczególnie podniesione w diagnozie i analizie SWOT). Pośród lokalnych kryteriów wyboru wprowadzono również Zintegrowanie oraz Partnerstwo stosowane obligatoryjnie dla wszystkich typów operacji. W kryteriach ocen znaczącą liczbę punktów mogą otrzymać wnioski przyczyniające się do osiągnięcia celów LSR, w szczególności finansowanych z EFRR/EFS. Promowane będą wnioski i operacje realizowane w pełni lub częściowo realizowane przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe oraz operacje uzupełniające do interwencji planowanej do współfinansowania ze środków EFS w ramach RPO WP 2014-2020, tzn. realizuje cele o charakterze społecznym określone w RPO WP 2014-2020. Wszystkie kryteria zostały szczegółowo opisane, a na użytek niektórych z nich sformułowane zostały

definicje kluczowych pojęć, np. innowacyjności lub grupy defaworyzowanej. W stosunku do kryteriów obowiązujących w poprzednim okresie programowania znacząco zwiększono udział kryteriów oceniających liczbę utworzonych miejsc pracy i innowacyjność. W Regulaminie Rady opisano procedurę aktualizacji kryteriów wyboru operacji i ich konsultacji z mieszkańcami. Zmiany będą dokonywane na podstawie wniosków członków składanych do Zarządu LGD a także na podstawie wyników ewaluacji LSR dokonywanych zgodnie z przyjętym planem ewaluacji. Regulamin obejmuje również procedurę ogłaszania naboru wniosków. Niezależnie od Regulaminu Rady opracowano procedurę aktualizacji LSR. Na obecnym etapie programowania LSR nie zakłada realizacji projektów grantowych ani projektów własnych. W przypadku jednak ich realizacji LGD przewiduje w ramach projektów własnych LGD większy udział środków własnych niż wynikający z przepisów dotyczących poszczególnych programów.

Na podstawie wstępnych porozumień z innymi lokalnymi grupami działania przewidziana jest realizacja kilku projektów współpracy, które będą kontynuacją dobrej współpracy z poprzedniego okresu programowania. LGD planuje realizację dwóch projektów współpracy, w tym jednego międzynarodowego. Budżet projektów współpracy zakłada proporcjonalny i racjonalny podział wydatków między LGD uczestniczącymi w realizacji projektu współpracy oraz pozostałymi partnerami, o których mowa w art. 44 ust. 2 rozporządzenia nr 1305/2013.

Krajowy projekt współpracy: „Tożsamość kulturowa skarbem Kurpi i Kaszub” o tematyce związanej z tradycjami regionów tj. Kurpi i Kaszub, z gwarą, tradycyjnym jedzeniem i zwyczajami. Partnerami projektu współpracy mają być inne LGD z terenu woj. podlaskiego. **Projekt współpracy będzie realizował cel szczegółowy LSR 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych** oraz dodatkowo cel szczegółowy LSR 1.1. Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców. W ramach projektu planuje się realizację operacji promujących obszar LSR, produkty lokalne pochodzące z obszarów gmin członkowskich LGD partnerów projektu współpracy. Cele szczegółowe projektu obejmować będą zwiększenie świadomości mieszkańców na obszarach LGD biorących udział w projekcie w zakresie wykorzystania lokalnych zasobów – dziedzictwa kulinarnego, gwary. Projekt będzie wykorzystywał zasoby lokalne takie jak: zasoby ludzkie, kulturowe, rolnicze, turystyczne, produkty lokalne. Realizacja projektu współpracy pozwoli na pobudzenie aktywności środowisk lokalnych poprzez: udział mieszkańców w spotkaniach, kiermaszach, w tworzeniu gry plenerowej – geocaching i rozdysponowanie materiałów promocyjnych projektu: broszury, folderu i albumu. **Rezultat: Liczba zrealizowanych projektów współpracy.**

Międzynarodowy projekt współpracy: „Odnawialne Źródła Energii Przyszłością Obszaru Lokalnych Grup Działania. **Projekt współpracy będzie realizował cel szczegółowy LSR 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych** oraz dodatkowo cel szczegółowy LSR 1.1. Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców. Cele projekty współpracy to promocja regionu pod względem wykorzystania potencjału regionu w przedmiocie odnawialnych źródeł energii oraz promocja regionu jako czystego ekologicznie. W ramach projektu planuje się organizację wizyty studyjnej u niemieckiego partnera projektu; organizację konferencji naukowej pt. *Odnawialne Źródła Energii Przyszłością Obszaru Lokalnej Grupy Działania*; przeprowadzenie badania nad potencjalnymi możliwościami promocji OZE na obszarach LSR partnerów projektu współpracy. Zakłada się partnera LGD z Niemiec. **Rezultat: Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzynarodowej.**

Międzynarodowy projekt współpracy: „Produkt lokalny oraz spółdzielczość na obszarach wiejskich – dobre praktyki”. Projekt współpracy będzie cel szczegółowy LSR 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych oraz dodatkowo cel szczegółowy LSR 1.1. Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców. Upowszechnianie wiedzy o produkcji lokalnym, spółdzielczości oraz innych formach współpracy w sektorze rolnym. Przedmiot operacji: Informowanie mieszkańców obszarów wiejskich o możliwościach i zaletach współpracy w sektorze rolnym ze szczególnym uwzględnieniem spółdzielczości i znaczenia produktu lokalnego na przykładach włoskich. Temat operacji: Wspieranie tworzenia sieci współpracy partnerskiej dotyczącej rolnictwa i obszarów wiejskich przez podnoszenie poziomu wiedzy w tym zakresie. Zakłada się partnera LGD z Włoch. **Rezultat: Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzynarodowej.**

ROZDZIAŁ VII. PLAN DZIAŁANIA

Plan działania zakłada realizację LSR w trzech etapach: Etap I – od drugiej połowy 2016 do końca 2018 roku, Etap II – od początku 2019 do końca 2020 roku oraz Etap III – od początku 2021 roku do końca 2023 roku. Podział na poszczególne etapy wynika z wymogów unijnych nowej perspektywy finansowej na lata 2014-2020, wyznaczenie celów pośrednich na 2018 r. i celów końcowych na 2023 r. i powiązanie wyników z finansowymi karami i nagrodami (tzw. ramy wykonania). Szczegółowa informacja o planie działania LSR obejmująca harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników LSR znajduje się w tabeli Plan działania stanowiącej załącznik do LSR. **Etapy wdrożenia LSR finansowych z EFRROW będą podobne co do sposobu, sekwencji i intensywności działań, wzajemnie ze sobą powiązanych. Każdy z tych etapów będzie rozpoczynał się realizacją działań szkoleniowych i doradczych umożliwiających przyszłym wnioskodawcom zdobycie wiedzy niezbędnej do przygotowania dobrych wniosków. Przewiduje się zwiększoną intensywność w I etapie wdrożenia LSR. W kolejnych etapach wydatkowanie środków**

LGD następować będzie sukcesywnie. Harmonogram naboru wniosków będzie uwzględniał gotowość potencjalnych beneficjentów do absorpcji dostępnych środków. Brane pod uwagę będzie dotychczasowe doświadczenie w realizacji projektów o podobnym charakterze oraz możliwości finansowe docelowych beneficjentów. Najlepiej rokującym beneficjentem są jednostki sektora finansów publicznych, i to właśnie do nich zostaną skierowane pierwsze nabory wniosków, jeszcze w II połowie 2016r. Zgodnie z wymaganiami RPOWP 2014-2020 nabory na operacje obejmujące bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej finansowane ze środków EFS rozpoczną się nie wcześniej niż od II kw. 2017 roku. Pozostali beneficjenci, w tym grupy defaworyzowane, objęte zostaną szczególną kampanią informacyjną i doradztwem pracowników LGD. Biorąc pod uwagę doświadczenia poprzedniej perspektywy finansowej, ogromnego wsparcia wymagać będą osoby zamierzające podjąć działalność gospodarczą. Dofinansowanie w postaci premii stanowi nową i bardzo atrakcyjną formę wsparcia, dlatego też nabory wniosków w zakresie operacji polegających na utworzeniu przedsiębiorstwa, zostaną pilotażowo uruchomione równoległe z naborami dla jednostek sektora finansów publicznych. W następnej kolejności będą uruchamiane działania dedykowane pozostałym podmiotom. Nabory wniosków będą prowadzone sukcesywnie, do wyczerpania środków lub osiągnięcia planowanych wskaźników.

ROZDZIAŁ VIII. BUDŻET LSR

W ramach programowania LSR określono planowany budżet na poszczególne zakresy wsparcia tj. realizację LSR, współpracę, koszty bieżące i aktywizację. Kwoty wsparcia finansowego zaplanowane w budżecie LSR nie przekraczają kwot na LSR określonych w załączniku nr 6 do Regulaminu konkursu o wybór LSR, *Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR*. LSR będzie finansowana z dwóch funduszy EFRROW ramach PROW 2014-2020 i EFRR/EFS w ramach RPOWP 2014-2020. Maksymalne kwoty środków przewidziane na poddziałanie 19.2 PROW w odniesieniu do LSR wyniosą 1 500 000 euro/6 000 000 zł wynikające z liczby mieszkańców obszaru LSR (na koniec 2013 roku ludność obszaru LSR wynosiła 48 054 mieszkańców) w przedziale od 40 000 do 49 999. Maksymalna kwota środków działania LEADER przewidziana na poddziałanie 19.3 PROW, która została uwzględniona w LSR na poziomie 5% dostępnych środków na poddziałanie 19.2 PROW 300 000 zł. Na etapie wyboru LSR LGD wnioskuje o wydatkowanie równowartości 2% kwoty przewidzianej na poddziałanie 19.2 PROW, czyli 120 000 zł. Maksymalne kwoty środków przewidziane na operacje w ramach EFRR wyniesie 5 248 509 zł, natomiast na operacje w ramach EFS 6 441 596 zł. LSR będzie strategią wielofundusową, środki budżetu LSR na Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013) oraz Aktywizację (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013) wydatkowane będą w ramach funduszu wiodącego, którego wysokość określona została zgodnie z częścią E załącznika do Regulaminu konkursu „Fundusz wiodący”. Funduszem wiodącym będzie EFS. Maksymalna kwota wsparcia funkcjonowania LGD współfinansowana z funduszu wiodącego, w przypadku LSR współfinansowanej z więcej niż jednego EFSI jest uzależniona od wysokości środków przewidzianych na wsparcie realizacji operacji w ramach LSR zgodnie z progiem kwotowym stanowiącym sumę dostępnych środków na wdrażanie LSR, w maksymalnej wysokości 2 450 000 zł na funkcjonowanie LSR. Na podstawie doświadczeń z okresu programowania 2007-2013 oraz zwiększony zakres obowiązków wynikających przede wszystkim z obsługi Rady LGD ustalono podział środków Koszty bieżące oraz Aktywizacja wskazując 85% środków na koszty bieżące (2 082 500 zł) i 15% środków na działania związane z

aktywizacją LGD (367 500 zł). Szczegółowy podział kwot na poszczególne cele ogólne i cele szczegółowe LSR wynika z analizy SWOT i prowadzonych konsultacji społecznych oraz uwarunkowań prawnych Programów, w ramach których mają być sfinansowane poszczególne operacje. Z uwagi na powyższe uwarunkowania podział % zaplanowanych kwot w podziale na poszczególne cele ogólne i cele szczegółowe LSR przedstawia TABELA MATRYCY LOGICZNEJ POWIĄZAŃ DIAGNOZY OBSZARU I LUDNOŚCI, ANALIZY SWOT ORAZ CELÓW I WSKAŹNIKÓW LSR w Rozdziale V LSR. Cele i wskaźniki.

W związku ze zrealizowaniem zobowiązań określonych w § 8 ust. 3 umowy o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Mlekiem Płynąca” otrzymała dodatkowe środki na wsparcie realizacji operacji w ramach LSR: w ramach PROW 2014-2020 w wysokości 660 000 zł na poddziałanie 19.2 oraz EFRR w wysokości 3 149 104 zł.

ROZDZIAŁ IX. PLAN KOMUNIKACJI

Plan komunikacji znajdujący się w załączniku do LSR posłuży wspieraniu realizacji celów LSR poprzez zachęcenie potencjalnych beneficjentów i mieszkańców obszaru LGD do korzystania ze środków wsparcia na rzecz realizacji lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność lokalną. Działania informacyjno-promocyjne spójne są ze Strategią komunikacji PROW 2014-2020. Celami szczegółowymi Planu komunikacji są:

- 1) Informowanie i wsparcie beneficjentów w zakresie pozyskiwania środków w ramach LSR oraz doradztwo w procesie realizacji projektów
- 2) Integracja i aktywizacja społeczności lokalnej z uwzględnieniem jej trójsektorowości w celu efektywnego wdrożenia LSR
- 3) Budowanie pozytywnego wizerunku LSR wśród mieszkańców obszaru poprzez informowanie ich o możliwościach dofinansowania oraz o już zrealizowanych w ramach lokalnej strategii projektach i bezpośrednich korzyściach wynikających z ich realizacji

Plan komunikacji skierowany jest do wszystkich grup społecznych zamieszkujących obszar LSR. Szczególne narzędzia komunikacji przewidziano dla zidentyfikowanych grup docelowych interwencji, w tym grup defaworyzowanych. Z uwagi na zakładany harmonogram wyboru LSR na okres programowania 2014-2020, w II połowie 2016r. zaplanowano przeprowadzenie kampanii informacyjnej nt. głównych założeń LSR na lata 2014-2020, **w tym szczególnie skierowanej do grup defaworyzowanych, które uzyskają wsparcie w ramach LSR oraz przewidziane są działania służące aktywizacji mieszkańców obszaru LSR i członków LGD.** Na I połowę 2017 r. przewidziano badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy, które będą kontynuowane po kolejnych naborach wniosków. W II połowie 2020 r. planuje się przeprowadzenie kampanii informacyjnej nt. głównych efektów LSR na lata 2014-2020

ROZDZIAŁ X. ZINTEGROWANIE

W ramach procesu programowania LSR analizie poddano mechanizmy i narzędzia służące zapewnianiu koordynacji komplementarności LSR³⁰ z innymi interwencjami finansowanymi w ramach funduszy unijnych oraz innych środków wsparcia zewnętrznego. Wskazano również przykłady celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR komplementarnych z innymi inicjatywami realizowanymi z innych funduszy europejskich, a także zdiagnozowano efekty synergii w poszczególnych obszarach wsparcia. Kwestia komplementarności stanowi jedną z kluczowych zasad realizacji polityki wspólnotowej UE. **Komplementarność LSR będzie realizowana na dwóch etapach, na etapie programowania oraz wdrażania strategii. Na etapie programowania komplementarność została zapewniona przy tworzeniu LSR i określaniu zakresu tematycznego przedsięwzięć.** LSR jest spójna z poszczególnymi dokumentacją strategicznymi dla obszaru działania LGD na poziomie gmin członkowskich LGD, województwa podlaskiego, RPO WP

³⁰ Komplementarność będzie tutaj rozumiana jako wzajemne uzupełnianie się polityk, programów, działań i projektów. Brak komplementarności może powodować nakładanie się interwencji i marnotrawstwo środków publicznych (komplementarność negatywna), natomiast uzupełnianie się interwencji - pozytywny efekt synergii.

2014-2020 oraz dokumentów strategicznych sporządzanych przez instytucje zajmujące się pomocą społeczną i bezrobociem.

TABELA 6 ZGODNOŚĆ CELÓW Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI INNYCH SZCZEBLI

Dokumenty strategiczne dla obszaru LSR	Cele ogólne Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia LGD Kraina Mlekiem Płynąca na lata 2014-2020			
	CEL OGÓLNY 1. Poprawa konkurencyjności lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy (EFROW)	CEL OGÓLNY 2. Poprawa jakości życia mieszkańców (EFROW)	CEL OGÓLNY 3. Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych LSR (EFRR)	CEL OGÓLNY 4. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego (EFS)
Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka	Cel strategiczny 3. Jakość życia	Cel strategiczny 3. Jakość życia	Cel strategiczny 3. Jakość życia
Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego 2014-2020	Oś priorytetowa II: Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa	Oś priorytetowa VIII: Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej	Oś priorytetowa VIII: Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej	Oś priorytetowa IX: Rozwój lokalny
Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Kolneńskiego na lata 2015-2020	Cel strategiczny 2: Rozwój przedsiębiorczości w obszarze powiatu kolneńskiego; Cel strategiczny 1: Zwiększenie aktywności mieszkańców	Cel strategiczny 6: Rozwój infrastruktury turystycznej i agroturystycznej w powiecie kolneńskim	Cel strategiczny 7: Poprawa warunków życia mieszkańców powiatu kolneńskiego	Cel strategiczny 3: Doskonalenie procesu kształcenia zawodowego
Strategia Rozwoju Powiatu Łomżyńskiego do roku 2015	Cel strategiczny nr 3: Powiat łomżyński wspierający lokalną przedsiębiorczość i tworzący warunki do rozwoju gospodarczego zapewniającego miejsca pracy poprzez rozwój i modernizację rolnictwa	Cel strategiczny nr 5: Podniesienie jakości życia mieszkańców	Cel strategiczny nr 5: Podniesienie jakości życia mieszkańców	Cel strategiczny nr 5: Podniesienie jakości życia mieszkańców; Cel strategiczny 6. Kreowanie partnerstwa lokalnego
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Grabowo na lata 2015-2020	Cel strategiczny 2: Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców	Cel strategiczny 2: Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców; Cel strategiczny 3: Podniesienie atrakcyjności turystycznej	Cel strategiczny 1: Poprawa dostępności komunikacyjnej oraz stanu infrastruktury technicznej	Cel strategiczny 2: Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Kolno na lata	Cel strategiczny 1: Poprawa konkurencyjności	Cel strategiczny 3: Rozwój turystyki i ochrona dziedzictwa	Cel strategiczny 4: Poprawa jakości życia mieszkańców;	Cel strategiczny 4: Poprawa jakości życia mieszkańców

2007-2013	gospodarki lokalnej	kulturowego	Cel Strategiczny 2: Rozwój infrastruktury technicznej i poprawa stanu środowiska naturalnego	
Plan Rozwoju Miasta Kolno na lata 2015-2020	Cel szczegółowy nr 2 Rozwój gospodarczy	Cel szczegółowy nr 1 Integracja lokalna	Cel szczegółowy nr 3 Poprawa warunków życia mieszkańców	Cel szczegółowy nr 3 Poprawa warunków życia mieszkańców
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Stawiski	Planowane zadania w obszarze rozwoju społecznego	Planowane zadania w obszarze rozwoju ekologicznego; Planowane zadania w obszarze pozostałych zadań gminy	Planowane zadania w obszarze rozwoju infrastrukturalnego	Planowane zadania w obszarze rozwoju społecznego
Program Rozwoju Lokalnego Gminy Zbójna do 2013 roku	Cel strategiczny 2: Aktywizacja działalności gospodarczej i wielofunkcyjny rozwój gminy-rolnictwo; Cel strategiczny 3: Aktywizacja działalności gospodarczej i wielofunkcyjny rozwój gminy-rozwój turystyki i agroturystyki; Cel strategiczny 4: Aktywizacja działalności gospodarczej i wielofunkcyjny rozwój gminy-rozwój przedsiębiorczości	Cel strategiczny 6: Ochrona i zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego; Cel strategiczny 1: Rozwój infrastruktury technicznej	Cel strategiczny 1: Rozwój infrastruktury technicznej	Cel strategiczny 5: Rozwój zasobów ludzkich oraz pielęgnowanie tradycji w zdrowym, bezpiecznym, wykształconym społeczeństwie
Strategia Rozwoju Gminy Turośl	Cel strategiczny 1: Tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy	Cel strategiczny 5: Wspieranie rozwoju kultury oraz ochrona i racjonalne wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego; Cel strategiczny 6: Promocja walorów i możliwości rozwojowych gminy	Cel strategiczny 2: Utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej	Cel strategiczny 3: Pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Mały Płock na lata 2015-2020	Cel strategiczny 1: Konkurencyjna gospodarka	Cel strategiczny 2: Powiązania krajowe i międzynarodowe; Cel strategiczny 3: Jakość życia	Cel strategiczny 3: Jakość życia	Cel strategiczny 3: Jakość życia
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta i Gminy Nowogród	Cel strategiczny A: Miasto i Gmina Nowogród obszarem rozwoju	Cel strategiczny B. Miasto i Gmina Nowogród centrum rekreacyjno-	Cel strategiczny C. Miasto i Gmina Nowogród sprawnie zarządzanym obszarem	Cel strategiczny B. Miasto i Gmina Nowogród centrum rekreacyjno-

do roku 2015	nowoczesnego rolnictwa i powstającej w jego otoczeniu konkurencyjnej przedsiębiorczości, racjonalnie i efektywnie wykorzystujących lokalne zasoby w celu zapewnienia wielofunkcyjnego rozwoju obszaru oraz wzrostu dochodów ludności i budżetu Gminy	turystycznym o charakterze regionalnym, z atrakcyjną ofertą czerpiącą z bogatej tradycji oraz szerokim dostępem do infrastruktury społecznej życia kulturalnego, edukacji i wszechstronnego rozwoju osobistego mieszkańców	zrównoważonego rozwoju, zapewniającym atrakcyjne warunki życia mieszkańców oraz funkcjonowania podmiotów gospodarczych	turystycznym o charakterze regionalnym, z atrakcyjną ofertą czerpiącą z bogatej tradycji oraz szerokim dostępem do infrastruktury społecznej życia kulturalnego, edukacji i wszechstronnego rozwoju osobistego mieszkańców
---------------------	--	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne

Przywołane tu zapisy jednoznacznie potwierdzają pełną spójność celów zaproponowanych w LSR z wszystkimi analizowanymi programami rozwoju zarówno na szczeblu wojewódzkim jak i lokalnym. Cele szczegółowe w ramach, których realizowane są przedsięwzięcia w sposób spójny i kompleksowy odpowiadają na potrzeby różnych sektorów i partnerów wskazanych w analizie SWOT. Cele realizowane ze środków EFRR mają charakter uzupełniający do interwencji planowanej do współfinansowania ze środków EFS, tzn. realizują przede wszystkim cele o charakterze społecznym określone w RPO WP 2014-2020³¹.

Na etapie programowania LSR stwierdzono występowanie komplementarności międzyprogramowej z programami finansowanymi ze środków UE: PROW 2014-2020, RPO WP 2014-2020, PO WER 2014-2020 oraz ze środków krajowych: PFRON, Programy MKiDN, FIO 2014-2020.

Specyfiką beneficjentów operacji dostępnych w ramach *Celu 1. LSR Rozwój przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej mieszkańców* będzie możliwość wsparcia z innych osi priorytetowych PROW 2014-2020 mających na celu podniesienie przedsiębiorczości mieszkańców terenów wiejskich oferowanych przez ARiMR. Wysokie premie mogą uzyskać rozpoczynający działalność pozarolniczą, rozwijający usługi rolnicze, stawiający na przetwórstwo i marketing produktów rolniczych. Środki te będą komplementarne z przewidzianym w LSR działaniem *Premia na rozpoczęcie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich*.

W ramach RPO WP 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA II: PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA, Priorytet Inwestycyjny 8i. Dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia.

³¹ W RPO WP 2014-2020 określone zostały poniższe cele o charakterze społecznym:

- 1) Zapewnienie alternatywnych źródeł dochodów dla mieszkańców gmin, których rozwój uwarunkowany jest siecią Natura 2000,
- 2) Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia
- 3) Tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozwój przedsiębiorczości
- 4) Ułatwienie godzenia życia zawodowego i prywatnego
- 5) Podniesienie kwalifikacji, kompetencji i umiejętności osób pracujących oraz ich dostosowanie do potrzeb regionalnej gospodarki
- 6) Przedłużenie wieku aktywności zawodowej
- 7) Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej
- 8) Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia ogólnego ukierunkowanej na rozwój kompetencji kluczowych
- 9) Popularyzacja i podniesienie jakości oferty kształcenia ustawicznego oraz dostosowanie go do potrzeb rynku pracy
- 10) Wzrost jakości i efektywności szkolnictwa zawodowego dostosowanego do potrzeb regionalnego i lokalnych rynków pracy we współpracy z pracodawcami i przedsiębiorcami
- 11) Poprawa integracji społecznej osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym
- 12) Poprawa dostępu do wysokiej jakości usług społecznych
- 13) Ułatwienie dostępu do zatrudnienia osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym
- 14) Poprawa dobrobytu społeczności lokalnych poprzez wzmocnienie kapitału społecznego i zwiększenie zaangażowania w rozwój lokalny.

oraz wspieranie mobilności pracowników. Efektem realizacji wsparcia w ramach RPO WP 2014-2020 w ramach ww. priorytetu inwestycyjnego będzie podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia, co jest spójne z działaniami w obszarze przedsiębiorczości. Inwestycje finansowane mogą być również w ramach Działania 8.6 Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego. Wsparcie w ramach PI 9d realizowane będzie poprzez instrument terytorialny RLKS, który ułatwi społecznościom lokalnym inicjowanie i realizację działań rozwojowych w formule partycypacyjnej, przy współdziałaniu lokalnych partnerów publicznych, społeczno-gospodarczych i mieszkańców danego obszaru. Pozwoli to uzyskać bardziej skoncentrowane i trwałe efekty, dzięki współodpowiedzialności lokalnych społeczności. Realizacja RLKS może się przyczyniać do realizacji różnych celów tematycznych, w zależności od zakresu poszczególnych Lokalnych Strategii Rozwoju.

Działania na rzecz rewitalizacji społecznej i wzmocnienia kapitału społecznego w ramach PI 9.1 realizować mogą Lokalne Grupy Działania i inne podmioty z obszaru LSR. Adresatami wsparcia będzie społeczność lokalna zamieszkująca obszary objęte realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju. W ramach RPO WP 2014-2020 możliwa będzie realizacja projektów w ramach:

- Osi I Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności gospodarki regionu - firmy mogą liczyć na dofinansowanie inwestycji. Przy czym, jeśli chodzi o działalność produkcyjną, przewidziane są dotacje, natomiast na rozwój usług i technologii informacyjno-komunikacyjnych - pożyczki.
- Osi II Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa – wsparcie na aktywizację osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo, od 30. roku życia.
- Osi III Kompetencje i kwalifikacje – można będzie uzyskać wsparcie na poprawę jakości kształcenia w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Przewidziana jest również pomoc na doksztalcanie kadry pedagogicznej. Osobne działanie jest skierowane do szkół zawodowych, na ich dostosowanie do potrzeb regionalnego rynku pracy.
- Osi V Gospodarka niskoemisyjna – działania skierowane na wspieranie lokalnej produkcji energii, czyli właśnie owej rewolucji energetycznej. Będzie można uzyskać dotacje na inwestycje z zakresu wytwarzania energii opartej na odnawialnych źródłach. Rozwinie się przemysł i usługi, związane z wytwarzaniem i obsługą urządzeń oraz instalacji energetycznych.
- Osi VI Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami – można uzyskać wsparcie na kompleksowe inwestycje w zakresie gospodarowania odpadami. Obejmować one mają: selektywną zbiórkę odpadów, transport, instalacje do odzysku i recyklingu odpadów.
- Osi VII Poprawa spójności społecznej – celem tej osi będzie aktywna integracja osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem - poprzez podjęcie pracy, kształcenia. Grupą, która może tu również liczyć na wsparcie, są osoby niepełnosprawne, które na rynku pracy napotykają dodatkowo na brak akceptacji społecznej. Pomoc będą im oferowały różne instytucje pomocy społecznej, organizacje pozarządowe, samorządy, urzędy pracy. Kolejną formą wsparcia będzie np. tworzenie przedsiębiorstw społecznych.
- Osi VIII Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej – inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, zwłaszcza przedszkoli i szkół zawodowych. Ale muszą one wynikać z przyjętych rozwiązań w zakresie poprawy jakości kształcenia.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie daje możliwość wsparcia inwestycji realizowanych przez JST. Inwestycje te dotyczą ochrony wód, gospodarki wodnej, czyli budowy urządzeń hydrotechnicznych, poprawy jakości wody pitnej oraz ochrony atmosfery, czyli ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza, wspierania instalacji OZE, termomodernizacji. Również ochrona ziemi, czyli budowa instalacji zagospodarowania odpadów, edukacja ekologiczna podnosząca świadomość ekologiczną społeczeństwa oraz ochrona przyrody.

Realizacja działań komplementarnych do działań realizowanych w ramach *celu ogólnego LSR 1*. przyczyni się do wzrostu kompetencji społecznych, zawodowych, samodzielności i samoorganizacji ww. grup społecznych. Operacje realizowane ze środków będących w dyspozycji LGD będą również komplementarne do wsparcia dostępnego ze

środków unijnych PO WER 2014-2020, w szczególności wsparcia indywidualnej i kompleksowej aktywizacji zawodowo-edukacyjnej osób młodych (bezrobotnych, biernych zawodowo oraz poszukujących pracy, w tym w szczególności osób niezarejestrowanych w urzędzie pracy).

Komplementarność LSR na etapie wdrażania przyczyni się do rozwoju gmin członkowskich oraz organizacji pozarządowych, które są grupami docelowymi działań w *Celu ogólnym LSR 2. Wykorzystanie lokalnego potencjału dla poprawy jakości życia mieszkańców*. Beneficjenci realizujący operacje w ramach LSR będą mogli pozyskać komplementarne środki wsparcia na działania infrastrukturalne z PROW 2014-2020, działanie Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich oraz RPO WP 2014-2020, Oś priorytetowa V. Gospodarka niskoemisyjna. Komplementarne wsparcie dla gmin w obszarze dziedzictwa dostępne będzie w PROW 2014-2020 w *działaniu Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich*. Gmina będzie mogła otrzymać pomoc w dwóch obszarach: na *Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej* oraz na *Ochronę zabytków i budownictwa tradycyjnego* - w wysokości maksymalnie do 500 tys. zł na miejscowość. Organizacja pozarządowe realizujące operacje w ramach LSR będą mogły komplementarnie korzystać ze środków PO FIO 2014-2020. Szczególną zaletą FIO jest prefinansowanie realizowanych zadań. Pozwala to projektodawcom, którzy dysponują niewielką ilością środków, na realizację zadania bezpośrednio po rozstrzygnięciu konkursu, bez potrzeby uprzedniego tworzenia rezerw finansowych. W ramach każdego z priorytetów możliwa jest realizacja projektów w obszarze zarządzania dziedzictwem kulturowym, polityki społecznej czy aktywizacji mieszkańców.

Efekty dotychczas podejmowanych przedsięwzięć już są pozytywnie oceniane przez JST oraz organizacje pozarządowe realizujące projekty w okresie programowania 2007-2013. LGD będzie kontynuować realizowane działania w okresie 2007-2013 poprzez pobudzanie i wspieranie nie tylko inicjatyw obywatelskich, ale przede wszystkim te związane z działalnością gospodarczą, rozwojem infrastruktury i tworzeniem miejsc pracy. Łagodzenie skutków bezrobocia oraz wspomaganie tworzenia miejsc pracy i aktywności zawodowej jest nierozdzielnie związane z realizacją LSR. Wspieranie działań PUP uznawane będzie za jedno z podstawowych elementów działania w ramach Planu Komunikacji LSR skierowane do osób w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy. W ten sposób szczególnie przekazywana będzie informacja o naborach tematycznych w obszarze promocji i rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR.

Komplementarność i zintegrowanie z projektami finansowanymi z innych programów zostanie zapewniona na etapie wyboru projektów. Jednym z kryteriów wyboru projektów będzie komplementarność międzyprogramowa i przyznawane będą dodatkowe punkty za wykazanie tego rodzaju komplementarności.

Istotnym elementem w zakresie zapewniania komplementarności jest jej promowanie oraz zwiększanie świadomości jej wagi wśród wnioskodawców i beneficjentów. W celu zwiększenia efektywności istniejącego systemu instytucjonalnego zapewniono narzędzia wsparcia komplementarności i zintegrowania na etapie wdrożenia LSR. W zakresie kompetencji pracowników biura LGD odpowiedzialnych za doradztwo wprowadzono zakres planowania, stosowania i zapewniania komplementarności poszczególnych operacji, które będą mogły uzyskać wsparcie środków dostępnych w LSR. Pracownicy biura LGD będą zbierać i aktualizować informacje o dostępnych środkach pomocowych komplementarnych do LSR w celu zwiększenia efektywności zintegrowania wsparcia. Jednym z zadań biura LGD znajdzie się planowanie i monitorowanie komplementarności działań realizowanych w ramach LSR.

ROZDZIAŁ XI. MONITORING I EWALUACJA

Funkcjonowanie LGD będzie monitorowane i poddawane ewaluacji w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności działań. Ocena realizacji LSR polegać będzie na badaniu przyczyn rozbieżności pomiędzy zaplanowanymi a rzeczywistymi efektami z jednoczesnym płynnym wprowadzaniem zmian, które mają na celu dostosowanie planu do określonych wymagań, zmieniających się potrzeb obszaru LSR i warunków zewnętrznych. Wprowadzenie systemu monitoringu (oraz powiązanego z nim systemu ewaluacji) pozwoli wyeliminować w dużym stopniu problem dezaktualizacji założeń i celów LSR wynikającej ze zmieniających się zmian prawodawstwa oraz innych warunków i okoliczności mogących wpłynąć na zasadność podejmowanych działań przez beneficjentów operacji LSR. Monitoring realizacji i wdrożenia LSR będzie realizowany przez biuro LGD. Ewaluacja natomiast planowana jest do zlecenia na

zewnątrz. Zlecenie ewaluacji „na zewnątrz” nie oznacza wcale, że ewaluatorzy izolują się całkowicie od badanej instytucji, jak to ma miejsce w pozytywistycznym paradygmacie badań naukowych. Dobrą praktyką badań jest ciągły dialog i partycypacyjne podejście w relacji badacze – badani³². W zakresie ewaluacji planuje się badania wykonywane zarówno w jej trakcie (ewaluacje bieżące – on-going, mid-term), jak również po jej formalnym zakończeniu (ex-post).

Przedstawiona w załączniku 2 - *Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu* lista tematów badań ewaluacyjnych może zostać rozszerzona lub zmodyfikowana w razie potrzeby. W ramach zadań ewaluacyjnych wskazano elementy funkcjonowania LGD podlegających ewaluacji, elementy wdrażania LSR podlegających ewaluacji, elementów podlegające monitorowaniu, kryteria, na podstawie których będzie przeprowadzana ewaluacja on going i ex post funkcjonowania LGD i realizacji LSR, określono czas, sposób i okres objętego pomiarem, określono minimalne wartości wskaźników, których nieosiągnięcie oznaczać będzie nieprawidłową realizację LSR lub funkcjonowanie LGD. Plan ewaluacji znajdujący się w Załączniku do LSR posłuży wdrożeniu systematycznych badań realizacji przyjętych celów LSR. Realizacja ewaluacji posłuży do usprawnienia, rozwoju oraz lepszego rozumienia realizowanych przez jednostkę działań. Plan ewaluacji przewiduje realizację Ewaluacji on-going oraz ex-post LSR. Celami szczegółowymi planowanej ewaluacji on-going będą:

- Ocena wyników LSR (tj. produktów i rezultatów) oraz identyfikacja czynników sukcesu lub ryzyk osiągnięcia skwantyfikowanych celów.
- Ocena systemu zarządzania i wdrażania programu – tzn. sprawności przepływu informacji, dokumentów, środków finansowych i realizacji zadań oraz identyfikacja barier prawnych i administracyjnych wdrażania LSR.
- Ocena, czy warunki zewnętrzne wdrażania LSR się zmieniły (np. aktualność programu względem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej, strategii wspólnotowych, polityk krajowych, kontekstu prawnego, diagnozy potrzeb *etc.*) i czy w tym kontekście cele LSR pozostają aktualne.
- Ocena wpływu i użyteczności zakończonych działań, tj. ocena zadań zakończonych w ewaluowanym okresie w ramach poszczególnych celów operacyjnych LSR do 2020 roku.

Ewaluacja ex-post zaplanowana została zgodnie z zasadą n+2, na I kwartał 2023 roku. Celami szczegółowymi planowanej ewaluacji ex-post będą:

- Ocena stopnia osiągnięcia celów szczegółowych;
- Wskazanie stopnia zaspokojenia potrzeb w poszczególnych przedsięwzięciach objętych wsparciem LSR;
- Wskazanie potrzeb, które nadal wymagają wsparcia w poszczególnych celach LSR;
- Ocena stopnia osiągnięcia celu głównego LSR.

ROZDZIAŁ XII. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

Przepisy ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. 2013. 1235 z późn. zm.) określają jakie dokumenty wymagają przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, w przedmiotowej sprawie są to dokumenty określone w art. 46. pkt 1 ustawy. Za pozytywnym rozpatrzeniem wniosku o uzgodnienie o odstąpieniu od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko przemawiają następujące fakty *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku* poddana została procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko z opinią RDOŚ i PWIS; PROW 2014-2020, również został poddany procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko z opiniowaniem przez RDOŚ i PWIS oraz przygotowywana Lokalna Strategia Rozwoju według instrumentu RLKS w okresie programowania 2014-2020, jest uszczegółowieniem powyższych dokumentów dla określonych obszarów. Uszczegółowienie polegało będzie na wskazaniu możliwych do realizacji zadań zgodnie z wytycznymi odnoszącymi się do perspektywy finansowej 2014-2020. Zadania wdrażane zarówno przez beneficjentów jak i samą LGD będą realizowane w sposób taki by nie zagrażały zdrowiu i życiu ludzi oraz środowisku naturalnemu. Nie przewiduje się oddziaływań skumulowanych i transgranicznych. Działania takie jak np. inwestycje infrastrukturalne, modernizacyjne, rewitalizacyjne ze względu na swój charakter, będą obowiązkowo poddane niezbędnym, wymaganym prawem procedurom, np. uzyskanie niezbędnych pozwoleń (na budowę, na

³² J. Górniak, S. Mazur Analiza polityk publicznych i programowanie w obszarze strategii rozwoju, [w:] Górniak J., Mazur S. (red.), Zarządzanie strategiczne rozwojem, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012

wykonanie prac konserwatorskich), w związku z czym inwestycje te będą podlegały procesom uzgadniania z organami uprawnionymi do wydawania takich decyzji/ opinii, co wyeliminuje wystąpienie negatywnego wpływu np. na zachowanie dziedzictwa kulturowego czy na środowisko przyrodnicze. Realizacja niektórych przedsięwzięć (części kierunków wsparcia projektów) wyznaczonych w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju wymagała będzie przeprowadzenia procedury administracyjnej (ooś) zakończonej uzyskaniem decyzji określającej środowiskowe uwarunkowania realizacji przedsięwzięcia. Wobec powyższego można prognozować, iż realizacja projektów, w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, będzie zgodna z obowiązującymi wymogami dotyczącymi ochrony środowiska.

Uznając, że LSR dla obszaru powiatu kolneńskiego i części powiatu łomżyńskiego opracowywana LGD w okresie programowania 2014-2020 będzie stanowić instrument realizacji założeń *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku* poprzez wykorzystanie m.in. środków unijnych oraz, że będzie dotyczyć wyłącznie niewielkich modyfikacji przyjętego już dokumentu, wnoszę o uzgodnienie odstępstwa od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko o czym mowa w art. 48 ww. ustawy. W dniu 3 grudnia 2015 r. uzyskano zgodę RDOŚ pismo znak: WOOŚ.I.410.3.67.2015.AR na odstąpienie od przeprowadzenia OOS dla projektu LSR.

WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY

Zgodnie z oczekiwaniami wskazanymi w *Poradniku w ramach pracy nad LSR* analizie poddana została grupa dokumentów: akty prawne i legislacja unijna i krajowa, dokumenty programowe, dokumenty strategiczne, wytyczne, opracowania naukowe oraz ewaluacje i raporty dotyczące przedmiotu działania LSR i wdrożenia LSR:

Akty prawne:

- 1) Rozporządzenie (WE) 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 320)
- 2) Rozporządzenie (WE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz.U. L 347 z 20.12.2013, str. 487)
- 3) ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U. z 2015 r. poz. 378)
- 4) Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. z 2015 r. poz. 349)
- 5) Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. z 2015 r. poz. 1570)
- 6) Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. z 2015 r. Poz. 1839)
- 7) Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 (Dz.U. poz. 1146 oraz z 2015 r. poz. 378)
- 8) Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240 późn. zm.)
- 9) Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235 ze zm.)

Dokumenty programowe:

- 1) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, decyzja KE z dnia 12 grudnia 2014 r. nr C(2014) 9783
- 2) Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, decyzja KE z dnia 12 lutego 2015 r. nr CCI 2014PL16M2OP010 przyjmująca niektóre elementy programu operacyjnego „Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020” do wsparcia z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” dla regionu podlaskiego w Polsce
- 3) Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr 89/1021/2015 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 27 października 2015 r

Dokumenty strategiczne:

1. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku, Białystok 2013
2. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Kolneńskiego na lata 2015-2020, Kolno 2015
3. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Łomżyńskiego do 2015 roku, Łomża 2003
4. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Grabowo na lata 2015-2020, Grabowo 2015 r.
5. Plan Rozwoju Gminy Kolno na lata 2007-2013, Kolno 2007
6. Plan Rozwoju Miasta Kolno na lata 2015-2020, Kolno 2015
7. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Stawiski, Stawiski 2007
8. Program Rozwoju Lokalnego Gminy Zbójna do 2013 roku, Zbójna 2001
9. Strategia Rozwoju Gminy Turośl, Turośl 2004
10. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Mały Płock na lata 2015-2020, Mały Płock 2015
11. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta i Gminy Nowogród do roku 2015, Nowogród 2002

Wytyczne:

- 1) Wspólne Wytyczne Dyrekcji Generalnych Komisji Europejskiej, AGRI, EMPL, MARE i REGIO, na temat rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Wytyczne dla państw członkowskich i instytucji zarządzających programami. Wytyczne dla beneficjentów, Wersja 2: sierpień 2014
- 2) Zasady realizacji instrumentu Rozwój lokalny kierowany przez społeczność w Polsce, MIR, Warszawa 2014
- 3) Poradnik dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020. Materiał zredagowany w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie wyników prac Zespołu Roboczego ds. Opracowania Zakresu Lokalnych Strategii Rozwoju przy Grupie tematycznej ds. Podejścia Leader, Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane, Warszawa 2015
- 4) Regulamin konkursu na wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, MRiRW, Warszawa 2015

Raporty i analizy własne:

- 1) Badanie ewaluacyjne wdrożenia lokalnej strategii rozwoju i funkcjonowania lokalnej grupy działania fundacja kraina mlekiem płynąca, raport końcowy, STREFAPLUS Warszawa 2015
- 2) Analiza aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych obszaru działania Fundacji „Kraina Mlekiem Płynąca” w kontekście prac przygotowawczych do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2015-2022, STREFAPLUS, Warszawa 2014
- 3) Raport z badania oceny własnej (ewaluacji) wdrożenia LSR i funkcjonowania LGD „Kraina Mlekiem Płynąca”, Michał Marciniak, ekspert ds. funduszy europejskich, Warszawa 2012

- 4) Ubóstwo i marginalizacja społeczna mieszkańców województwa podlaskiego - wielowymiarowa analiza, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku Obserwatorium Integracji Społecznej, Białystok 2013
- 5) Identyfikacja potrzeb i priorytetów osób młodych w zakresie ich aktywizacji edukacyjnej, zawodowej oraz społecznej w województwie podlaskim, Raport z badań, Białystok 2014.
- 6) Raport Osoby niepełnosprawne w województwie podlaskim – edukacja, rynek pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2011

Tak jak wykazano na wstępie, w toku partycypacyjnego procesu tworzenia LSR analizie poddano dokumenty różnego rodzaju: dokumenty programowe i strategiczne, ewaluacje, opracowania, raporty, sprawozdania oraz literaturę fachową. Analiza danych będzie kontynuowana na etapie wdrożenia LSR.

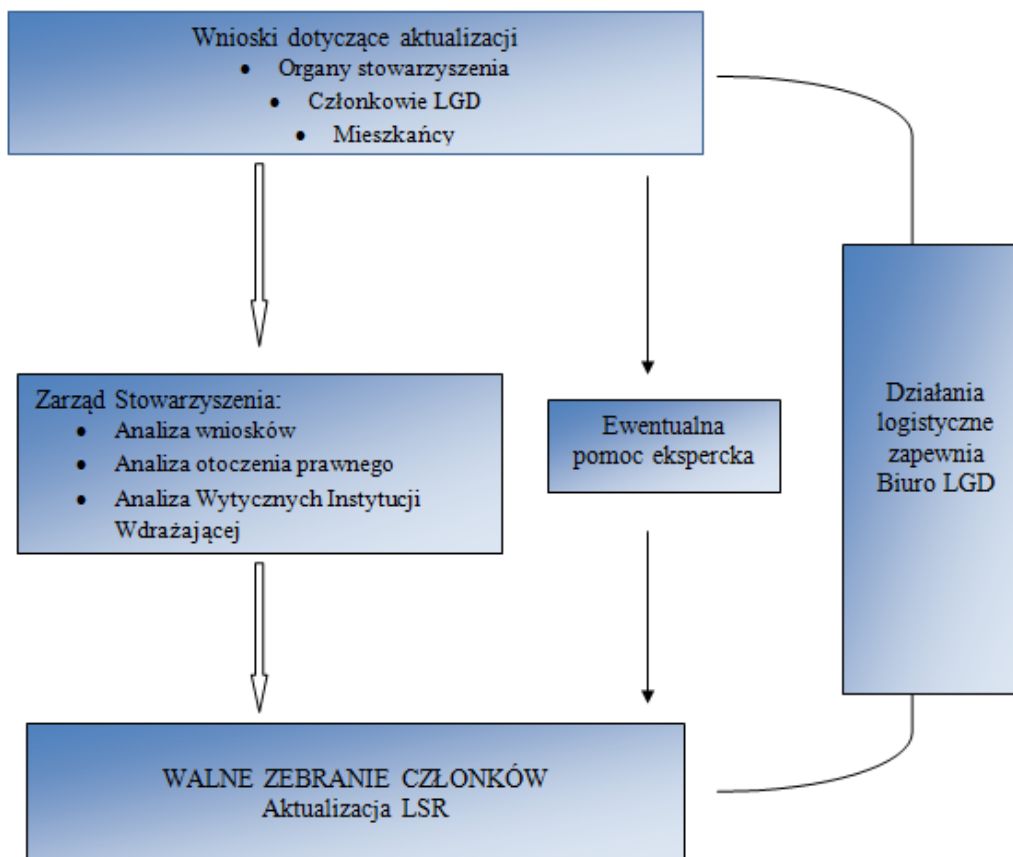
ZAŁĄCZNIK 1 - PROCEDURA AKTUALIZACJI LSR

Celem procedury jest sformalizowanie procesu dokonywania korekt w LSR, by zapewnić jak najszerszy udział partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru oraz dostosowanie zapisów LSR do wymogów prawnych, aktualizacji danych dotyczących obszaru, korekty zapisów wynikająca z ewaluacji. Proces wdrażania i aktualizacji odbywa się z jak najszerszym udziałem partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru. Wszystkie działania LGD dotyczące wdrażania LSR są jawne. LGD monitoruje na bieżąco wdrażanie LSR. Wsparcie administracyjne związane z aktualizacją LSR zapewnia biuro LGD. Niezależnie od działań inicjowanych przez LGD LSR podlega aktualizacji każdorazowo w celu dostosowania do Wytocznych IZ wydawanymi w celu zapewnienia zgodności sposobu realizacji LSR z przepisami UE w zakresie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, a także w celu zapewnienia jednolitego i prawidłowego wykonywania przez LGD zadań związanych z realizacją LSR określonych w tych przepisach oraz w przepisach o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

Wnioski w sprawie zmian zapisów w LSR mogą zgłaszać: członkowie LGD, organy Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru na terenie którego realizowana jest LSR. Zgłaszanie wniosków jest sformalizowane. Przyjmowane jest na formularzu - dostępnym na stronie internetowej oraz w biurze LGD.

Wnioski w sprawie aktualizacji LSR rozpatrywane są przez Zarząd LGD nie później niż w kwartale następującym po kwartale, w którym zostały zgłoszone. Zarząd dokonuje potrzebnych analiz do wprowadzania zmian w LSR. Analizy te wykonywane są na bieżąco w ramach ciągłego monitoringu: analizy zgłaszanych do LGD wniosków, analizy otoczenia prawnego związanego z funkcjonowaniem LGD i wdrażaniem LSR oraz analizy uchwał organów Stowarzyszenia wnioskujących o zmiany, korzystając przy tym w razie szczególnie skomplikowanych spraw z zewnętrznego wsparcia eksperckiego. Zmiana LSR w wyniku procedury aktualizacji LSR odbywa się w trybie określonym w Statucie LGD. Schemat procedury aktualizacji LSR przedstawia poniższy rysunek:

WYKRES 13 SCHEMAT PROCEDURY AKTUALIZACJI LSR

Źródło: Opracowanie własne

ZAŁĄCZNIK 2 - PROCEDURY DOKONYWANIA EWALUACJI I MONITORINGU

Niniejsze procedury wskazują m.in.: elementy funkcjonowania LGD, które będą podlegać ewaluacji, elementy wdrażania LSR, które będą podlegać ewaluacji, elementy, które LGD zamierza monitorować, kryteria, na podstawie których będzie przeprowadzana ewaluacja funkcjonowania LGD i realizacji LSR oraz czas, sposób i okres objęty pomiarem. Plan ewaluacji posłuży wdrożeniu systematycznych badań wartości oraz cech niniejszej LSR z punktu widzenia przyjętych kryteriów. Realizacja ewaluacji posłuży do usprawnienia, rozwoju oraz lepszego rozumienia realizowanych przez jednostkę działań. Głównym celem ewaluacji będzie ocena rzeczywistych i spodziewanych efektów realizacji zaproponowanej interwencji publicznej. Ewaluacja udzieli odpowiedzi na pytanie: czy zaplanowane działania przyniosły efekty? Plan ewaluacyjny zapewni realizację badań, które posłużą podniesieniu jakości i efektywności działań. Plan zakłada realizację dwóch kompleksowych badań ewaluacyjnych: ewaluacji on - going oraz ewaluacji ex-post.

Ewaluacja on - going LSR

Wyniki badania ewaluacyjnego będą miały dostarczyć informacji dotyczących skuteczności, efektywności oraz trwałości produktów i rezultatów realizacji LSR zgodnie z jej założeniami wynikającymi z zapisów przedmiotowego dokumentu z uwzględnieniem optymalności procesu wdrażania Strategii. Biorąc pod uwagę horyzont ewaluowanego dokumentu - rok 2020 – ewaluacja mid-term LSR powinna również pełnić funkcję weryfikacji i aktualizacji zarówno analizy SWOT, celów, zadań, jak i operacjonalizacji celów wraz z propozycją i prognozą mierników ich osiągnięcia na koniec 2020 roku. Zakłada się, że ewaluacja on-going powinna zostać przeprowadzona w połowie perspektywy planistycznej, a zatem w I kwartale 2018 roku. Celami szczegółowymi planowanej ewaluacji on-going będą:

- 1) Ocena wyników LSR (tj. produktów i rezultatów) oraz identyfikacja czynników sukcesu lub ryzyk osiągnięcia skwantyfikowanych celów.
- 2) Ocena systemu zarządzania i wdrażania programu – tzn. sprawności przepływu informacji, dokumentów, środków finansowych i realizacji zadań oraz identyfikacja barier prawnych i administracyjnych wdrażania LSR.
- 3) Ocena, czy warunki zewnętrzne wdrażania Strategii się zmieniły (np. aktualność programu względem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej, strategii wspólnotowych, polityk krajowych, kontekstu prawnego, diagnozy potrzeb *etc.*) i czy w tym kontekście cele Strategii pozostają aktualne.
- 4) Ocena wpływu i użyteczności zakończonych działań, tj. ocena zadań zakończonych w ewaluowanym okresie w ramach poszczególnych celów operacyjnych LSR do 2020 roku.

Analizą objęte zostaną poszczególne części składowe Strategii (problemy, cele, produkty, rezultaty, *etc.*) i powiązania między nimi, a ewaluacja zostanie przeprowadzona w oparciu o następujące kryteria: trafność, spójność, efektywność i użyteczności³³. **Sposób pomiaru i zbierania danych na potrzeby ewaluacji obejmować będzie** analizę dokumentacji monitoringowej, analizę desk research – opracowania naukowe, badawcze, strategie horyzontalne, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej; FGI z osobami zaangażowanymi w realizację strategii; CATI/CAWI z adresatami LSR, matrycę logiczną – obrazującą komplementarność i konflikty pomiędzy poszczególnymi celami i przedsięwzięciami, analiza SWOT, analizę dokumentacji zadań realizowanych w ramach LSR oraz analizę architektury finansowania zadań. Wnioski i opinie wynikające z ewaluacji on-going zostaną uwzględnione w wyniku aktualizacji dokumentu, która powinna zostać przeprowadzona po zakończeniu badania. Sposób realizacji badania najlepiej przedstawić za pomocą tabeli.

³³ trwałość – analiza obejmuje odpowiedniość i aktualność celów Strategii w odniesieniu do zmieniających się potrzeb, spójność – analiza obejmuje analizę powiązań i ocenę spójności pomiędzy poszczególnymi elementami LSR (analiza związków przyczynowo-skutkowych), skuteczność – badanie obejmuje wszystkie elementy LSR – czy w zamierzony sposób prowadzą do osiągnięcia celów, czy przedsięwzięcia przyporządkowane celom operacyjnym w sposób optymalny realizują misję i wizję rozwoju; Ocena skuteczności działań obejmie również analizę tempa wydatkowanych środków, jak również efekty LSR w kontekście osiągnięcia zaplanowanych wartości docelowych, efektywność – analiza dotyczy procesów i efektów w odniesieniu do zaangażowanych środków, użyteczność – ewaluacja pozwoli ocenić, na ile osiągnięte dzięki realizacji LSR efekty odpowiadają rzeczywistym potrzebom czy wyzwaniom społeczno-gospodarczym oraz oceni nieprzewidziane efekty prowadzonych działań

TABELA 7 SPOSÓB REALIZACJI EWALUACJI ON-GOING

CO ZOSTANIE ZBADANE?	KTO JE WYKONA?	JAK ZOSTANIE WYKONANE?	KIEDY?	OCENA	KRYTERIUM BADAWCZE
ANALIZA REALIZACJI STRATEGII W ZAKRESIE CELÓW (W TYM PRZYPISANYCH IM WSKAŹNIKÓW) ORAZ ZADAŃ					
<ul style="list-style-type: none"> • W jakim stopniu cele strategii zostały osiągnięte? • W jakim stopniu realizacja celów strategii przybliżyła LGD do przyjętej wizji rozwoju? • Jak silny wpływ na realizację strategii miały czynniki zewnętrzne? • Jakie były największe sukcesy w realizacji strategii? • Jakie były największe niepowodzenia w realizacji strategii? • Czy podobne lub lepsze rezultaty można było osiągnąć przy wykorzystaniu niższych nakładów finansowych? • Czy cele strategii uwzględniają wykorzystanie obecnych potencjałów rozwojowych LGD? • Czy realizacja strategii spełnia oczekiwania adresatów? • Czy wystąpiły pozytywne efekty uboczne realizacji strategii? • Jak należy przededefiniować cele, programy, zadania strategii tak aby strategia była aktualna w stosunku do zmian sytuacji społeczno-gospodarczej i zmian strategicznych kierunków państwa oraz uwarunkowań wewnętrznych polityki LGD? 	<p>Zewnętrzny niezależny ekspert</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza dokumentacji monitoringowej; • Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, strategie horyzontalne, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej; • FGI z osobami zaangażowanym i w realizację strategii. 	<p>Czas pomiaru: I kwartał 2018 roku Okres objęty pomiarem: od początku wdrażania Strategii do momentu realizacji ewaluacji</p>	<p>Ocena realizacji celów zostanie przeprowadzona w ujęciu ilościowym (stopień osiągnięcia wartości docelowej wskaźnika i w ujęciu jakościowym – wskazanie oddziaływania i wpływu mnożnikowego na poszczególne grupy docelowe). Stopień realizacji celów zostanie zbadany poprzez zestawienie zakładanej i osiągniętej wysokości wskaźników monitorowania. Odpowiedzi na pytania udzielone zostaną również na podstawie badań jakościowych. Bazą do ich sformułowania będzie analiza zmian społeczno-gospodarczych otoczenia LGD, danych finansowych oraz opinii podmiotów zaangażowanych w realizację Strategii.</p>	<p>Skuteczność Efektywność Użyteczność Trafność i spójność</p>

OCENA SYSTEMU WDRAŻANIA STRATEGII

<ul style="list-style-type: none"> • Czy sposób organizacji wdrażania strategii był skuteczny? • W jakim stopniu sposób organizacji wdrażania warunkował realizację celów strategii? • Jakie czynniki instytucjonalne miały wpływ na osiągnięcie celów? • Czy inny sposób organizacji wdrażania pozwoliłby na zwiększenie efektywności procesu realizacji strategii? • Czy inny sposób organizacji wdrażania pozwoliłby na zmniejszenie poniesionych nakładów finansowych na realizację strategii? • Czy sposób organizacji wdrażania umożliwia udział interesariuszy w realizacji celów strategii? • Jakie są ryzyka i bariery dla skutecznej i efektywnej realizacji strategii? 	<p>Zewnętrzny niezależny ekspert</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej; • FGI z osobami zaangażowanym i w realizację strategii. 	<p>Czas pomiaru: I kwartał 2018 roku</p> <p>Okres objęty pomiarem: od początku wdrażania Strategii do momentu realizacji ewaluacji</p>	<p>W ramach odpowiedzi na niniejsze pytania badawcze ocenie podlegać będzie wpływ struktury organizacji wdrażania strategii na osiągnięcie celów (w tym zakładanej wartości docelowej wskaźników). Procesy organizacyjne zostaną ocenione pod kątem ukierunkowania na realizację zadań oraz zoperacjonalizowanych celów (wskaźników). W celu udzielenia odpowiedzi na niniejsze pytanie wykonawca w pierwszej kolejności przeprowadzi analizę słabych stron i zagrożeń obecnego sposobu organizacji wdrażania, w tym:</p> <ol style="list-style-type: none"> luk w zakresie informacji niezbędnych do sprawnego wdrażania strategii, sprawności wymiany informacji między komórkami odpowiedzialnymi za realizację poszczególnych celów strategii, obciążeń administracyjnych (dla pracowników) związanych z procesem realizacji strategii, potencjału instytucjonalnego (ryzyka i bariery dla skutecznej i efektywnej realizacji strategii). 	<p>Skuteczność Efektywność</p>
--	--------------------------------------	--	--	---	------------------------------------

OCENA SYSTEMU MONITORINGU I EWALUACJI STRATEGII

<ul style="list-style-type: none"> • Czy sposób organizacji monitoringu i ewaluacji umożliwia rzetelną ocenę stanu realizacji strategii? • Czy inny sposób organizacji monitoringu umożliwiłby uzyskanie lepszych rezultatów tego procesu? 	<p>Zewnętrzny niezależny ekspert</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, dokumenty strategiczne, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji 	<p>Czas pomiaru: I kwartał 2018 roku</p> <p>Okres objęty pomiarem: od początku wdrażania Strategii do momentu realizacji ewaluacji</p>	<p>Ocenione zostaną:</p> <ol style="list-style-type: none"> stosowane procedury monitoringu, sposoby umożliwiające terminowe dostarczanie odpowiedniego zakresu danych m.in. na użytek sprawozdań rocznych, źródła oraz metody generowania danych oraz sposoby służące zapewnieniu wysokiej jakości pozyskiwanych danych, potrzeby w zakresie dostępu do danych 	<p>Skuteczność Efektywność</p>
--	--------------------------------------	---	--	---	------------------------------------

		społeczno-gospodarczej;			niezbędnych do skutecznej realizacji procesu ewaluacji,
		<ul style="list-style-type: none"> • FGI z osobami zaangażowanymi w realizację strategii. 			<ul style="list-style-type: none"> e) zasoby ludzkie oraz potencjał instytucjonalny komórek zaangażowanych w monitorowanie strategii i jej ewaluację.
OCENA SPOSOBU KOMUNIKACJI STRATEGII					
<ul style="list-style-type: none"> • Czy zastosowane narzędzia, kanały lub sposoby komunikacji sprzyjają upowszechnianiu wiedzy o strategii? • Czy mieszkańcy, przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe i instytucje otoczenia biznesu znają wizję określoną w strategii? • Czy wykorzystanie innych narzędzi, kanałów lub sposobów komunikacji przyniosłoby większe rezultaty? 	Zewnętrzny niezależny ekspert	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza dokumentacji monitoringowej • Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, dokumenty strategiczne, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej; • FGI z osobami zaangażowanymi w realizację strategii; • CATI/CAWI z adresatami LSR 	Czas pomiaru: I kwartał 2018 roku Okres objęty pomiarem: od początku wdrażania Strategii do momentu realizacji ewaluacji	Upowszechnianie wiedzy o strategii będzie oceniane zgodnie z następującymi kryteriami: <ul style="list-style-type: none"> a) znajomość misji, wizji i celów strategicznych w następujących grupach docelowych: opinia publiczna (ogół mieszkańców), przedsiębiorcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, b) jakie są główne kanały odbioru informacji i instrumenty komunikacji na temat wizji LSR określonej w strategii stosowane przez poszczególne grupy, c) na ile w stosowane przez ww. grupy kanały pozyskiwania informacji i instrumenty komunikacji wpisują się działania komunikacyjne podejmowane przez LGD 	Skuteczność Efektywność Użyteczność

Ewaluacja ex-post LSR

Ewaluacja ex-post umożliwi dokonania podsumowania efektów wdrażania LSR. Zbadana zostanie realizacja przyczynowo-skutkowych między podjętą interwencją a efektami wywołanymi przez LSR. Oceniony zostanie stopień, w jakim zrealizowane inwestycje przyczyniły się do osiągnięcia celu głównego oraz celów szczegółowych LSR. Biorąc pod uwagę horyzont ewaluowanego dokumentu – rok 2020 ewaluacja ex-post LSR powinna zostać przeprowadzona dwa lata po zakończeniu interwencji zgodnie z zasadą n+2, czyli w I kwartale 2023 roku. Celami szczegółowymi planowanej ewaluacji ex-post będą:

- 1) Ocena stopnia osiągnięcia celów szczegółowych;
- 2) Wskazanie stopnia zaspokojenia potrzeb w poszczególnych przedsięwzięciach objętych wsparciem LSR;
- 3) Wskazanie potrzeb, które nadal wymagają wsparcia w poszczególnych celach LSR;
- 4) Ocena stopnia osiągnięcia celu głównego LSR.

Ostatecznym efektem badania będzie zestaw wniosków wskazujących potrzeby LGD, które zaspokojono i które nadal pozostały do zaspokojenia w ramach poszczególnych celów. Wnioski będą wskazywać szczegółowo, jakie typy interwencji powinny być priorytetowe w przyszłości, wraz z uzasadnieniem.

Sposób pomiaru i zbierania danych na potrzeby ewaluacji będzie następujący:

- Analiza dokumentacji monitoringowej;
- Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, dokumenty strategiczne, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej;
- FGI z osobami zaangażowanymi w realizację strategii;
- CATI/CAWI z adresatami LSR (mieszkańcy, lokali przedsiębiorcy);
- Matryca logiczna – obrazująca komplementarność i konflikty pomiędzy poszczególnymi celami i przedsięwzięciami;
- Analiza SWOT cech LSR;
- Analiza dokumentacji zadań realizowanych w ramach LSR;
- Analiza architektury finansowania zadań.

Wnioski i opinie wynikające z ewaluacji ex-post zostaną uwzględnione w sporządzaniu strategii na kolejny okres programowania. Sposób realizacji badania najlepiej przedstawić za pomocą tabeli:

TABELA 8 SPOSÓB REALIZACJI EWALUACJI EX-POST

CO ZOSTANIE ZBADANE?	KTO JE WYKONA?	JAK ZOSTANIE WYKONANE?	KIEDY ?	OCENA	KRYTERIUM BADAWCZE
Ocena realizacji celów					
<ul style="list-style-type: none"> W jakim stopniu zostały osiągnięte cele ogólne, szczegółowe oraz wskaźniki w LSR? Jakie problemy utrudniały realizację przedsięwzięć, LSR? Jak kształtuje się poziom realizacji budżetu w podziale na przedsięwzięcia LSR? W jakim stopniu podejmowane przez LGD działania przyczyniły się do jakości i efektywności wdrożonej pomocy (LSR)? Jakie działania zrealizowane przez LGD zapewniły właściwą jakość realizacji LSR? Czy wykorzystano wyniki ewaluacji mid-term? Jeśli tak, w jaki sposób? 	Zewnętrzny niezależny ekspert	<ul style="list-style-type: none"> Analiza dokumentacji monitoringowej; Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, dokumenty strategiczne, metoda ta posłuży ocenie zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej; FGI z osobami zaangażowanymi w realizację strategii; CATI/CAWI z adresatami LSR Matryca logiczna – obrazująca komplementarność i konflikty pomiędzy poszczególnymi celami i przedsięwzięciami; Analiza SWOT cech LSR; Analiza dokumentacji zadań realizowanych w ramach LSR. 	Czas pomiaru: I kwartał 2023 roku Okres objęty pomiarem: od początku wdrażania Strategii do momentu realizacji ewaluacji	Ocenię poddany zostanie stopień realizacji i celów.	Skuteczność Efektywność Trwałość
Ocena rezultatów					
<ul style="list-style-type: none"> Czy wydatkowane środki na wdrożoną pomoc przyczyniły się do osiągnięcia 	Zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> Analiza dokumenta 	Czas pomiaru	Porównane	Efektywność Trwałość

<p>założeń zawartych w LSR i w jakim stopniu wpłynęły na osiągnięte rezultaty?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy możliwe byłoby osiągnięcie rezultatów LSR bez zewnętrznej pomocy finansowej albo przy wykorzystaniu niższych nakładów? • Czy podejmowane działania partnerskie przez LGD wpłynęły na jakość wdrażania LSR, na rozwój obszaru LGD i w jakim stopniu? • Czy beneficjenci/odbiorcy działań są zadowoleni z udzielonej pomocy? Czy udzielona pomoc przyczyniła się do rozwoju podjętych przez nich działań oraz czy spełnia ich oczekiwania? • Czy przekazana pomoc była/jest dla nich użyteczna? • Jak odbiorcy działań oceniają sposób funkcjonowania oraz działalność LGD? • Czy działalność LGD oraz wdrożona pomoc przynoszą długotrwałe efekty? Jakie, w jakim stopniu i dla kogo? • Jak kształtowało się zainteresowanie środowiska lokalnego działaniami podejmowanymi przez LGD? • Czy przyjęty system komunikacji LGD był skuteczny? • Jakiego rodzaju działania partnerskie podjęto? W jakim celu i z jakimi podmiotami? 	<p>niezależny ekspert</p>	<p>cji monitoringowej;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analiza desk research – opracowania naukowe, badawcze, strategie horyzontalne, metoda ta posłuży ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej; • FGI z osobami zaangażowanymi w realizację strategii; • Analiza dokumentacji zadań realizowanych w ramach LSR; • Analiza architektury finansowania zadań. 	<p>: I kwartał 2023 roku</p> <p>Okres objęty pomiarami: od początku wdrażania Strategii do momentu realizacji i ewaluacji</p>	<p>zostaną nakłady do rezultatów w realizowanych przedsięwzięć.</p>	<p>Skuteczność Użyteczność</p>
--	---------------------------	---	---	---	------------------------------------

Plan monitoringu

Monitoring jest procesem systematycznego zbierania i analizowania informacji ilościowych oraz jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji LSR. Monitoring dotyczy kwestii finansowych i rzeczowych, których celem jest uzyskanie informacji zwrotnych na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii, jak również ocena zgodności realizacji operacji z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Elementami podlegające monitoringowi będzie monitoring wydatków środków na poszczególne operacje i działania własne LGD oraz rzeczowa realizacja LSR polegająca na ocenie:

- analizie stopnia osiągnięcia mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników wykonalności celów strategii,
- monitorowaniu operacyjnym na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji,
- wykorzystaniu partycypacyjnych metod ewaluacji (tj. angażowaniu społeczności lokalnej w proces ewaluacji);

Ze względu na specyfikę monitorowanych zagadnień przewiduje się, że sprawozdanie monitoringowe będzie powstawało co roku (w I kwartale roku następnego) i obejmowało będzie każdy pełen rok zaplanowanej interwencji. Plan monitoringu podsumowuje poniższa tabela:

TABELA 9 SPOSÓB REALIZACJI MONITORINGU

Co zostanie zbadane?	Kto je wykona?	Jak zostanie wykonane?	Kiedy?	Ocena
<ul style="list-style-type: none"> • Harmonogram ogłaszania konkursów, • Realizacja budżetu LGD, • Analiza stopnia osiągnięcia wskaźników, • Realizacja założonych operacji, • Ocena wykorzystania partycypacyjnego modelu ewaluacji. 	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	<ul style="list-style-type: none"> • dane zebrane z przeprowadzonych konkursów posłużą ocenie efektywności realizowanych działań bieżących biura LGD 	Na bieżąco, okres obejmie cały pełen rok sprawozdawczy, raport z monitoringu sporządzany będzie w I kwartale każdego roku	<ul style="list-style-type: none"> • zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem, • stopień wykorzystania funduszy, • wysokość zakontraktowanych środków, • stopień realizacji wskaźników.

Źródłem danych na potrzeby monitoringu będą dane pozyskiwane od beneficjentów. W celu zapewnienia dostępu do informacji od beneficjentów, należy zobowiązać ich do podpisania oświadczenia. Proponuje się następujący formularz do zbierania danych od beneficjentów:

**ANKIETA MONITORUJĄCA WDRAŻANIE PROJEKTÓW ZREALIZOWANYCH
W RAMACH LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU**

Beneficjent:	
Nr ewidencyjny wniosku nadany przez LGD:	
Nr ewidencyjny wniosku nadany przez UM:	<i>(proszę uzupełnić zgodnie z umową, wnioskiem o płatność)</i>

Tabela nr 1. (Prosimy o uzupełnienie tabeli zgodnie z danymi zawartymi w umowie przyznania pomocy oraz wniosku o płatność)

Dane dotyczące realizowanego projektu	
Tytuł (wg umowy):	
Cel (wg umowy):	
Data podpisania umowy:	
Data wypłaty środków:	
Wnioskowana kwota:	
koszty całkowite:	
koszty kwalifikowalne:	
koszty niekwalifikowalne:	
Aktualne dane kontaktowe osoby mogącej udzielić informacji o projekcie	
Imię i nazwisko:	
Adres e-mail:	
Telefon/fax:	

Tabela nr 2. (Prosimy o podanie informacji o osiągniętym produkcie i rezultacie oraz o narzędziach ich weryfikacji w odniesieniu do propozycji, które zostały przyporządkowane do projektu zgodnie z przedsięwzięciem i celem szczegółowym LSR)

Aktualizacja celów i wskaźników Lokalnej Strategii Rozwoju			
Produkt projektu		Rezultat projektu	
<u>przyjęty w LSR</u> produkt wg przedsięwzięcia	<u>przyjęty w LSR</u> sposób weryfikacji wskaźnika produktu	<u>przyjęty w LSR</u> rezultat wg celu szczegółowego	<u>przyjęty w LSR</u> sposób weryfikacji wskaźnika rezultatu
<u>osiągnięty</u> produkt	sposób weryfikacji wskaźnika produktu	<u>osiągnięty</u> rezultat	sposób weryfikacji wskaźnika rezultatu
<i>(Prosimy o podanie informacji o osiągniętym produkcie w odniesieniu do w/w propozycji i/lub zaproponowanie innego)</i>	<i>(Prosimy o podanie narzędzi weryfikacji osiągnięcia produktu w odniesieniu do w/w propozycji i/lub zaproponowanie innego)</i>	<i>(Prosimy o podanie informacji o rezultacie w odniesieniu do w/w propozycji i/lub zaproponowanie innego)</i>	<i>(Prosimy o podanie narzędzi weryfikacji osiągnięcia rezultatu w odniesieniu do w/w propozycji i/lub zaproponowanie innego)</i>
Oddziaływanie projektu			
<u>przyjęty w LSR</u> wskaźnik oddziaływania projektu wg celu ogólnego		<u>przyjęty w LSR</u> sposób weryfikacji wskaźnika oddziaływania projektu	
propozycja beneficjenta dot. wskaźnika oddziaływania		propozycja beneficjenta dot. narzędzi pomiaru osiągania wskaźnika oddziaływania	
<i>(Prosimy o podanie propozycji wskaźnika oddziaływania dot. ankietowanego projektu)</i>		<i>(Prosimy o podanie propozycji narzędzi pomiaru wskaźnika oddziaływania dot. ankietowanego projektu)</i>	
miejsowość, data		czytelny podpis osoby do reprezentacji beneficjenta w w/w projekcie	

ZALĄCZNIK 3 - PLAN DZIAŁANIA WSKAZUJĄCY HARMONOGRAM OSIĄGANIA WSKAŹNIKÓW PRODUKTU

CEL OGÓLNY 1 POPRAWA KONKURENCYJN OŚCI LOKALNEJ GOSPODARKI I TWORZENIE MIEJSC PRACY	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Poddział anie/zakr es Program u
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostk ą miary	% realizacj i wskaźni ka narastają co	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacj i wskaźni ka narastają co	Planowan e wsparcie w PLN	Wartość z jednostk ą miary	% realizacj i wskaźni ka narastają co	Planowan e wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźni ków	Razem planowane wsparcie w PLN	
Cel szczegółowy 1.1. Rozwój innowacyjności i przedsiębiorczości mieszkańców													
Przedsięwzięcie 1.1.1. Nowe innowacyjne źródła dochodu.	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa (w tym grupy defaworyzowane)	8 szt.	18%	360 000	14 szt.	50%	720 000	22 szt. (w tym 8 w ramach dodatko wych środków)	100%	1 120 000 (w tym 400 000 w ramach dodatko wych środków)	44 szt. (w tym 8 w ramach dodatko wych środków)	2 200 000	19.2 (2)
	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	2 szt.	22%	240 000	3 szt.	56%	480 000	4 szt. (w tym 1 w ramach dodatko wych środków)	100%	740 000 (w tym 260 000 w ramach dodatko wych środków)	9 szt. (w tym 1 w ramach dodatko wych środków)	1 460 000	
Razem cel szczegółowy 1.1				600 000			1 200 000			1 860 000		3 660 000	
Razem cel ogólny 1.				600 000			1 200 000			1 860 000		3 660 000	
CEL OGÓLNY 2 POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Poddział anie/zakr es Program u
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednost ką miary	% realizacji wskaźnik a narastając o	Planowan e wsparcie w PLN	Wartość z jednostk ą miary	% realizacj i wskaźni ka narastają co	Planowan e wsparcie w PLN	Wartość z jednostk ą miary	% realizacj i wskaźni ka narastają co	Planowan e wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźni ków	Razem planowane wsparcie w PLN	

Cel szczegółowy 2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury publicznej dla poprawy jakości życia mieszkańców													
Przedsięwzięcie 2.1.1. Odnowa wsi i miast	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej	13 szt.	43%	840 000	9 szt.	73%	630 000	8 szt.	100%	630 000	30 szt.	2 100 000	19.2 (6)
Razem cel szczegółowy 2.1				840 000			630 000			630 000		2 100 000	
Cel szczegółowy 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych													
Przedsięwzięcie 2.2.1. Promocja i zachowanie dziedzictwa lokalnego	Liczba operacji obejmujących remont lub wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury (zachowanie dziedzictwa lokalnego)	4 szt.	50%	240 000	2 szt.	75%	180 000	2 szt.	100%	180 000	8 szt.	600 000	19.2 (5)
	Liczba Podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	4 szt.	50%		2 szt.	75%		2 szt.	100%		8 szt.		
	Liczba wydarzeń służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji obszaru LSR lub produktów i usług lokalnych	4 szt.	33%	120 000	4 szt.	67%	90 000	8 szt.	100%	90 000	16 szt.	300 000	19.2 (8)

	Liczba zrealizowanych projektów współpracy, w tym współpracy międzynarodowej	2 szt.	66%	120 000	1 szt.	100%	180 000	0 szt.	100%	0 szt.	3 szt.	300 000	19.3 Projekty współpracy
Razem cel szczegółowy 2.2				480 000			450 000			270 000			1 200 000
Razem cel ogólny 2				1 320 000			1 080 000			900 000			3 300 000
CEL OGÓLNY 3 Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych LSR	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Podziałanie/zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN	
Cel szczegółowy 3.1. Rozwój infrastruktury na obszarach objętych LSR													
Przedsięwzięcie 3.1.1. Infrastruktura społeczna.	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	2 szt.	22%	787 276	3 szt.	56%	1 049 703	4 szt. (w tym 2 w ramach dodatkowych środków)	100%	1 843 627 (w tym 1 056 352 w ramach dodatkowych środków)	9 szt. (w tym 2 w ramach dodatkowych środków)	3 680 606	8.6 RPOWP 2014-2020, typ 8
Przedsięwzięcie 3.1.2. Rewitalizacja	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	1,1 ha	24%	787 276	1,1 ha	48%	1 049 703	2,4 ha (w tym 1 w ramach dodatkowych środków)	100%	2 880 028 (w tym 2 092 752 w ramach dodatkowych środków)	4,6 ha (w tym 1 w ramach dodatkowych środków)	4 717 007	8.6 RPOWP 2014-2020, typ 9
Razem cel szczegółowy 3.1				1 574 552			2 099 406			4 723 655			8 397 613

Wskaźnik rezultatu	Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem	12,34%	30%	787 276	8,67%	70%	1 049 703	5,92%	100%	787 275	5,92%	2 624 254	8.6 RPO WP 2014-2020, typ 8
Wskaźnik rezultatu	Liczba osób korzystających ze wspartych obiektów/ przestrzeni na zrewitalizowanych obszarach	7 500 os.	30%	787 276	10 000 os.	70%	1 049 703	7 500 os.	100%	787 276	25 000 os.	2 624 255	8.6 RPO WP 2014-2020, typ 9
Razem cel ogólny 3.				1 574 552		2 099 406		4 723 655		8 397 613			
CEL OGÓLNY 4 Rozwój rewitalizacji społecznej i kształtowanie kapitału społecznego	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Poddziałanie/zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN	
Cel szczegółowy 4.1. Niwelowanie różnic w dostępie do zatrudnienia na obszarach objętych LSR													
Przedsięwzięcie 4.1.1. Wsparcie na rzecz zatrudnienia i rozwoju przedsiębiorczości.	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	0 os.	0%	0	12 os.	67%	772 991	6 os.	100%	193 248	18 os.	966 239	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów 3
Razem cel szczegółowy 4.1				0		772 991		193 248		966 239			
Wskaźnik rezultatu	Liczba utworzonych miejsc pracy	0 szt.	0%	0	12 os.	67%	772 991	6 szt.	100%	193 248	18 os.	966 239	RPO WP 2014-2020,

	w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej													działanie 9.1. typ projektów w 3
Cel szczegółowy 4.2. Poprawa jakości usług edukacyjnych														
Przedsięwzięcie 4.2.1. Usługi edukacyjne.	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej	43 os.	30%	77 300	57 os.	70%	103 064	43 os.	100%	77 300	143 os.	257 664	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 4	
	Liczba szkół i placówek systemu oświaty wyposażonych w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	2 szt.	29 %		3 szt.	71%		2 szt.	100%		7 szt.		RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 5	
	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	15 os.	30%	309 200	20 os.	70%	412 256	15 os.	100	309 200	50 os.	1 030 656	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 5	
	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych lub	21 os.	30%		28 os.	70%		21 os.	100%		70 os.		RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów	

	umiejętności uniwersalnych w programie												w 5
Razem cel szczegółowy 4.2				386 500			515 320			386 500		1 288 320	
Wskaźnik rezultatu	Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wyposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych	2 szt.	29%	193 250	3 szt.	71	257 660	2 szt.	100%	193 250	7 szt.	644 160	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 5
Wskaźnik rezultatu	Liczba dzieci objętych w ramach programu które zwiększyły swoje szanse edukacyjne	27 os.	30%	193 250	36 os.	70%	257 660	27 os.	100%	193 250	90 os.	644 160	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 5
Cel szczegółowy 4.3. Poprawa jakości usług społecznych													
Przedsięwzięcie 4.3.1. Usługi społeczne	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	0	0	0	256 os	73%	1 803 646	94 os.	100%	772 992	350	2 576 638	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 6, 8
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym	48	61%	976 832	31os.	100%	633 567	0 os.	0	0	79	1 610 399	RPO WP 2014-2020, działanie 9.1. typ projektów w 9

	w programie												
Przedsięwzięcie 4.3.2.Funkcjonowanie LGD	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	8 szt.	33%	15 000	8 szt.	67%	13 750	8 szt.	100%	13 750	24 szt.	42 500	Fundusz Wiodący (Koszty bieżące)
	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	38	51%	15 000	18	76%	7 500	18	100%	7 500	74	30 000	Fundusz Wiodący (Koszty bieżące)
	Liczba miesięcy zapewnionego funkcjonowania biura LGD	30	33%	663 300	36	73%	799 000	24	100%	547 700	90	2 010 000	Fundusz Wiodący (Koszty bieżące)
Przedsięwzięcie 4.3.3. Animacja społeczności lokalnej	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	150	75%	91 875	25	88%	45 937	25	100%	45 938	200	183 750	Fundusz Wiodący (Aktywizacja)
	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	30	43%	91 876	20	71%	45 936	20	100%	45 938	70	183 750	Fundusz Wiodący (Aktywizacja)
Razem cel szczegółowy 4.3				1 853 883			3349336	-		1433818			6 637 037
Wskaźnik rezultatu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem	32 os.	30%	976 832	43 os.	70%	2 437 213	32 os.	100%	772 992	107 os.	4 187 037	RPO WP 2014-2020, działanie

	społecznym, pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)												9.1. typ projektów w 9,8,6
Wskaźnik rezultatu	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	40 os.	67%	121275	10	83%	31 237	10	100%	31 238	60	183 750	Fundusz Wiodący (Aktywizacja)
Wskaźnik rezultatu	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno - konsultacyjnych	800	67%	121 275	200	83%	31 237	200	100%	31 238	1200	183 750	Fundusz Wiodący (Aktywizacja)
Wskaźnik rezultatu	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD	720	67%		180	83%		180	100%		1080		Fundusz Wiodący (Aktywizacja)
Razem cel ogólny 4.				2 240 383			4637647			2013566		8 891 596	
Razem LSR				5 734 935			9017053			9 497 221		24 249 209	-
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW												% budżetu poddziałania Realizacja LSR	
											-	3 330 000	50%

ZALĄCZNIK 4 - BUDŻET LSR W PODZIALE NA POSZCZEGÓLNE FUNDUSZE EFSI I ZAKRESY WSPARCIA

LSR będzie strategią wielofundusową finansowaną ze środków EFRROW, EFS i EFRR. Łącznie budżet LSR wynosić będzie 20 260 105 zł, z czego: na realizację LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013) w ramach EFRROW 6 000 000 zł, w ramach EFRR 5 248 509 zł, w ramach EFS 6 441 596 zł, na Współpracę EFRROW (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013) 120 000 zł, Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013) 2 082 500 zł, Aktywizację (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013) 367 500 zł.

W związku ze zrealizowaniem zobowiązań określonych w § 8 ust. 3 umowy o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Mlekiem Płynąca” otrzymała dodatkowe środki na wsparcie realizacji operacji w ramach LSR: w ramach PROW 2014-2020 w wysokości 660 000 zł oraz EFRR w wysokości 3 149 104 zł.

TABELA 10 PLANOWANY BUDŻET LSR NA POSZCZEGÓLNE ZAKRESY WSPARCIA

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)					Razem EFSI
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	6 660 000 (w tym 660 000 w ramach dodatkowych środków)	6 441 596	8 397 613 (w tym 3 149 104 w ramach dodatkowych środków)	-	EFS	21 499 209 (w tym 3 809 104 000 w ramach dodatkowych środków)
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	300 000	-	-	-	-	300 000
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	-	-	-	-	2 082 500	2 082 500
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	-	-	-	-	367 500	367 500
Razem	6 960 000	6 441 596	8 397 613	-	2 450 000	24 249 209

Źródło: Opracowanie własne

Zgodnie z art. 59 ust. 2 rozporządzenia nr 1305/2013 wkład EFRROW oblicza się na podstawie kwoty kwalifikowalnych wydatków publicznych. Zgodnie z wymaganiami procedury konkursowej o wybór LSR, **50% budżetu LSR przeznaczanego na realizację poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” w ramach PROW przeznaczone jest na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy.** W ramach LSR wydatkowanych w ramach EFRROW dokonano równego podziału budżetu LSR w kwocie 6 660 000 zł (w tym 660 000 w ramach dodatkowych środków) na dwa cele ogólne LSR, pierwszy z celów LSR Poprawa konkurencyjności lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy w kwocie 3 660 000 zł przeznaczony będzie w całości na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy. Zgodnie z wymaganiami procedury konkursowej o wybór LSR, LSR, które mają być współfinansowane ze środków EFS i EFRR pochodzących z RPO Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, **LSR zakłada realizację operacji w pełni lub częściowo realizowanych przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe na poziomie 35% budżetu LSR pochodzącego ze środków EFS i EFRR do roku 2018 i 50% do roku 2023.**

Beneficjentem będą mogły być oprócz osób fizycznych, osób prawnych, jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej również gminy, instytucje kultury (dla której organizatorem jest JST). Przedsięwzięciem finansowanym z EFRROW skierowanym do beneficjentów będących jednostkami sektora finansów publicznych jest przedsięwzięcie realizowane w ramach celu szczególnego 2.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury publicznej dla poprawy jakości życia mieszkańców w kwocie 2 100 000 zł oraz 50% kwoty w ramach przedsięwzięcia celu 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych 450 000 zł.

TABELA 11 PLAN FINANSOWY W ZAKRESIE PODDZIAŁANIA 19.2 PROW 2014-2020 LSR

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	2 615 193,00	1 494 807,00		4 110 000,00 zł
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	1 622 565,00		927 435,00	2 550 000,00 zł
Razem	4 237 758,00	1 494 807,00	927 435,00	6 660 000,00

Źródło: Opracowanie własne

ZAŁĄCZNIK 5 - PLAN KOMUNIKACJI LSR

Cel ogólne Planu Komunikacji

Celem ogólnym Planu Komunikacji LGD ze społecznością lokalną jest wspieranie realizacji celów LSR poprzez zachęcenie potencjalnych beneficjentów i mieszkańców obszaru LGD do korzystania ze środków wsparcia na rzecz realizacji lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność oraz upowszechnianie efektów wykorzystania funduszy unijnych kierowanych na obszary wiejskie.

Cele szczegółowe działań informacyjno-promocyjnych

Cel ogólny PK realizowany będzie poprzez następujące cele szczegółowe:

- 1) Informowanie i wsparcie beneficjentów w zakresie pozyskiwania środków w ramach LSR oraz doradztwo w procesie realizacji projektów
- 2) Integracja i aktywizacja społeczności lokalnej z uwzględnieniem jej trójsektorowości
- 3) Budowanie pozytywnego wizerunku LSR wśród mieszkańców obszaru poprzez informowanie ich o możliwościach dofinansowania oraz o już zrealizowanych w ramach lokalnej strategii projektach i bezpośrednich korzyściach wynikających z ich realizacji oraz pozyskanie informacji od lokalnej społeczności o skuteczności środków przekazu i działań komunikacyjnych oraz kierunków realizacji LSR

Realizacja celu ogólnego PK wynika z obowiązku nałożonego na LGD zgodnie z art. 34 ust. 1 rozporządzenia (WE) 1303/2013 do zadań LGD należy rozwijanie zdolności podmiotów lokalnych do opracowywania i wdrażania operacji, w tym rozwijania ich zdolności zarządzania projektami. W tym zakresie zadaniem LGD będzie rozpowszechnianie informacji o możliwościach wsparcia przewidzianych w LGD wśród potencjalnych beneficjentów, którzy będą mogli ubiegać się o pomoc finansową w zakresie określonym w LSR. Planowane działania mają wzbudzić zainteresowanie

oraz zachęcić potencjalnych beneficjentów do aplikowania o środki, zwiększając liczbę zrealizowanych projektów finansowanych ze środków dostępnych w LSR, a przez to wzmocnić konkurencyjność i atrakcyjność Lokalnej Grupy Działania i zrealizować cele przyjęte w LSR. Celem działań informacyjno-promocyjnych będzie również oddziaływanie na postawy społeczne, związane z terenami zależnymi od rybactwa i budowanie pozytywnego wizerunku tego terenu jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej. **Cele PK zostały wypracowane partycypacyjnie przez członków Zespołu ds. LSR w dniu 18 grudnia 2015 r. w Małym Płocku. Na zlecenie LGD warsztaty przeprowadziła firma STREFAPLUS z Warszawy pt. „Komunikacji społeczna – istotny warunek zapewnienia jakości zarządzania planem strategicznym i skutecznej aktywizacji lokalnej społeczności w procesie planowania strategicznego - warsztaty strategiczne”.** Przesłanką do wyboru celów szczegółowych PK była analiza wniosków wynikających z badań ewaluacyjnych LSR 2007-2013, oceny własnej efektywności i skuteczności realizowanych działań informacyjno-promocyjnych i doradczych w okresie programowania 2007-2013³⁴. Na konieczność zaplanowania właściwego doradztwa świadczonego przez LGD na rzecz wnioskodawców oraz badania skuteczności prowadzonej kampanii informacyjno-promocyjnej w zakresie rozpowszechniania informacji na temat osi Leader wskazywał raport NIK Wykorzystanie środków publicznych na wdrażanie lokalnych strategii rozwoju w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich 2007–2013, Warszawa 2015. Realizowane działania PK skierowane są do przedstawicieli sektora prywatnego, sektora publicznego i społeczeństwa obywatelskiego. Realizowane działania obejmują koszty produkcji i upowszechniania materiałów opracowanych specjalnie po to, by spełnić określone potrzeby różnych grup docelowych LSR, i sporządzonych w formie pisemnej, audiowizualnej i elektronicznej. Plan Komunikacji obejmuje również koszty przygotowania i organizacji wydarzeń i spotkań mających na celu upowszechnianie informacji lub poznawanie opinii różnych stron, których dotyczy LSR. W celu zapewnienia wymiernej oceny efektów i skuteczności prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych LGD planuje realizację badań opinii publicznej (poziom wiedzy na temat działań LSR) oraz ankiet poszkoleniowych (ocena jakości prowadzonych szkoleń i świadczonego doradztwa). Cel ogólny i cele szczegółowe zostaną osiągnięte poprzez intensywne, różnorodne i długofalowe działania informacyjno-promocyjne, których ważnym elementem będą kampanie: promocyjno – wizerunkowe, skierowane do mediów, ogółu mieszkańców oraz dotychczasowych i potencjalnych beneficjentów oraz informacyjne i doradcze – adresowane do konkretnych grup potencjalnych beneficjentów, uprawnionych do korzystania ze środków wsparcia na rzecz realizacji lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność wskazanego w PROW 2014-2020 i rozporządzeniu Rady (WE) 1303/2013. W kolejnych fazach promocji LSR będzie podkreślana aktywność instytucji i przedsiębiorców w pozyskiwaniu środków poprzez informowanie o liczbie wniosków i zrealizowanych inwestycjach ze środków Unii Europejskiej. Dla podkreślenia znaczenia funduszy będących w dyspozycji LGD pokazane będą mocne strony ich wdrażania, w tym dokonane porównania LGD z wynikami innych grup (dane dotyczące zrealizowanych inwestycji przy wsparciu ze strony środków unijnych). Rozwój LGD podkreślany będzie również poprzez upowszechnianie licznych przykładów zrealizowanych lub realizowanych projektów oraz wynikających z nich korzyści dla różnych grup docelowych wraz z podawaniem do publicznej wiadomości wykazu beneficjentów, tytułów projektów i przyznanych im kwot dofinansowania. Treść komunikatów dostosowana będzie do prowadzonych działań promocyjnych: **informacyjne** – w ramach Kampanii Informacyjnej (KI) – tj. treści pozbawione emocji, czyli czysto fachowe i informacyjne – narzędzia: biuletyn, ulotki, dokumenty programowe, **wizerunkowe** – reklama na materiałach promocyjnych spójna z Systemem Identyfikacji Wizualnej, promująca styl, elegancję i profesjonalizm oraz **perswazyjne** – wszelkie reklamy w telewizji lokalnej, radiowe, prasowe, na plakatach. Pełny komunikat emitowany podczas rozmowy w radio, wywiadu w telewizji, czy w postaci wręczonej ulotki powinien zawierać poniższe elementy składowe – treści: jednoznaczne oznaczenia organizatorów (czytelne logo lub nazwa LGD, Unii Europejskiej, PROW 2014-2020, RPO WP 2014-2020, odniesienie do strony internetowej LGD i wskazanie głównych grup docelowych z przykładowymi, możliwymi do realizacji projektów, podkreślenie, że aplikowanie o środki wsparcia jest proste oraz wskazanie przykładowego zakończonego projektu jako dobrego przykładu.

³⁴ Zobacz. *Badanie ewaluacyjne wdrożenia lokalnej strategii rozwoju i funkcjonowania lokalnej grupy działania fundacja kraina mlekiem płynąca, raport końcowy*, STREFAPLUS Warszawa 2015, str. 65 i nast.

Grupy docelowe działań PK

W procesie komunikacji wyróżnić należy trzy podstawowe poziomy: wnioskodawcy i potencjalni beneficjenci środków dostępnych w LSR, grupy osób defaworyzowanych oraz ogół mieszkańców obszaru LSR. Z szerokiej grupy ogółu mieszkańców wyodrębnione zostaną podgrupy osób zaliczonych do grup defaworyzowanych (**Szczegółowy opis wraz z uzasadnieniem osób zidentyfikowanych zaliczonych do grupy defaworyzowanej znajduje się w Rozdziale I LSR. Charakterystyka LGD**). **Beneficjenci (wnioskodawcy)** – ta grupa dzielić się będzie na dwie części – potencjalnych beneficjentów (potencjalnych projektodawców) oraz beneficjentów (projektodawców), którzy już realizują projekty dofinansowane ze środków dostępnych w LSR: *Komunikat najbardziej rozbudowany i specjalistyczny, a jednocześnie istotnie aktywizujący, motywujący, pobudzający do działania*. **Potencjalni beneficjenci środka Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność (w tym koszty bieżące i aktywizacja)** – to do nich kierowana będzie większość działań komunikacyjnych. Informacja kierowana do tych grup powinna mieć przede wszystkim charakter motywujący do składania wniosków. **Ogół mieszkańców obszaru LSR** – w nim kumulują się efekty komunikacyjne działań i zachowań wszystkich grup interesariuszy środków wsparcia dostępnych w LSR. Wizerunek LGD w oczach społeczeństwa, wspierany przez media, decyduje o pozytywnym lub nieprzychylnym klimacie społecznym wokół środków dostępnych w ramach PROW 2014-2020, który skierowany jest przede wszystkim do mieszkańców terenów wiejskich, przedsiębiorców, samorządów i organizacji pozarządowych. Ponadto działania komunikacyjne adresowane będą również do: mediów lokalnych, partnerów społecznych i gospodarczych, instytucji zaangażowanych we wdrażanie LSR, decydentów i liderów lokalnych oraz środowisk opiniotwórczych (artyści, kościoły i związki wyznaniowe, sportowcy, branża reklamowa itp.).

Analiza efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu

Planowana ewaluacja PK oraz sprawozdawczość z prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych. Ocena realizacji poszczególnych działań będzie dokonywana w oparciu o wskaźniki szczegółowo opisane w PK. Ocena efektywności działań Planu Komunikacji opierać będzie się na ocenie poszczególnych działań realizowanych w ramach Planu, dokonywanych m. in. za pomocą pre - testingu, badań ilościowych i jakościowych oraz analizy opinii zamieszczanych w mediach, opinii przedstawianych na spotkaniach z wnioskodawcami oraz ankiet satysfakcji zbieranych po realizacji szkoleń, warsztatów itp. Zaplanowane zostało gromadzenie kwartalnych raportów z realizacji działań informacyjno – promocyjnych PK i prezentacja wyników na posiedzeniu Walnego Zgromadzenia. **Opis wniosków/opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych, sposobu ich wykorzystania w procesie realizacji LSR.** W PK przewidziane są działania mające na celu pozyskanie informacji o funkcjonowaniu LGD i realizacji LSR. Dane będą zbierane w formie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie (np. dodatkowego przeszkolenia osób udzielających informacji i doradztwa (pracownicy biura LGD), przykładowo w zakresie komunikacji interpersonalnej bądź zmian w przepisach dotyczących zasad wsparcia. Informacje zbierane będą podczas działań informacyjnych o zasadach i efektach LSR skierowane do potencjalnych wnioskodawców oraz mieszkańców. Pozyskane w ten sposób informacje zostaną wykorzystane do aktualizacji LSR, procedur oraz ewentualnej zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy biura. W sytuacji zaistnienia problemów z wdrażaniem LSR, a także potencjalnego pojawienia się sytuacji niesatysfakcjonującej akceptacji społecznej wdrożone zostaną następujące środki zaradcze:

ZAGROŻENIE	ŚRODKI ZARADCZE
Różnorodność adresatów komunikatów (grupy docelowe Planu Komunikacji), co może prowadzić do trudności w komunikacji	Wprowadzenie jasnych zasad podziału pomiędzy działaniami typowo promocyjnymi i aktywizującymi LGD a informacyjnymi i doradczymi realizowanymi przez biuro LGD bądź podmioty działające na rzecz LGD.
Brak zaufania do instytucji wdrażającej LSR (LGD oraz Samorząd Województwa) i przekonanie o ich niedostępności	Spotkania informacyjne dla beneficjentów. Okresowe spotkania LGD z Samorządem Województwa i rekomendacje sieci LGD z regionu
Wykorzystywanie kwestii funduszy do celów politycznych	Wzajemna kontrola członków stowarzyszenia, w tym JST zaangażowanych w realizację LSR
Brak zrozumienia przekazu przez	Formułowanie komunikatów w sposób spójny i przejrzysty.

mieszkańców, beneficjentów i potencjalnych beneficjentów	Okresowa analiza czytelności i przejrzystości przekazywanych informacji za pomocą dostępnych narzędzi (analiza indeks czytelność (mglistości) FOG) i opinie adresatów przekazu (badania ankietowe).
--	---

Wyniki działań realizowanych w ramach PK będą upubliczniane za pomocą internetowych środków przekazu. Raporty i zestawienia będą na bieżąco pojawiały się na stronie internetowej LGD jak również na stronach poszczególnych gmin członkowskich LGD. Na stronach gmin członkowskich zamieszczany będzie komunikat odsyłający odbiorców do strony internetowej LGD. Pozwoli to wszystkim zainteresowanym na zapoznanie się efektami działań przewidzianych w PK. **Łącznie na działania Planu Komunikacji LGD zamierza przeznaczyć całość dostępnych środków na Aktywizację LGD w kwocie 367 500 zł.**

Termin	Cel szczegółowy	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu	Zakładane wskaźniki działań komunikacyjnych	Budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR	Planowane efekty działań komunikacyjnych
2016 - 2020	Informowanie i wsparcie beneficjentów w zakresie pozyskiwania środków w ramach LSR oraz doradztwo w procesie realizacji projektów.	Kampania informacyjna	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności grupy defaworyzowane, które uzyskują wsparcie w ramach LSR	<ul style="list-style-type: none"> – spotkania sektorowe w każdej z gmin członkowskich LGD, – informacje zamieszczone na stronie www LGD, – konsultacje i doradztwo świadczone przez pracowników biura, – ogłoszenie na tablicy informacyjnej LGD, – ogłoszenia w prasie lokalnej, – materiały promocyjne przekazywane na spotkaniu – ogłoszenie w PUP, OPS, w zakresie działań skierowanych do grup defaworyzowanych, – lokalne media np. radio 	<ul style="list-style-type: none"> – liczba spotkań – 50 – liczba godzin doradztwa - 750 – liczba ogłoszeń na stronach www i portalach społ. – 100 – liczba artykułów w prasie lokalnej – 20 – liczba ogłoszeń na tablicach w instytucjach publicznych, w tym w PUP, OPS, w zakresie działań skierowanych do grup defaworyzowanych – 100, – liczba audycji radiowych – 10 	82.375,00 zł	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o możliwości ubiegania się o pomoc finansową, pomoc przy złożeniu wniosku do LGD, udzielenie informacji o dalszej procedurze udzielania wsparcia i jego rozliczenia. Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny używanych przez organ decyzyjny LGD (zwłaszcza kryteriów oceny zgodności z LSR).Dotarcie z informacją do grup defaworyzowanych. Poszerzenie wiedzy wszystkich mieszkańców

Termin	Cel szczegółowy	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu	Zakładane wskaźniki działań komunikacyjnych	Budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR	Planowane efekty działań komunikacyjnych
							obszaru nt. dostępnych środków wsparcia.
2016 - 2020	Integracja i aktywizacja społeczności lokalnej z uwzględnieniem jej trójsektorowości, w celu efektywnego wdrożenia środków dostępnych w LSR	Szkolenia, spotkania, wyjazdy studyjne.	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności grupy defaworyzowane, które uzyskają wsparcie w ramach LSR	– prezentacja dobrych praktyk w trakcie wyjazdów studyjnych – wykłady w trakcie spotkań informacyjnych i szkoleniowych – materiały promocyjne nt. działań LGD	– liczba wizyt studyjnych - 5 – liczba szkoleń – 10 – liczba uczestników szkoleń – 200	220.000,00 zł	Integracja i aktywizacja społeczności lokalnej, wymiana informacji pomiędzy zaangażowanymi podmiotami.

Termin	Cel szczegółowy	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu	Zakładane wskaźniki działań komunikacyjnych	Budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR	Planowane efekty działań komunikacyjnych
2016 - 2023	Budowanie pozytywnego wizerunku LSR wśród mieszkańców obszaru poprzez informowanie ich o możliwościach dofinansowania oraz o już zrealizowanych w ramach lokalnej strategii projektach i bezpośrednich korzyściach wynikających z ich realizacji.	Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy.	Wnioskodawcy w poszczególnych zakresach operacji w ramach LSR. Mieszkańcy obszaru LSR	<ul style="list-style-type: none"> – ankiety w wersji elektronicznej rozsyłane na adresy email wnioskodawców, – ankieta zamieszczona na stronie internetowej LGD/LGR 	<ul style="list-style-type: none"> – ankiety rozesłane do min. 50% wnioskodawców (zakończonych konkursów) – wypełnienie ankiety ze strony internetowej przez min. 40% mieszkańców obszaru 	65.125,00 zł	<p>Zwrot ankiet od beneficjentów na poziomie min. 25%. Wypełnienie ankiety ze strony internetowej przez min. 40% mieszkańców obszaru.</p> <p><i>Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie (np. dodatkowego przeszkolenia osób udzielających pomocy, np. w zakresie komunikacji interpersonalnej).</i></p>
		Kampania informacyjna. (Poinformowanie ogółu)	Wszyscy mieszkańcy obszaru LSR.	<ul style="list-style-type: none"> – artykuły w prasie lokalnej – spoty w lokalnym radiu 	<ul style="list-style-type: none"> – liczba artykułów w prasie lokalnej – 21 – liczba eventów i imprez – 2 – liczba materiałów 		<p>Wzrost liczby osób poinformowanych o efektach LSR. Zwrot ankiet na</p>

Termin	Cel szczegółowy	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu	Zakładane wskaźniki działań komunikacyjnych	Budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR	Planowane efekty działań komunikacyjnych
		<i>mieszkańców o efektach wdrożenia LSR)</i>		<ul style="list-style-type: none"> - eventy i imprezy - materiały promocyjne - konferencje 	<ul style="list-style-type: none"> promocyjnych – 5000 szt. - liczba ankiet na stronach internetowych gmin członkowskich LGD – 2 - liczba konferencji - 2 		poziomie 20% mieszkańców LGD.